

**ΤΟ ΤΙΜΙΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (FAIR PLAY) ΣΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ:
ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**

του
Χρυσοστόμου Χρυσόστομου

Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβάλλεται
στο καθηγητικό σώμα για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου Διατμηματικού Μεταπτυχιακού
Προγράμματος «Άσκηση και Ποιότητα Ζωής»
των Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
του Δημοκρίτειου Παν/μίου Θράκης και του Παν/μίου Θεσσαλίας
στην κατεύθυνση «Παιδαγωγική και Δημιουργική Μάθηση»

Κομοτηνή
2010

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1^{ος} Επιβλέπων: Χατζηγεωργιάδης Α., Επικ. Καθηγητής

2^{ος} Επιβλέπων: Γούδας Μ., Αναπλ. Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Θεοδωράκης Γ., Καθηγητής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 10033/1
Ημερ. Εισ.: 07/11/2011
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
796.019
ΧΡΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000107759

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Χρυσοστόμου Χρυσόστομος: Το τίμιο παιχνίδι (fair-play) στη φυσική αγωγή: Μια έρευνα στα δημόσια δημοτικά σχολεία της Κύπρου

(Με την επίβλεψη του κ. Χατζηγεωργιάδη Αντώνη, Επίκουρου Καθηγητή)

Ο αθλητισμός στη σύγχρονη κοινωνία τείνει να σταματήσει να εκφράζει το αθλητικό ιδεώδες "καλός και αγαθός". Η έλλειψη αθλητικής παιδείας, η απουσία ιδανικών και η έκπτωση των ηθών έχουν επιπτώσεις και στον αθλητισμό. Η διερεύνηση των ηθικών αξιών στον αθλητισμό και ιδιαίτερα στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, αποκτά ιδιαίτερη σημασία αφού το μάθημα μπορεί να προσφέρει εύφορο έδαφος για την κοινωνικοηθική ανάπτυξη των παιδιών. Η μελέτη αυτή διερεύνησε: (α) τις συμπεριφορές των παιδιών ηλικίας 11-12 χρονών σε τέσσερις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού, το σεβασμό σε συμπαίχτες, το σεβασμό σε τυπικότητες των σπορ, την τέχνη νίκης και το κλέψιμο, (β) τις διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών (γ) τις διαφορές μεταξύ παιδιών που αθλούνται και αυτών που δεν αθλούνται, (δ) τις διαφορές μεταξύ των παιδιών της πόλης και της επαρχίας. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 720 παιδιά των δημόσιων δημοτικών σχολείων της Κύπρου. Για την αξιολόγηση του «Τίμιου Παιχνιδιού», χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Τίμιο Παιχνίδι στη Φυσική Αγωγή (Χασάνδρα, Γούδας, Χατζηγεωργιάδης, & Θεοδωράκης 2002). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες παρουσίασαν υψηλά σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίχτες, μέτρια προς υψηλά σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ, και χαμηλά σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο. Τα αγόρια παρουσίασαν υψηλότερα σκορ από τα κορίτσια στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο. Οι αθλητές παρουσίασαν χαμηλότερα σκορ από τους μη αθλητές στις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίχτες και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ και τέλος, οι μαθητές/τριες από αστικές περιοχές παρουσίασαν μεγαλύτερα σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίχτες και χαμηλότερα σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο από τους μαθητές/τριες από αγροτικές περιοχές. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για ειδικά προγράμματα παρέμβασης που θα στοχεύουν στη ηθική ανάπτυξη των μαθητών και την καλλιέργεια του τίμιου παιχνιδιού με ιδιαίτερη προσοχή στις ομάδες του πληθυσμού που φαίνεται να υστερούν στον τομέα της ηθικής συμπεριφοράς.

Λέξεις κλειδιά: ηθική συμπεριφορά, παιχνίδια, αθλητική ιδιότητα, φύλο, ηλικία.

ABSTRACT

Chrysostomos Chrysostomou: Fair play in physical education:

An investigation in stage primary schools in Cyprus

(Under the supervision of Xatzigeorgiades Antonis, Assistant Professor)

The sports in the modern society tend to express athletic ideal "good and virtuous". The lack of athletic education, the absence of ideal and the handing-over of morals have also repercussions in the sports. The investigation of moral values in the sports and particularly in the course of Natural Education, acquires particular importance after the course can offer good ground for social-moral growth of children. This study investigated: (a) the behaviours of children of age of 11-12 years in four dimensions of honest game, the respect in teammates, the respect in formalities in sport, the art of victory and cheating, (b) the differences between boys and girls (c) the differences between athletes and non athletes children (d) the differences between the children of urban and rural areas. Participants were 720 children (n= 720) of public primary schools of Cyprus. For the evaluation of "Fair Play", was used the questionnaire Honest Game in the Natural Education (Hassandra, Goudas, Hatzigeorgiades, and Theodorakis, 2002). The results showed that participants presented highly scores in the variable respect in the teammates, indifferently to highly scores in the variable respect in sport formalities and lower scores in the variables art of victory and cheating. Boys presented more highly scores from the girls in the variables art of victory and cheating. Athletes presented lower score from the not athletes in dimensions of respect the teammates and in the formalities of sports and finally, boys and girls from urban regions presented higher scores in the variable respect in the teammates and lower score in the variables art of victory and cheating from the girls and boys coming from rural regions. The results of the present research can constitute a base for special programs of intervention that will aim in the moral growth of students and the culture of Fair Play with particular attention in the teams of population that appear to fall short of the sector of moral behaviour.

Key words: moral behaviour, games, athletic capacity, sex, age.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	ii
ABSTRACT	iv
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	v
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	vii
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Σκοπός της έρευνας	4
Λειτουργικοί ορισμοί	4
Υποθέσεις	5
II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	6
Ιστορική αναδρομή.....	9
Τίμιο παιχνίδι και φυσική αγωγή	11
Μεθοδολογικές προσεγγίσεις σε θέματα ηθικής στα σπορ/φυσική αγωγή	15
Η έννοια της ηθικής	15
Μοντέλα και θεωρίες ανάπτυξης ηθικής	17
Η Ηθική εκπαίδευση	30
Η εφαρμογή της ηθικής εκπαίδευσης μέσω του Αθλητισμού	32
Παράγοντες και μεταβλητές παρακίνησης στον αθλητισμό	35
Τίμιο παιχνίδι σε σχέση με παράγοντες και μεταβλητές παρακίνησης και δημογραφικά χαρακτηριστικά	62
Τίμιο παιχνίδι και παρεμβατικά προγράμματα	67
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	73
Δείγμα	73
Όργανο αξιολόγησης	73
Διαδικασία μέτρησης	74
Σχεδιασμός της έρευνας	75
IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	76
Εξέταση Παραγοντικής Δομής του Ερωτηματολογίου	76
Περιγραφικά στατιστικά και συσχετίσεις	77

Ανάλυση διακύμανσης	78
V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	80
VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	85
VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	87
VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	96
Παράρτημα 1: Γραπτή συγκατάθεση από Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού	96
Παράρτημα 2: Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του «Τίμιου Παιχνιδιού» στη Φυσική Αγωγή	97
Παράρτημα 3: Παραγοντικός σχεδιασμός	99

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Μοντέλα και θεωρίες ανάπτυξης της ηθικής.....	19
Πίνακας 2. Συνοπτική παρουσίαση των σταδίων της ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg.....	27
Πίνακας 3. Επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση: Οι δείκτες προσαρμογής του μοντέλου	76
Πίνακας 4. Επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση: Οι φορτίσεις των θεμάτων	77
Πίνακας 5. Περιγραφικά στατιστικά και συσχετίσεις	78
Πίνακας 6. Μέσοι όροι στις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού για τις επιμέρους ομάδες	79

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1. Οι διαστάσεις της ψυχαναλυτικής θεωρίας του Freud	20
--	----

ΤΟ ΤΙΜΙΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (FAIR PLAY) ΣΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ: ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Αποτελεί από όλους παραδοχή ότι ο αθλητισμός, ως θεσμός αποβλέπει σε ανώτερους σκοπούς αγωγής και παιδείας και αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης της ανθρώπινης ψυχικής, σωματικής και πνευματικής ομορφιάς. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν συλλάβει ακέραια το νόημά του και είχαν σαν αρχή στην καθημερινή τους ζωή το περίφημο "Νους υγιής εν σώματι υγιή", το οποίο πετύχαιναν μέσα από τον αθλητισμό. Σήμερα ο αθλητισμός γοητεύει ένα πλήθος ανθρώπων και αποτελεί αγαπητό θέαμα.

Παρά την ραγδαία ανάπτυξη του αθλητισμού και της κοινωνίας ευρύτερα, εκδηλώνονται φαινόμενα εκφυλισμού, τα οποία ανάγονται στο γενικότερο αλλοτριωτικό χαρακτήρα της εποχής μας. Το σύγχρονο αθλητικό γίνεσθαι δεν εκφράζει το Ολυμπιακό πνεύμα και το πνεύμα της τρίτης θεμελιώδους αρχής του Ολυμπιακού Καταστατικού Χάρτη που αναφέρει: ότι «Ο σκοπός του Ολυμπισμού είναι να θέσει παντού τον Αθλητισμό στην υπηρεσία της αρμονικής ανάπτυξης του ανθρώπου, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία μιας ειρηνικής κοινωνίας, η οποία ενδιαφέρεται για τη διατήρηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» (IOC,2004).

Η σύγχρονη διαμόρφωση του ρόλου των επαγγελματιών αθλητών υψηλής αγωνιστικής απόδοσης όπως επίσης και η αυξανόμενη ασέβεια προς την εξουσία από την ευρύτερη κοινωνία έχουν επηρεάσει αναπόφευκτα και τη συμπεριφορά των φορέων και των θεατών (McNamee,2002). Ο εγωισμός, η ματαιοδοξία, η τάση για ανάδειξη, η απληστία και η φιλοδοξία καταρρακώνουν την έννοια της αξιοπρέπειας του αθλητή και του «Τίμιου Παιχνιδιού». Ο αθλητισμός σήμερα δεν εκφράζει το αθλητικό ιδεώδες "καλός και αγαθός". Η έλλειψη αθλητικής παιδείας, η απουσία ιδανικών και η έκπτωση των ηθών έχουν επιπτώσεις και στον αθλητισμό.

Η Φυσική Αγωγή πέρα από το ψυχαγωγικό χαρακτήρα που τη διέπει, αποτελεί ένα μαθησιακό αντικείμενο μείζονος σημασίας και αυτό το καθιστά προνομιούχο μέσο κάθε εκπαιδευτικής πολιτικής και κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αποτελεί φορέα θεμελιωδών

κοινωνικών αξιών, εισάγοντας και υπηρετώντας με ένα τρόπο βιωματικό και αποτελεσματικό, το σεβασμό του άλλου, του συναθλητή ή του αντιπάλου, της εκμάθησης και της τήρησης των κανόνων, το αίσθημα της αλληλεγγύης, της προσπάθειας, της ένταξης στην ομάδα, της συμμετοχής, της αλληλεγγύης και της ανεκτικότητας (Υ.Π.Π., 2004). Διά μέσο του μαθήματος το παιδί θα πάρει τα κατάλληλα εφόδια και την κατάλληλη εκπαίδευση δίνοντας έμφαση στο μεγαλείο της συμμετοχής, του "Τίμιου Παιχνιδιού" και όχι μόνο στην πρόκληση του πρωταθλητισμού. Να μάθει από μικρή ηλικία τους κινδύνους από την χρήση αναβολικών και να αποτρέπονται από το να χρησιμοποιούν τέτοιες ουσίες. Να δέχεται τη νίκη με μετριοπάθεια, να μην εξευτελίζει τον αντίπαλο και να μη χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα στον αγώνα. Να εκτιμά το καλό παιχνίδι του αντιπάλου, να συμμετέχει επί ίσοις όροις στον αγώνα με τον αντίπαλο και να βασίζεται μονάχα στην ικανότητα και το ταλέντο του. Να γνωρίζει και να εφαρμόζει τους κανονισμούς να αποφεύγει κάθε λεκτική ή σωματική βία και να διατηρεί την αξιοπρέπειά του σε κάθε περίπτωση. Να συμβάλει στη γιορτή και τη χαρά που προσφέρει ο αθλητισμός, να είναι πάντα τίμιος κι ειλικρινής, να δίνει στους αγώνες τον καλύτερό του εαυτό, ακόμη κι αν χάσει και να συγχαίρει τον νικητή μετά το τέλος του παιχνιδιού. Να σέβεται τους συμπαίχτες του και να συμβάλει στη δημιουργία ομαδικού πνεύματος και να προστατεύει τις αρχές του «Τίμιου Παιχνιδιού».

Κάθε εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να έχει ως σκοπό να καταστήσει τα σχολεία και τους εκπαιδευτικούς χώρους κυψέλες αθλητικής δημιουργίας και παιδείας, με δεδομένη τη μαθησιακή και παιδαγωγική σημασία του «Τίμιου Παιχνιδιού» ως κοινωνικού φαινομένου και της αναγνωρισμένης, υψηλής αποδοχής του από όλη την κοινωνία, ιδιαίτερα από τους νέους. "... Η ιδέα του "Τίμιου Παιχνιδιού" πρέπει να είναι πανταχού παρούσα σε όλους τους τύπους του αθλητισμού ανεξαρτήτως ηλικίας των μετεχόντων, όπως επίσης να εφαρμόζεται στη Φυσική Αγωγή των παιδιών και των εφήβων. Τα σχολεία, τα κολέγια και τα Πανεπιστήμια έχουν μεγάλη ευθύνη στο να προάγουν την ιδέα του Φίλαθλου Πνεύματος, ενώ οι αθλητικοί σύλλογοι θα πρέπει επίσης να δίνουν έμφαση στο "Τίμιο Παιχνίδι" μέσω των προπονητικών τους προγραμμάτων, των αγώνων και της κοινωνικής ζωής." (Από το Μανιφέστο της Διεθνούς Επιτροπής Φιλάθλου Πνεύματος, CIFP (1973).

Το «Τίμιο Παιχνίδι» μαθαίνει τους αθλητές να αγωνίζονται για ένα σκοπό, ν' αντιμετωπίζουν τη νίκη με μετριοφροσύνη, την ήττα με αξιοπρέπεια και να σέβονται τον νικητή. Τους ασκεί στο "εύ ζην" και όχι μόνο στο "ζην". Εξευγενίζει τα συναισθήματα, τα

ήθη, καλλιεργεί την αλληλεγγύη, την άμιλλα, δηλαδή τον ευγενικό και με νόμιμα μέσα επιδιωκόμενο συναγωνισμό. Καλλιεργεί στα παιδιά την τιμότητα, τη δικαιοσύνη, την ομαδικότητα, τη συνεργασία και την υπευθυνότητα.

Η ραγδαία ανάπτυξη της κοινωνίας, έμελλε να επιφέρει διαφοροποιήσεις στις ηθικές αξίες του ανθρώπου. Επηρέασαν τις διάφορες δραστηριότητες της ζωής του μεταξύ των οποίων και ο αθλητισμός. Σήμερα, παρά το ότι η έννοια του «Τίμιου Παιχνιδιού» θεωρείται ως εξεζητημένη στον αθλητισμό και στη ζωή γενικότερα, δεν έχει ξεκαθαριστεί σε τι ακριβώς αναφέρεται, ποιες αρχές πρεσβεύει και πως τελικά θεμελιώνεται. Το προϊόν αυτής της αβεβαιότητας και της σύγχυσης οδηγεί στην αδυναμία μιας και μόνο θεώρησης για το «Τίμιο Παιχνίδι», το οποίο σήμερα ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως μέσα από τη βιβλιογραφία της φιλοσοφίας του αθλητισμού (Sheridan, 2003).

Με αυτά τα δεδομένα, γίνεται αντιληπτό ότι η διερεύνηση των ηθικών αξιών στον αθλητισμό και ιδιαίτερα στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, αποχτά ιδιαίτερη σημασία αφού σύμφωνα με τους Shields και Bredemeier (1995), το μάθημα μπορεί να προσφέρει εύφορο έδαφος για την κοινωνικοηθική ανάπτυξη των παιδιών. Η Φυσική Αγωγή παραμένει μια μαθησιακή περιοχή ηθικής ανάπτυξης, που κατά βάση, οι αθλητικές δεξιότητες, γνώσεις, συμπεριφορές και αξίες που την συναποτελούν, στηρίζονται στο περιεχόμενο του «Τίμιου Παιχνιδιού» και της ελευθερίας. Το «Τίμιο Παιχνίδι» αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος που έχει θέσει ως στόχους: το παιδί να αναπτύξει την επικοινωνία με τους συναθλητές του, προπονητές, διαιτητές, αντιπάλους και όσους εμπλέκονται στον αθλητικό χώρο και την εξέλιξη των νέων ως προσώπων, σύμφωνα με τις κατηγορίες του ωραίου, του καλού, του δικαίου, του αληθινού και του ελεύθερου (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2001).

Η διεθνής βιβλιογραφία τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να ασχολείται με την ανάπτυξη της ηθικής συμπεριφοράς μέσα από την άσκηση και τα σπορ, ενώ στην Ελλάδα υπάρχει σχετική έλλειψη ερευνών για το θέμα (Χασάνδρα, 2006). Στην Κύπρο, έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες που να ασχολούνται με τις διαφορές του φύλου στη φυσική δραστηριότητα σε σχέση με το βάρος και την παχυσαρκία μεταξύ των παιδιών αγροτικών περιοχών (Loucaides, 2004), ενώ δεν έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες στην Κύπρο με αντικείμενο μελέτης τους τις προσωπικές, κοινωνικές ή περιβαλλοντικές διαφορές και των χαρακτηριστικών στην φυσική δραστηριότητα ανάμεσα στα παιδιά αστικών και αγροτικών περιοχών (Loucaides, 2009). Αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι ούτε στον Κυπριακό

χώρο δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα για το «Τίμιο Παιχνίδι» στη Φυσική Αγωγή σε παιδιά δημοτικού, τότε η προσπάθεια μιας τέτοιας έρευνας που θα αξιολογούσε τις στάσεις και αντιλήψεις των παιδιών των Δημόσιων Δημοτικών Σχολείων της Κύπρου για το Τίμιο Παιχνίδι (Fair Play) στη Φυσική Αγωγή, θεωρείται πρωτοποριακή.

Σκοπός της έρευνας

Η έρευνα αυτή έχει ως σκοπό την ανάλυση των συμπεριφορών των παιδιών των Δημόσιων Δημοτικών Σχολείων της Κύπρου σχετικά με το Τίμιο Παιχνίδι με βάση τις αυτοαναφορές τους (Self Reporting Behavior). Ειδικότερα, η μελέτη αυτή, μέσω του ερευνητικού της έργου, θα διερευνήσει:

- α) τις απόψεις των παιδιών ηλικίας 11-12 χρονών για το σεβασμό σε συμπαίχτες, σεβασμό σε τυπικότητες των σπορ, τέχνη νίκης και κλέψιμο (αξιολόγηση των τεσσάρων διαστάσεων του «Τίμιου Παιχνιδιού»)
- β) να εξεταστούν διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών για τις τέσσερις διαστάσεις του Τίμιου Παιχνιδιού στη ΦΑ
- γ) να εξεταστούν διαφορές μεταξύ παιδιών που αθλούνται και αυτών που δεν αθλούνται.
- δ) να εξεταστούν διαφορές μεταξύ των παιδιών της πόλης από την επαρχία.

Λειτουργικοί ορισμοί

α) «Τίμιο Παιχνίδι»-(Fair-Play): αποτελεί έκφραση της ηθικής συμπεριφοράς στον αθλητισμό και χρησιμοποιείται για να αναδείξει την άποψη ότι τα σπορ πρέπει να χρησιμοποιούνται για να διδάξουν θετικές ηθικές και κοινωνικές αξίες (Χασσάνδρα, 2002). Για τους σκοπούς της έρευνας εξετάζονται οι πιο κάτω διαστάσεις του:

1. Σεβασμός σε συμπαίχτες: Ο αθλητής συμπαραστέκεται, υποστηρίζει, επιβραβεύει και βοηθά τους συμπαίχτες του.
2. Σεβασμός σε τυπικότητες των σπορ: Ο αθλητής σέβεται τις τυπικές κοινωνικές συμπεριφορές που συναντάμε στον αθλητισμό, όπως χειραψίες πριν και μετά το παιχνίδι, χειρονομίες ή και λόγια που δείχνουν την αναγνώριση της ανωτερότητας των αντιπάλων ή την επιβράβευση μιας καλής ενέργειας ενός συμπαίχτη.

3. Τέχνη νίκης: Αθλητής χειρίζεται επιδέξια τους κανονισμούς, δηλαδή εφαρμόζει στρατηγικές χρησιμοποιώντας τους κανόνες για να κερδίσει πλεονέκτημα, χωρίς όμως αυτό να θεωρείται παραβίαση κανόνα ή κλέψιμο.
4. Κλέψιμο: Ο αθλητής με πρόθεση ενεργεί και προσπαθεί να παραβιάσει κανονισμούς με σκοπό να αποφύγει τον εντοπισμό και την τιμωρία.

Υποθέσεις

Η έρευνα στοχεύει να αξιολογήσει τέσσερις παράγοντες του «Τίμιου Παιχνιδιού». Μέσα από την ανάλυση των αποτελεσμάτων πιστεύουμε ότι:

α) Θα υπάρξει διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων ανά φύλο, με τα κορίτσια να επιδεικνύουν περισσότερη ευαισθησία στην τήρηση των κανόνων του «Τίμιου Παιχνιδιού».

β) Τα παιδιά «αθλητές» θα επιδείξουν μεγαλύτερη ευαισθησία στην εφαρμογή των κανόνων του «Τίμιου παιχνιδιού» από τα παιδιά «μη αθλητές».

γ) Τα παιδιά που διαβιούν σε αστικές σε σχέση με τα παιδιά που διαβιούν σε αγροτικές περιοχές, θα παρουσιάσουν διαφορές ως προς την τήρηση και εφαρμογή των κανόνων του «Τίμιου Παιχνιδιού»; Η ερώτηση αυτή είχε διερευνητικό χαρακτήρα και δεν έγινε κάποια υπόθεση.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Σύμφωνα με τη 2^η θεμελιώδη αρχή του Ολυμπιακού Καταστατικού Χάρτη «Ο Ολυμπισμός είναι φιλοσοφία ζωής που προωθεί και συνδυάζει σε αρμονικό σύνολο τις αρετές του σώματος και της ψυχής. Συνδέοντας τον αθλητισμό με τον πολιτισμό και την παιδεία, ο Ολυμπισμός προσπαθεί να δημιουργήσει ένα τρόπο ζωής που στηρίζεται στη χαρά της προσπάθειας, την εκπαιδευτική αξία του καλού παραδείγματος και το σεβασμό για οικουμενικές αξίες» (IOC, 2004).

Δύο από τις θεμελιωδέστερες αρχές του ολυμπιακού πνεύματος απαντώνται δια μέσω του Ολυμπισμού: ως φιλοσοφία ζωής και ως πλαίσιο που τοποθετεί τα αθλήματα στην υπηρεσία της ανθρώπινης ανάπτυξης, με την προοπτική της εγκαθίδρυσης μιας ειρηνικής κοινωνίας ώστε να διαφυλαχθεί η ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Binder & Guo, 2004).

Σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη εποχή, στα πλαίσια μιας γενικότερης πτώσης των ηθών και αξιών, παρατηρούνται και στον αθλητισμό συμπεριφορές που προσβάλουν το Ολυμπιακό Πνεύμα και Ιδεώδες και παραβιάζουν τους κανόνες της ευγενούς άμιλλας. Τέτοιες συμπεριφορές που αποσκοπούν μόνο στην προσωπική δόξα και καταξίωση με οποιοδήποτε κόστος. Πιθανόν λοιπόν ο Ολυμπισμός να εκπροσωπεί την τρίτη διάσταση όπου διαφορετικές αξίες μετατρέπονται για την εξασφάλιση ενός πιο αρμονικού κι ελπιδοφόρου μέλλοντος όπου η φιλία, η αγάπη και η ειρήνη θα κυριαρχούν (Binder & Guo, 2004).

Τα βασικότερα και διαχρονικότερα στοιχεία του Ολυμπιακού πνεύματος, η «Ευγενής Άμιλλα» και το «Εν Αγωνίζεσθαι», είναι ότι κυρίως χρειάζεται σήμερα η σύγχρονη διεθνής αθλητική πραγματικότητα. Σε μια εποχή όπου οι Ολυμπιακές αξίες και ιδεώδη καταπατούνται δια μέσω ενός άκρατου και αθέμιτου ανταγωνισμού, προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη επαναπροσδιορισμού και επαναφοράς των δύο βασικότερων αξόνων του Ολυμπισμού. Στο «Εν Αγωνίζεσθαι» εντοπίζονται οι αξίες της εντιμότητας, της ισότητας, της δικαιοσύνης, του σεβασμού των συναθλητών και της ισοτιμίας του

σεβασμού των κανόνων διεξαγωγής των αγώνων. Ένας ευρύτερα διαδεδομένος όρος που εμπεριέχει τους πιο πάνω όρους είναι το τίμιο παιχνίδι (Fair Play).

Σύμφωνα με το λεξικά η λέξη “fair” προέρχεται από την λέξη “foeger”, που ερμηνεύεται μεταξύ άλλων, ως (1) ελκυστικό (attractive) και ωραίο (beautiful), (2) χωρίς κηλίδα (unblemished) και καθαρό (clean), (3) δίκαιο (just) και τίμιο (honest), και (4) σύμφωνα με τους κανονισμούς (according to the rule). Συνεπώς για ένα ερασιτέχνη αθλητή, το “fair play” ως ηθική συμπεριφορά, προερχόταν από το συγκερασμό του πρώτου και του δεύτερου και προσέδιδε την έννοια του άμεπτου και του καθαρού αγώνα, χωρίς το προσωπικό ενδιαφέρον, αλλά υποκινημένος από το αίσθημα αμεροληψίας και υποχρέωσης προς το κοινό όφελος (Sigmund, 2002).

«Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή αφιέρωσε τις προσπάθειές της στην διασφάλιση του ότι στον αθλητισμό το πνεύμα του «Τίμιου Παιχνιδιού» θα επικρατήσει και ότι η βία απαγορεύεται» ορίζουν ως «Τίμιο Παιχνίδι» εκείνη τη συμπεριφορά που τη χαρακτηρίζει το δίκαιο, η ισότητα, η φιλανθρωπία και οι καλοί τρόποι κατά την διάρκεια της αθλητικής προσπάθειας.

Το «Τίμιο Παιχνίδι» ενσωματώνει κοινωνικές συμπεριφορές οι οποίες πάνε πέρα από τα σύνορα της υπακοής στους κανόνες, φτάνοντας ίσως στον αλτρουισμό. Ο McIntosh (1979) αναφέρει ότι για κάποιους το «Τίμιο Παιχνίδι» αποτελεί ένα τρόπο συμπεριφοράς ο οποίος αναπτύσσεται διά του αυτοσεβασμού και έχει ως περιεχόμενο: α) την τιμιότητα, σταθερότητα και αξιοπρέπεια στη συμπεριφορά όταν οι άλλοι δεν παίζουν τίμια β) το σεβασμό στους συναθλητές της ομάδας γ) το σεβασμό των αντιπάλων, είτε κερδίζουν, είτε χάνουν, με επίγνωση ότι ο αντίπαλος είναι απαραίτητο στοιχείο του παιχνιδιού και τους οποίους τους ενώνει η αθλητική συνύπαρξη και δ) σεβασμό στους διαιτητές διά μέσω μιας θετικής και συνεχούς προσπάθειας συνεργασίας μαζί του. Το «Τίμιο Παιχνίδι» ορίζεται και σαν «συνδυασμός ηθικών αρχών οι οποίες ορίζουν την αθλητική συμπεριφορά και διαγωγή των αθλητών» (Portela, 1999).

Για τον άνθρωπο που συνέλαβε την ιδέα της αναγέννησης των Ολυμπιακών Αγώνων, τον Pier de Coubertin, το «Τίμιο Παιχνίδι» σήμαινε ένα σύνολο από ηθικές σκέψεις και συμπεριφορές από μέρους των αθλητών (Portela, 1998). Το «Τίμιο Παιχνίδι» για κάποιους συνδέεται με την εθελοντική προσκόλληση στους κανόνες του ανταγωνισμού, στις αρχές δικαίου που περιλαμβάνουν, μαζί με την τιμιότητα και τη δικαιοσύνη στην προσπάθεια για την νίκη. Για αυτά τα χαρακτηριστικά, το «Τίμιο

Παιχνίδι» θεωρείται απαραίτητο στοιχείο για την πραγμάτωση των Ολυμπιακών Αγώνων (Franchini,1998). Ο Portela (1998) αναφέρει ότι το «Τίμιο Παιχνίδι» αντιπροσωπεύει την ιδέα της φιλοτιμίας η οποία είναι πέρα από την υπακοή στους κανόνες του παιχνιδιού.

Για τους Butcher και Schneider (1998) το «Τίμιο Παιχνίδι» είναι μια έννοια που εφαρμόζεται στον αθλητισμό και όχι σε ένα σύνολο πολιτιστικά καθορισμένων και αποφασιζόμενων αξιών. Για αυτούς, η έννοια του «Τίμιου Παιχνιδιού» γίνεται κατανοητή όχι μόνο ως σεβασμός στους κανόνες, αλλά και ως σεβασμός στο παιχνίδι και συνδέεται άμεσα με το εγγενές κίνητρο για κάθε αθλητική δραστηριότητα. Το «Τίμιο Παιχνίδι» αναφέρεται στη συμπεριφορά των ατόμων που ασχολούνται με οποιαδήποτε αθλητική δραστηριότητα, όπως οι αθλητές στο γήπεδο, οι θεατές στις κερκίδες, οι προπονητές στο στάδιο, οι διαιτητές κατά τη διάρκεια μιας συνάντησης ή οι παράγοντες των ομάδων εντός των θεωριών. Καλύπτει όλες τις πτυχές του παιχνιδιού ή του γεγονότος και ότι σχετικό με αυτό υπάρχει.

Το «Τίμιο Παιχνίδι» μπορεί να οριστεί ως το στοιχείο που υποβασιμάζει, στηρίζει και ενισχύει το δίκαιο άμεσα, πριν, κατά και μετά τη διάρκεια από ένα αθλητικό γεγονός. Η οργανωτική αρχή πρέπει με σαφήνεια να εξηγεί και να προωθεί σε όλους τους εμπλεκόμενους την έννοια του «Τίμιου Παιχνιδιού» και να ενημερώνει τους συμμετέχοντες για τις συνέπειες που θα προκύψουν από την μη τήρηση των κανόνων του (Sports Ethics,2003).

Σύμφωνα με τον Neise (2001) το «Τίμιο Παιχνίδι» ορίζεται ως η τήρηση των κανόνων, εννοώντας ότι θα είναι δύσκολη η συμμετοχή σε ένα παιχνίδι χωρίς πρώτα να οριστούν αυτοί. Παράλληλα, προχωρά ακόμα ένα βήμα, οριοθετώντας το «Τίμιο Παιχνίδι» και πέρα από τους κανόνες. Αντικατοπτρίζει συμπεριφορές απέναντι σε αντιπάλους, όπως ο σεβασμός, η βοήθεια, η φιλία και η συνεργασία, η αποδοχή της απολογίας, η σκληρή δουλειά για την επιτυχία, η επικράτηση του δικαίου πέρα από τον αθλητικό χώρο, την αναγνώριση του λάθους, την αποδοχή της ήττας και την απόλαυση του παιχνιδιού μέσα από την όλη διαδικασία του. Αναφέρεται επίσης σε καταστάσεις στις οποίες ο/η προπονητής/τρια ασκεί έναν σημαντικό ρόλο στην ώθηση των αθλητών/τριών για να ενεργήσουν σύμφωνα με τη φιλοσοφία της νίκης με όλο το κόστος ή της αποδοχής της νίκης και της ήττας με αθλητοπρέπεια.

Για την προαγωγή του Τίμιου Παιχνιδιού αλλά και στοχεύοντας παράλληλα στην αντιμετώπιση πιέσεων προερχόμενων από τη σημερινή κοινωνία η Επιτροπή Αθλητισμού

του Συμβουλίου της Ευρώπης, θέσπισε ένα στέρεο ηθικό πλαίσιο, τον Κώδικα Αθλητής Δεοντολογίας, σύμφωνα με τον οποίο «...Πρωταρχικός σκοπός και επίκεντρο του Κώδικα είναι το «Τίμιο Παιχνίδι» για τα παιδιά και για τους νέους ανθρώπους, αναγνωρίζοντας ότι τα παιδιά και οι νέοι άνθρωποι του σήμερα είναι οι ενήλικες αθλητές και τα αστέρια των αθλημάτων του αύριο...» (Council of Europe, 2001). Ο Κώδικας ενστερνίζεται τις έννοιες του δικαιώματος των παιδιών και των νέων ανθρώπων να συμμετέχουν και να απολαμβάνουν τον αθλητισμό και τις ευθύνες των συλλόγων και των ενηλίκων να προωθούν την ιδέα του «Τίμιου Παιχνιδιού» και να εξασφαλίσουν ότι αυτά τα δικαιώματα γίνονται σεβαστά.»

Η έννοια του «Τίμιου Παιχνιδιού» ορίζεται ως κάτι πολύ πέρα από το να παίζει κανείς σύμφωνα με τους κανόνες. Περιλαμβάνει τις έννοιες της φιλίας, του σεβασμού προς τους άλλους και του να αγωνίζεται κανείς πάντοτε με το φίλαθλο πνεύμα. Το «Τίμιο Παιχνίδι» ορίζεται ως τρόπος σκέψης, όχι απλά ως τρόπος συμπεριφοράς. Περικλείει θέματα όπως είναι η επικράτηση του αντιπάλου δια της χρήσης αθέμιτων τεχνασμάτων, η νίκη ως αυτοσκοπός, η εκμετάλλευση, οι άνισες ευκαιρίες, η χρήση απαγορευμένων ουσιών και μεθόδων, η σωματική ή λεκτική βία, την υπερβολική εμπορευματοποίηση και η δωροδοκία.

Ιστορική αναδρομή

Κατά την ελληνική μυθολογία, που είναι ο ιστορικός πυρήνας του παρελθόντος, ο Θεός των Θεών και των Ανθρώπων, ο Δίας, για να σημειώσει το κέντρο της Γης, εξαπέλυσε δύο αετούς, σύμβολα της παντοδυναμίας του, με εντολή να πετάξουν σε διαφορετικές κοσμικές διευθύνσεις και οι οποίοι τελικά συναντήθηκαν στην Ελλάδα. Η κίνηση των αετών, συμβόλων της παντοδυναμίας του Δία, σηματοδοτεί την ανθρώπινη πολιτισμική περιπέτεια και η συνάντησή τους το κέντρο και την κοιτίδα του οικουμενικού πολιτισμού, τον τόπο, όπου γεννήθηκε ο Ολυμπιακός αθλητισμός, το Ολυμπιακό ιδεώδες, όπως υποστηρίζει ο Gardiner: «Η ιστορία του αρχαίου παγκόσμιου αθλητισμού είναι ιστορία του ελληνικού αθλητισμού και τούτο γιατί το Ελληνικό Έθνος ήταν το μοναδικό αθλητικό Έθνος της αρχαιότητας» (Γιαννάκης, 1997).

Στην αρχαία Ελλάδα γεννήθηκε η ιδέα του «Τίμιου Παιχνιδιού» θέτοντας τα θεμέλια για την ανάπτυξη και τη σταθεροποίηση του Ελληνικού και παγκόσμιου αθλητισμού. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατά την κλασική αρχαία Ελλάδα αποτελούν σήμερα σύμβολο, σε μια κοινωνία και σε ένα αθλητικό γίγνεσθαι όπου ο ανταγωνισμός και η

άμιλλα, η προσπάθεια και η έκβαση του αποτελέσματος, θα έπρεπε να είναι πλήρως συνυφασμένα στο πνεύμα της ειρήνης, της φιλίας, της συνεργασίας, του αμοιβαίου σεβασμού και του «Τίμιου Παιχνιδιού». Όπως αναφέρει ο Παναγιωτόπουλος (1997), ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα αναπτύχθηκε ως ηθική ιδέα που στηριζόταν σε αξίες όπως η σεμνότητα, η νομιμότητα και η υπακοή στους κανόνες, στην αντίδραση σε όποια αυθαιρεσία, άδικη απόφαση και σε οποιαδήποτε πράξη βίας. Μέσα σε αυτό το ηθικό πλαίσιο του ανταγωνισμού, οι αθλητές ανταμείβονταν με έναν άγριο κλαδί ελιάς, τον «Κότινο» για τη σεμνότητα και το πνεύμα του «Τίμιου Παιχνιδιού» που επέδειξαν λαμβάνοντας δημόσια αναγνώριση και τιμές. Το «Τίμιο Παιχνίδι» των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων θωρακίστηκε από τη θρησκευτική και παιδευτική αγωγή, την Εκεχειρία, τις αγωνιστικές διατάξεις, την ορκωμοσία των αθλητών και την παιδαγωγική τιμωρία του παραβάτη. Ο Πίνδαρος έχει επεκταθεί όσο κανένας άλλος συγγραφέας στην έννοια και το περιεχόμενο του «Τίμιου Παιχνιδιού» και συμβουλεύει τους αθλητές ότι δεν πρέπει να προκαλούμε την αδικία στους συνανθρώπους μας, είτε μέσω των πράξεών μας, είτε μέσω των λέξεών μας. Το «Τίμιο Παιχνίδι» στην ολότητά του, ήταν μια γενικότερη συμπεριφορά των Ελλήνων σε όλες τις πτυχές των δραστηριοτήτων και της ζωής τους (Γιαννάκης,1997).

Ο αθλητισμός αποτελούσε ανέκαθεν σημαντικό κομμάτι της ζωής και της εκπαίδευσης των νέων. Οι νεαροί αθλητές εκπαιδεύονταν σωματικά και πνευματικά, ώστε να καταστούν δυνατοί και υπάκουοι στους κανόνες του σχολείου και της ομάδας. Το «Τίμιο Παιχνίδι» ήταν ταυτόσημο με την ευγενή συμπεριφορά, που αυτό δε σήμαινε μόνο την υπακοή στους κανόνες αλλά στο να τους τηρεί κάποιος με αξιοπρέπεια, κοσμιότητα και τιμότητα (Sheridan,2003).

Ο αναγεννητής των σύγχρονων ολυμπιακών αγώνων, ο Βαρόνος Πιέρ ντε Κουπερτέν, παρατήρησε ότι μέσα από το αγγλικό εκπαιδευτικό σύστημα, θα μπορούσε να διαμορφωθεί και να αναπτυχθεί ο χαρακτήρας μέσω της άθλησης. Αναβίωσε και αναγέννησε τους αρχαίους ολυμπιακούς αγώνες βασιζόμενος στον ερασιτεχνισμό των αθλητών, στον συναγωνισμό και στο «Τίμιο Παιχνίδι». Στην εποχή όμως που ζούμε και στο επαγγελματικό επίπεδο του αθλητισμού, είναι πασιφανή η δυσαρμονία και το ασυμβίβαστο με το πνεύμα των αγώνων που συνέλαβε ο Κουπερτέν.

Ανακεφαλαιώνοντας τα πιο πάνω θα λέγαμε ότι κάθε κοινωνική δράση του ανθρώπου, έτσι και στον αθλητισμό, εμπεριέχεται ο κίνδυνος της δολιότητας και της παράβασης των κανόνων. Καταλύτης ήταν πάντα το αίτημα που θεσπίστηκε από την

κλασική αρχαιότητα, η αθλητική άμιλλα και το «Τίμιο Παιχνίδι». Οι αγώνες μόνο τότε θα διεξάγονται με τρόπους έντιμους, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται όλες τις ανθρώπινες δυνάμεις, οι σωματικές, πνευματικές και ηθικές, χαλιναγωγώντας τα πάθη και τα ένστικτά μας και σφυρηλατώντας τη συνεργασία και τη φιλία μεταξύ των ατόμων και των λαών. Χωρίς το «Τίμιο Παιχνίδι» ο αθλητισμός, χάνει την ηθική παράμετρο της ουσίας του, ταυτίζεται με τον αθέμιτο ανταγωνισμό, εξυπηρετώντας το ατομικό συμφέρον, τον εγωισμό και την αλαζονεία. Με την εμπέδωσή του λειτουργεί από την αρχαιότητα έως σήμερα και ως ιδανικό μέσο ηθικής αγωγής γιατί αποτελεί τον πυρήνα του αθλητικού ιδεώδους, προβάλλοντας σαν ασπίδα στον άκρατο ανταγωνισμό, την αλόγιστη εμπορευματοποίηση, στη νοθεία του φίλαθλου πνεύματος και του φανατισμού.

Τίμιο παιχνίδι και φυσική αγωγή

"Περί δε γυμναστικής, σοφίαν λέγομεν ουδεμιάς ελάττω τέχνης, ώστε ες υπομνήματα ξυνθείναι τοις βουλευμένοις γυμνάζειν. Η μεν γαρ πάλαι γυμναστική Μίλωνας εποίει και Ιπποσθένας Πολυδάμαντάς τε και Προμάχους και Γλαύκον τον Δημύλου και τους προ τούτων έτι αθλητάς, τον Πηλέα δήπου και το Θησέα και τον Ηρακλέα αυτόν, η δε επί των πατέρων ήττους μεν η οΐδε, θαυμασίους δε και μεμνήσθαι αξίους...".

"Μετάφραση": Προκειμένου τώρα για τη γυμναστική, επιστήμη τη λογαριάζομε ισάξια με τις άλλες, σαν τέτοια δηλ. μπορεί να περιληφθεί σε γενικούς συστηματικούς κανόνες, που να χρησιμοποιηθούν από όσους θέλουν να την ασκήσουν ως επάγγελμα. Και πρέπει να γίνει αυτό, γιατί όλοι ξέρομε ότι η μεν γυμναστική των μακρινών προγόνων μας παρουσίαζε αθλητάς σαν τον Μίλωνα και τον Ιπποσθένη και τον Πολυδάμαντα και τον Πρόμαχο και τον Γλαύκο το γιο του Δημύλου και τους προγενέστερους ακόμη από αυτούς, τον Πηλέα δηλ. και τον Θησέα και τον περίφημο Ηρακλή, η γυμναστική δε της εποχής των πατέρων μας κατώτερους βέβαια από αυτούς που είπαμε αθλητάς παρουσίαζε, αλλά κι αυτούς αξιοθαύμαστους και αξιομνημόνευτους...." (Φιλοστράτου, Γυμναστικός, Κεφ 1. Πηγή: Ιστοσελίδα Φυσική Αγωγή [1]).

Ο φημισμένος Αμερικανός συγγραφέας Ernest Hemingway κάποτε είπε ότι «ο αθλητισμός μας δείχνει πως να κερδίζουμε τίμια και χάνουμε με αξιοπρέπεια. Αυτό σημαίνει ότι ο αθλητισμός μας δείχνει πως να ζούμε» (Gill,1982). Οι ηθικές αξίες και αρχές που διέπουν τόσο τον αθλητισμό όσο και τη ζωή μας, βρίσκουν ανταπόκριση για εφαρμογή και ανάπτυξη στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής γιατί όπως αναφέρουν οι Shields και Bredemeier (1995), η Φυσική Αγωγή αποτελεί το ιδανικότερο περιβάλλον για

την κοινωνικοηθική ανάπτυξη και πολλοί λόγοι εστιάζουν το σημαντικό ρόλο της Φυσικής Αγωγής. Πρώτον, στο μάθημα συμμετέχουν πολύ περισσότερα παιδιά παρά σε αθλητικά οργανωμένα σύνολα. Δεύτερον, το μάθημα είναι λιγότερο εμπορευματοποιημένο και τυποποιημένο από ότι τα αθλήματα, ώστε να παρέχουν τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να μην δίνουν έμφαση στον ανταγωνισμό και την έκβαση του αποτελέσματος. Τρίτον, οι καλά εκπαιδευμένοι εκπαιδευτικοί του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, μπορούν να συνεργαστούν με τους εκπαιδευτικούς των άλλων μαθημάτων, για την ενσωμάτωση κοινωνικοηθικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων εντός του αναλυτικού προγράμματος. Και τέλος, δια μέσω του μαθήματος τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να αρχίσουν να εξοικειώνονται με τις ηθικές αξίες.

Η Φυσική Αγωγή ως μια πολυπληθής φυσική δραστηριότητα, αποτέλεσε και αποτελεί ένα μαθησιακό αντικείμενο που κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκε για την εισαγωγή, εξάπλωση και εμπέδωση ηθικών αξιών και συμπεριφορών. Από το παρελθόν μέχρι σήμερα, ο άνθρωπος έχει αποκομίσει σημαντικότερα οφέλη μέσα από τη σχέση που ανέπτυξε με το μάθημα. Βασικά εφόδια του μαθήματος έκτοτε αποτέλεσαν το παράδειγμα, η ενθάρρυνση, η προτροπή και η πειθαρχία, οι εντολές και απαγορεύσεις, οι οδηγίες και ενδείξεις, η επίβλεψη και η επιθεώρηση, η ανταμοιβή και η τιμωρία, η τιμή και συναγωνισμός, ο διάλογος και η αλληλεπίδραση (van Coblign, 1998).

Σύμφωνα με τον Blake (1996) η έννοια του «Τίμιου Παιχνιδιού» βασίζεται σε κανόνες και συμβάσεις και είναι ένα απαραίτητο στοιχείο και για τους συμμετέχοντες αλλά και για τους θεατές. Για αυτό, δεν αρκεί μόνο η γνώση και η κατανόηση των κανονισμών, αλλά η ανάγκη για εφαρμογή τους δια μέσω της Φυσικής Αγωγής δεν είναι μόνο μια απαίτηση αλλά μια προϋπόθεση για μια κοινωνία αρχών και αξιών. Όπως αναφέρει και ο Muller (1998), μέσω του μαθήματος μπορούμε να περάσουμε στα παιδιά τα πέντε χαρακτηριστικά της Ολυμπιακής παιδείας, την ιδέα της αρμονικής συνύπαρξης των ανθρώπων, την ιδέα της βελτίωσης δια μέσω της αναζήτησης της τελειότητας στους αθλητικούς χώρους, την ιδέα της συμμόρφωσης ως ένα κομμάτι των αθλητικών δρώμενων, με τις ηθικές αξίες πως το «Τίμιο Παιχνίδι», την ισότητα των ευκαιριών και του σεβασμού της υποχρεωτικής τους τήρησης, την ιδέα της ειρήνης και της κατανόησης μεταξύ ανθρώπων και της προαγωγή της χειραφέτησης εντός και μέσω του αθλητισμού.

Ιδέες οι οποίες αποτέλεσαν μέρος των ιδεών του αναγεννητή των σύγχρονων Ολυμπιακών αγώνων, του Pier de Coubertin. Καμία αξία από αυτές οι οποίες συγκαταλέγονται στις Ολυμπιακές αξίες δεν είναι τόσο συχνά αναφερόμενη όσο η αξία

του «Τίμιου Παιχνιδιού». Στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής η πιο πάνω αξία βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε μια ισότιμη βάση με τις άλλες αξίες. Μπορεί να «μιλά» σε κάθε παιδί ακόμα και σε αυτά τα οποία βρίσκονται σε πιο χαμηλό κοινωνικό υπόβαθρο από άλλα. Τα παιδιά μέσα από τις αθλητικές τους δραστηριότητες θα μάθουν να σέβονται τους κανονισμούς των αθλημάτων και των παιχνιδιών δια βίου, να συμπεριφέρονται δίκαια κάτω από άλλες συνθήκες της μετέπειτα τους ζωής, να δημιουργήσουν με τη βοήθεια του «Τίμιου Παιχνιδιού» ένα καλύτερο προσωπικό κόσμο ο οποίος δε θα εξουσιάζεται από τον υλισμό και την ευμάρεια. Η εκπαίδευση μέσω του αθλητισμού επιτρέπει σε κάθε μαθητή να βελτιωθεί στη βοήθεια σχεδιασμού της ομάδας, ανταπόκρισης σε τακτικές και στρατηγικές των άλλων ομάδων και να πάρει γνώσεις για το επιλεγόμενο άθλημα. Μπορεί επίσης να εξυπηρετήσει σαν μηχανισμός για τη συμμετοχή των μαθητών στο να πάρουν αποφάσεις, να επικοινωνήσουν και να επιλύσουν προβλήματα. Η κύρια αρχή είναι να βοηθήσει τους μαθητές να γίνουν ικανοί, εγγράμματοι και ενθουσιασμένοι συμμετέχοντες του αθλητισμού (Pope,2007).

Ενώ ο αθλητισμός έχει εξαπλωθεί τόσο μαζικά, το ίδιο δεν μπορεί να ισχυριστεί κάποιος για την προσοχή που δίνεται στην εκπαίδευση του Ολυμπισμού και για τα Ολυμπιακά ιδεώδη. Η επιδίωξη Ολυμπισμού, σύμφωνα με το Coubertin(1977) συμπεριλάμβανε πέντε αρχές: την αρμονία, την ατομική εξέλιξη, την ερασιτεχνία, ένα συνδυασμό αρχών και τέλος την ειρήνη (Pope,2007). Σύμφωνα με τον Pier de Coubertin, ο αθλητισμός πρέπει να συνεχίσει να παραμένει το σχολείο της ευγένειας και της τιμιότητας (Ramazani-Nejad,1998). Το «Τίμιο Παιχνίδι» είναι ο πυρήνας της ηθικής στον αθλητισμό. Το «Τίμιο Παιχνίδι» είναι απαραίτητο για τη σύνδεση της ηθικής, του αθλητισμού και της αθλητικής ηθικής. Είναι μια πρακτική, ηθική και ωραία συμπεριφορά που πρέπει να εφαρμόζεται όχι μόνο στον αθλητισμό αλλά σε όλες τις πτυχές της ζωής μας. Θα έπρεπε είναι μια πολύτιμη και ηθική έννοια. Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής αποτελεί ένα πολύ καλό προσφερόμενο χώρο για την ηθική ανάπτυξη και την εμπέδωση του «Τίμιου Παιχνιδιού». Ο Neise (2001) αναφέρει ότι η Φυσική Αγωγή αποτελεί ένα πολύ καλό εργαλείο στο να γίνουμε κοινωνικά κατανοητοί, όπου ηθικές αξίες και φυσικές ικανότητες συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των πτυχών της. Αποτελεί ένα μηχανισμό καλλιέργειας καλών συνηθειών, βελτίωσης της ποιότητας της ζωής και εκμάθησης αξιών οι οποίες μπορούν να μεταφερθούν σε κάθε γεγονός της καθημερινότητας του παιδιού. Μέσω του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής τα παιδιά θα μάθουν αυτό που ο Ζέρβας (1998) ονομάζει «ηθική λογική» και «ηθική γνώση». Ηθική λογική είναι ο τρόπος σκέψης

ο οποίος παρακινεί ένα άτομο για να προχωρήσει στις σωστές πράξεις και ενέργειες αλλά γνωρίζοντας πρώτα γιατί είναι σωστές. Για παράδειγμα η ευγένεια, σεβασμός των αντιπάλων, αναγνώριση της ήττας, η βοήθεια στο έργο των διαιτητών, η υποστήριξη των προσπαθειών του αντιπάλου κτλ. Ηθική γνώση αποτελούν όλα όσα κάποιος πρέπει να γνωρίζει για τους ηθικούς κανόνες και αξίες του αθλήματος. Όλα δηλαδή, που ο κάθε ένας θα πρέπει να ξέρει και να εφαρμόζει τόσο για τον εαυτό του όσο και για τους αντιπάλους, τι είναι σημαντικό για αυτόν και τι πρέπει να κάνει όταν βρεθεί σε μια δύσκολη θέση. Αυτό που πρέπει να γνωρίζει είναι ότι πάνω από κάθε επιτυχία, ανταμοιβή ή δημοσιότητα, βρίσκεται η ακεραιότητα, η ειλικρίνεια, η ευθύτητα και η αξιοπρέπεια.

Οι ηθικές και πνευματικές αξίες του αθλητισμού κατά την μακράνιση ιστορία του ανθρώπου έχουν διαδοθεί και διατηρηθεί μέχρι σήμερα λόγω της μεγάλης συμβολής που το μάθημα έχει επιτελέσει. Η Φυσική Αγωγή κατάφερε να προσαρμόζεται στο πνεύμα των ηθικών και κοινωνικών αξιών της εκάστοτε εποχής, όπου μέσα από τον ενθουσιασμό που προκαλεί η εμπειρία, να συμβάλει στην αρμονική συνύπαρξη των παιδιών και στη διευκόλυνση της ενσωμάτωσης αυτών στην ομάδα των συμμαθητών/τριών τους και στον κόσμο των ενηλίκων. Η Φυσική Αγωγή πρέπει να αντιμετωπιστεί ως η πρακτική που ενεργεί ως ένα πλαίσιο για την ανάπτυξη τέτοιων αξιών και αρετών και την καλλιέργεια εκείνων των ιδιοτήτων του χαρακτήρα που διαθέτει κάποιος για να ενεργεί ενάρετα (International Olympic Academy, 2001). Σύμφωνα με τον Bergmann (2000) η Φυσική Αγωγή εμπλέκει στη διδασκαλία, σκόπιμα, την απόκτηση της πρακτικής γνώσης, (να γνωρίζεις πως να εκτελείς διάφορες δεξιότητες), τη θεωρία, όπως τη γνώση των κανονισμών, στρατηγικών κτλ, πώς το σώμα κινείται, τη γνώση άλλων αντικειμένων που συσχετίζεται, όπως η φυσιολογία της άσκησης και η βιοκινητική και τέλος προβάλλει την κοινωνική, υγείας, περιβαλλοντική, αισθητική και ηθική αγωγή. Και συνεχίζει λέγοντας ότι το μάθημα της Φυσικής Αγωγής παρέχει άφθονες ευκαιρίες στον εκπαιδευτικό να το διακόψει, και να στρέψει την προσοχή των παιδιών στο γεγονός ότι ένας συμμετοχός τους στο παιχνίδι δεν λαμβάνει το σεβασμό που του αρμόζει από τους υπόλοιπους. Ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να αντλήσει λόγους που δημιούργησαν την κατάσταση αυτή και προκάλεσαν αυτό το πρόβλημα ώστε μέσα από τα παραδείγματα και τη συζήτηση τα παιδιά να κατανοήσουν την έννοια του σεβασμού του απέναντι μου. Έτσι θα εμπεδωθεί στα παιδιά και ο σεβασμός της τήρησης των κανονισμών του παιχνιδιού. Ο Wright (1987) αναφέρει ότι με την εμπλοκή των παιδιών στους αγώνες, στο χορό, γυμναστικές ασκήσεις και υπαίθριες δραστηριότητες, μπορούν να μάθουν δια μέσω της καθοδήγησης του

εκπαιδευτικού, να γίνουν πιο ανεκτικά το ένα απέναντι στο άλλο, πιο υπομονετικά και πιο συνεργάσιμα. Να αποκτήσουν αξίες και συμπεριφορές όπως της φιλίας και του σεβασμού μεταξύ των μελών της ομάδας και για να αποθαρρύνει αρνητικές συμπεριφορές όπως της εχθρότητας, μικροπρέπειας και κακεντρέχειας.

Ολοκληρώνοντας θα λέγαμε ότι οι ηθικές αρχές πρέπει να δίνονται στα παιδιά με τρόπο που να τον κατανοούν. Αυτό το μέσο παραμένει εδώ και αιώνες το μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Εδώ, μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω θεμελιώδεις αξίες όπως του «Τίμιου Παιχνιδιού» και της αλληλεγγύης, της φιλίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων των άλλων, της διαμόρφωσης του χαρακτήρα και καλών συμπεριφορών, σεβασμού όλων των εμπλεκομένων σε ένα αγώνα, σεβασμού των κανόνων του παιχνιδιού, πώς να κερδίζεις και να χάνεις μέσα σε πλαίσια αθλητοπρέπειας, της συνεργασίας, του θάρρους, της τιμότητας, της πίστης στις ικανότητες και δυνατότητές σου, της αξιοπιστίας, του αλτρουισμού, της ευσυνειδησίας, της αχαριστίας και της εμπιστοσύνης (McNamee, 1998). Ο Διεθνής Χάρτης της UNESCO για τη Φυσική Αγωγή, επιμένει στην απαραίτητη εμπλοκή όλων, προκειμένου να συντηρηθούν αυτές οι ηθικές αξίες. Μια τέτοια εκπαίδευση, που κατά βάση της θα έχει το σεβασμό των άλλων, μπορεί να μετουσιώσει τον αθλητισμό, κάνοντας τον πιο ανθρώπινο με θετικές επιπτώσεις και σε άλλους τομείς της ζωής.

Μεθοδολογικές προσεγγίσεις σε θέματα ηθικής στα σπορ/ φυσική αγωγή

Η έννοια της ηθικής. «Ηθική είναι ο κλάδος της φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις αξιολογικές κρίσεις με θέμα τη διάκριση του αγαθού από το κακό και επιδιώκει να προσδιορίσει τον σκοπό της ζωής του ανθρώπου, καθώς και τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Αποτελεί ένα σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζει μια εποχή, κοινωνική ομάδα κλπ. Είναι το σύνολο των αρχών και των αξιών που έχει διαμορφώσει και τηρεί ένα πρόσωπο στην καθημερινή του ζωή» (Μπαμπινιώτης, 2002). Στο Δωρεάν Ηλεκτρονικό Λεξικό συναντάμε την έννοια της ηθικής ως τον κλάδο της φιλοσοφίας που ασχολείται με την εύρεση του τι είναι αποδεχτό και ορθό, και τι ανάρμοστο και λανθασμένο. Ακόμα την ερμηνεύει ως το σύνολο των κανόνων που διαχωρίζουν το καλό από το κακό.

Η ηθική είναι έννοια δημιουργημένη από τον άνθρωπο και αφορά κανόνες για το τι είναι καλό και τι κακό. Η λέξη ετυμολογικά προέρχεται από το "ήθος" που σημαίνει

"χαρακτήρας" με την ευρεία έννοια. Ο αντίστοιχος όρος στα αγγλικά "morality" προέρχεται από τη λατινική λέξη *mores* που σημαίνει *customs* συνήθειες. Η ηθική ήταν συνδεδεμένη από τους αρχαιοτάτους χρόνους με τη θρησκεία και τη φιλοσοφία (Razis, 1990). Στην κλασική Ελλάδα, ο ορισμός της ηθικής καθώς και των αξιών και των αρχών που θα πρέπει να διέπουν τη συμπεριφορά ενός υγιούς, ή αλλιώς ενός ενάρετου πολίτη, προκαλούσε πάντοτε το ενδιαφέρον του αρχαίου ελληνικού κόσμου και απασχόλησε ιδιαίτερα την αρχαία ελληνική σκέψη, η οποία συχνά αρεσκόταν σε αποφθέγματα, κανόνες και ορισμούς. Η ελληνική ηθική σκέψη και πρακτική, που επιτομή της μπορεί να θεωρηθεί η Αριστοτελική ηθική φιλοσοφία. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια των λέξεων ηθική και ήθος, προκειμένου να βεβαιώσει ότι οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα του εθισμού ή αλλιώς της επανάληψης και της συνήθειας. Συγκεκριμένα θεωρεί ότι η λέξη ηθικός προέρχεται από τη λέξη ήθος, που είναι εκτεταμένος τύπος της λέξης ήθος. Ήθος σημαίνει συνήθεια, επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά και η επανάληψη της λέξης παγιώνει μια συμπεριφορά. Άλλωστε, κι η ηθική δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια παγιωμένη συμπεριφορά (Λυπουρλής, 2000).

Για τον Αριστοτέλη, δεν πρέπει να αναζητήσουμε τις ηθικές αρετές στη φύση του ανθρώπου, εφόσον δεχτήκαμε ότι αποκτιούνται με τη συνήθεια. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η διαμόρφωση ενός ενάρετου χαρακτήρα δεν είναι καταναγκαστική, αλλά εξαρτάται από τη βούληση του ανθρώπου (προαίρεσις), είναι προσωπική του επιλογή. Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη στηρίζεται στο ότι (α) η αρετή είναι δύο λογίων, η διανοητική και η ηθική, (β) η διανοητική αρετή οφείλει τη γένεση και την ανάπτυξή της στη διδασκαλία, (γ) η ηθική αρετή καλλιεργείται με τον έθιμο και (δ) η ηθική αρετή δεν υπάρχει φύσει μέσα μας, άρα οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αλλά επίκτητες και αποτέλεσμα της επανάληψης.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Αριστοτέλη η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά δεν είναι ούτε ενάντια στη φύση. Ο άνθρωπος έχει από τη φύση του ένα στοιχείο που σχετίζεται με την *αρετήν*: την προδιάθεση για τις ηθικές αρετές (*ἡμῶν πεφυκόσι*), δηλαδή έχει τη δυνατότητα να τις δεχτεί και με την αγωγή και τη συνήθεια (*ἐξ ἔθους*) να τις αναπτύξει και μέσω των ηθικών αρετών να ξεφύγει από την ατέλεια και να προσεγγίσει την τελειότητα (*τελειούμενοις*). Έτσι, αίρεται η φαινομενική αντίφαση που ενέχει η φράση. Ο εθισμός συμπληρώνει και ουσιαστικά υπηρετεί τη φύση, αφού μας δίνει τη δυνατότητα να αναπτύξουμε τις προδιαθέσεις σε ενέργειες. Άρα η άσκηση της *αρετής* αποτελεί φυσική δυνατότητα του ανθρώπου (Λυπουρλής, 2000). Σκοπός της ηθικής για τον Αριστοτέλη δεν

είναι η γνώση αλλά η πράξη. Σ' αυτό έγκειται η βασική διαφορά του από τον Πλάτωνα: Το αγαθό, δηλαδή η ευδαιμονία, αποτελεί το «ανθρώπινο αγαθό», το «τέλος των πρακτών» και την επιδίωξη της ηθικής, πιο συγκεκριμένα της «πολιτικής επιστήμης ή δυνάμεως». Η αριστοτελική ηθική εξετάζει προβλήματα που έχουν να κάνουν με το χαρακτήρα και αποσκοπεί στο πώς θα κάνει τον άνθρωπο καλύτερο· όχι καλύτερο ηθικά, όπως το εννοούμε σήμερα, αλλά πώς θα κάνει να λειτουργήσει καλύτερα το «ανθρωπεύεσθαι», το έργο του ανθρώπου, πώς θα παιχθεί αρτιότερα ο ρόλος του. Η αριστοτελική ηθική αρχίζει με το αγαθό που για τον άνθρωπο είναι η ευδαιμονία με περιεκτική σημασία και καταλήγει στη «θεωρία» ως δεσπόζον στοιχείο της ευδαιμονίας για τους εκλεκτούς (Δραγωνά-Μονάχου, 1981).

Η ηθική κατά τον Αριστοτέλη εμπιστεύεται αλλά και ελέγχει κριτικά τις κοινές ενοράσεις για την επίτευξη του ανθρώπινου και του πολιτικού αγαθού, που είναι «το δίκαιον καὶ το κοινή συμφέρον», και την εκπλήρωση του έργου του ανθρώπου, που ορίζεται ως «ψυχής ενέργεια κατά λογόν ή μη άνευ λόγου». Σκοπός της αριστοτελικής ηθικής δεν είναι, όπως ειπώθηκε, να ερμηνεύσει τον κόσμο, αλλά να τον αλλάξει. Και μ' αυτή την έννοια είναι «επιτακτική». Αποσκοπεί στο πώς θα ασκήσει κανείς καλύτερα την «τέχνη» του ανθρώπου, στο πώς θα βελτιώσει το χαρακτήρα του, που αποτελεί το πεδίο καλλιέργειας της ηθικής και ορίζεται ως «ψυχῆς κατά έπιτακτικόν λόγον δυναμένη άκολουθεῖν τῷ λόγῳ ποιότης» (Η.Ε. 1220 b 5-6). Η αριστοτελική ηθική είναι μια θεωρία «αυτοτελείωσης», ή «αυτοπραγμάτωσης» (Δραγωνά-Μονάχου, 1981).

Οι Shields και Bredemeier (2007) αναφέρουν ότι η ηθική έχει σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και καθήκοντα. Εμπερικλείει σκέψεις για τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα, τι είναι δίκαιο και τι είναι συμπονετικό. Πρόκειται για το σεβασμό και την υπευθυνότητα. Φαινομενικά, η ηθική μαθαίνεται και βιώνεται σαν μια οφειλή η οποία απαντά στο τι θα έπρεπε να γίνει. Οι άνθρωποι συμπεριφέρονται ηθικά όταν πράττουν το σωστό για το σωστό λόγο. Σύμφωνα με τον Πρώιο (2007), η ηθική είναι ένα σύνολο αρχών και/ή αξιών που καθορίζουν την αποδεκτή συμπεριφορά (τι είναι σωστό και τι λάθος) και εξασφαλίζουν τις πρωτοποριακές αρχές τις κοινωνικής οργάνωσης. Η ανάπτυξη των ηθικών αξιών αποτελεί μία πολύπλοκη διαδικασία για τον βίοκοσμο των παιδιών και των νέων και με τα σημερινά δεδομένα της πολυπολιτισμικότητας η διαδικασία έχει γίνει ακόμη πιο σύνθετη και εύθραυστη (Binder & Guo, 2004).

Μοντέλα και θεωρίες ανάπτυξης ηθικής. «Ηθικότητα» ονομάζεται ένα σύστημα αξιολόγησης των ανθρωπίνων πράξεων. Η ανάπτυξη της ηθικότητας αποτελεί το βασικό πυρήνα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του παιδιού. Ένα παιδί πρέπει να είναι ικανό να γνωρίζει τους κανόνες του «καλού» και του «κακού», του «ηθικού» και του «ανήθικου» του «σωστού» και του «εσφαλμένου». Πρέπει να ενστερνιστεί τους ηθικούς κανόνες και να συμπεριφέρεται πάντοτε σύμφωνα με αυτούς (Παρασκευόπουλος,1998). Από πολύ νωρίς στην ιστορία της φιλοσοφίας, οι φιλόσοφοι είχαν υποβάλει ερωτήματα σχετικά με την ανθρώπινη φύση και για το πώς αναπτυσσόμαστε. Αυτά τα ερωτήματα έχουν οδηγήσει σε μια σειρά θεωριών για την ανθρώπινη ανάπτυξη και έχουν επεκταθεί πέραν από τη φιλοσοφική επιστήμη, στις επιστήμες της ψυχολογίας και της εκπαιδευτικής έρευνας.

Για την πραγματοποίηση μιας κριτικής αξιολόγησης της σύγχρονης επιστημονικής έρευνας με θέματα τα αθλήματα και της εξερεύνησης του μακραίωνου αινίγματος της ηθικής κατάστασης των αθλημάτων, χρειάζεται η επίκληση της δυναμικής της θεωρίας του Αριστοτέλη περί αρετής, ώστε να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο που να καθιστά αντιληπτή την έννοια της ηθικής ανάπτυξης, όπως αυτή παρουσιάζεται και διαμορφώνεται στον τομέα των αθλημάτων (McNamee et al.,2003). Ένας από τους τρόπους με τους οποίους η ηθική μας δράση μπορεί να γίνει πιο ισχυρή, είναι η αφοσίωση του τριπλού σχεδίου που εισηγήθηκε ο Αριστοτέλης. Ισχυρίστηκε πως τα θέματα ηθικής δράσης προέρχεται από τις συνήθειες κάθε ανθρώπου. Αυτό φυσικά προϋποθέτει την απόδοση έμφασης στη μάθηση κατά την παιδική ηλικία, τη μίμηση και την άμιλλα. Εκτείνοντας αυτό, παρατηρούμε ότι πρέπει να προηγηθεί εξέταση των προτύπων ομαλότητας ως ένα σύμπλεγμα αντίληψης, συναισθήματος και περίσκεψης (McNamee et al.,2003).

Όσον αφορά την κατανόηση και επιλογή του τι θεωρούμε τελικά σωστό να πράξουμε σε μία κατάσταση, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αποτελεί προϊόν την παιδείας που αποκομίσαμε από πιο σοφές ψυχές από τις δικές μας. Αυτή η άποψη υλοποιείται κάθε φορά που βρισκόμαστε μπροστά σε μια αβέβαιη κατάσταση. Εκείνη τη στιγμή, δε λειτουργεί παρά μόνο η προηγούμενή μας εξοικείωση και συνεπώς σύμφωνα με την εκτίμησή μας για το τι θα έκαναν οι «καλοί», οι σωστοί άνθρωποι σε παρόμοια περίπτωση. Με αυτό τον τρόπο μαθαίνουμε να αντιλαμβανόμαστε τον κανόνα, πόσο και πώς πρέπει να προχωρήσουμε όταν αντιμετωπίζουμε περιστατικά και ισχυρισμούς που εναντιώνονται στα κίνητρά μας. Ο Αριστοτέλης γενικότερα, δίνει με τη διατύπωση της άποψής του, καθοδήγηση σε εμάς για το πώς η ηθική εκπαίδευση και ανάπτυξη, με κατάλληλα υποδείγματα, αναδεικνύει τα συναισθήματα, την κρίση και το να προβαίνουμε σε πράξεις με γνώμονα την αρετή (McNamee et al.,2003).

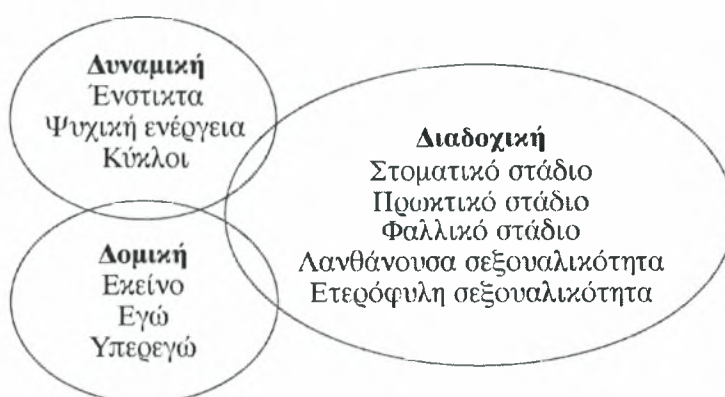
Οι Bredemeier και Shields κατά την ανάλυση της αριστοτέλειας θεωρίας περί αρετής, παρουσίασαν σε συντομία τέσσερις (4) ιδιότητες του χαρακτήρα, αρετές, που είναι σημαντικές για το μοντέλο: την ευσπλαχνία, τη δικαιοσύνη, την ακεραιότητα και την αθλητικοπρέπεια (sportsmanship). Πρώτον η ευσπλαχνία υποστηρίζεται πως διευκολύνει την ερμηνεία της κατάστασης ώστε να αποφασιστεί η διάπραξη κάποιας ηθικής πράξης. Δεύτερον, όταν έχεις ερμηνεύσει μία κατάσταση με ευσπλαχνία, η δικαιοσύνη διευκολύνει τη σωστή κρίση και τρίτον η αθλητικοπρέπεια διευκολύνει την επιλογή αξιών. Τέλος, η αρετή της ακεραιότητας είναι αναγκαία για τη διευκόλυνση εκτέλεσης της πράξης. Παράλληλα, πρωταρχικός στόχος του δασκάλου πρέπει να είναι η παροχή του ερεθίσματος, των ανισοροπιών, της απαίτησης και της υιοθέτησης της αντίληψης, του συναισθήματος και της κριτικής σκέψης (McNamee et al.,2003).

Αρκετοί ήταν οι θεωρητικοί που ασχολήθηκαν με την ανάπτυξη της ηθικότητας στο παιδί. Η ανάπτυξη της ηθικής προσεγγίζεται μέσα από δύο κυρίως θεωρητικά μοντέλα. Το πρώτο μοντέλο ονομάστηκε της «εσωτερίκευσης» (Internalization) το οποίο προσέγγισε την ηθική ανάπτυξη με τη μάθηση και την αποδοχή των νόμων της κοινωνίας και τις συμπεριφορές. Σχετικές θεωρίες που στηρίχθηκαν σε αυτό το μοντέλο είναι της Ψυχαναλυτικής (Frued), της Κοινωνικής Μάθησης (Bandura) και η Γνωστικο-κοινωνική (Hoffman). Το δεύτερο μοντέλο που δημιουργήθηκε για την προσέγγιση της ηθικής ανάπτυξης ήταν το «κατασκευαστικό» (Constructive), το οποίο επικεντρώθηκε στο πώς οι άνθρωποι εξετάζουν τις αξίες και τις συμπεριφορές, δηλαδή πώς κατανοούν την ηθική. Η θεωρία που στήριξε αυτό το μοντέλο είναι η Γνωστικο-εξελικτική (Piaget, Kohlberg, Damon, Haan, Rest) (Μπασάλας κ.συν. 2006).

Πίνακας 1: Μοντέλα και θεωρίες ανάπτυξης της ηθικής

Μοντέλο	Θεωρία	Προσέγγιση
Εσωτερίκευσης (Internalization)	Ψυχαναλυτική (Frued), Κοινωνικής μάθησης (Bandura), Γνωστικο-κοινωνική (Hoffman)	Η ηθική αναπτύσσεται με τη μάθηση και την αποδοχή των νόμων της κοινωνίας και των συμπεριφορών.
Κατασκευαστικό (Constructive)	Γνωστικο-εξελικτική (Piaget, Kohlberg, Rest, Haan)	Αυτό εστιάζει στο πώς οι άνθρωποι εξετάζουν τις αξίες και τις συμπεριφορές, δηλαδή πώς κατανοούν την ηθική.

Το θεωρητικό υπόβαθρο του ψυχαναλυτικού μοντέλου για την ανάπτυξη του Freud, αποτελείται από τρεις διαστάσεις: τη δυναμική ή οικονομική διάσταση, που χαρακτηρίζει τον ανθρώπινο ψυχισμό ως ένα ρευστό ενεργοποιημένο σύστημα. Το δομικό ή τοπογραφικό σύστημα, που καταγράφει τρεις ξεχωριστές αλλά ωστόσο ενδοεξαρτώμενες ψυχολογικές δομές που ρυθμίζουν την συμπεριφορά και τη διαδοχική ή κατά στάδια διάσταση, που τονίζει το προχώρημα από το ένα στάδιο της ανάπτυξης στο άλλο, εντοπιζόμενη σε διαφορετικές ζώνες σωματικής ευαισθησίας, σε εξελικτικούς στόχους και ψυχολογικές συγκρούσεις (Salkind, 2001).

Σχήμα 1. Οι διαστάσεις της ψυχαναλυτικής θεωρίας του Freud

Ένα από τα πιο σημαντικά γνωρίσματα της ψυχικής ενέργειας είναι ότι αποτελεί μέρος του ασυνειδήτου. Το ασυνείδητο ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος της πρώιμης συμπεριφοράς σε όλο το μάκρος της ζωής. Το ασυνείδητο είναι παρόν κατά τη γέννηση και υπάρχει σε όλη τη ζωή του ανθρώπου λειτουργώντας πάντα ως μια μεγάλη κινητήρια δύναμη στη ζωή του. Σύμφωνα με τον Freud, ο όγκος της ψυχικής ενέργειας στο ασυνείδητο επηρεάζει τη συμπεριφορά, όχι όμως σε τέτοιο επίπεδο που το υποκείμενο να το καταλαβαίνει και να μπορεί να σκεφτεί γύρω από αυτό (Salkind, 2001). Το ασυνείδητο είναι ένα μεγάλο μέρος του ψυχισμού, του οποίου ο άνθρωπος δεν έχει επίγνωση. Περιλαμβάνει τις βασικές ορμές ψυχικής ενέργειας καθώς και τα γεγονότα, επιθυμίες και παρορμήσεις που έχουν απωθηθεί από τη συνείδηση και τις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας που ο άνθρωπος έχει λησμονήσει.

Τα τρία στάδια της δομικής διάστασης δηλαδή το Εκείνο, το Εγώ, και το Υπερεγώ και προσπάθησε είναι αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα. Και τα τρία υπηρετούν ένα σαφώς καθορισμένο σκοπό: την επίτευξη των αντικειμένων-στόχων και την προσδοκώμενη μείωση της έντασης. (Salkind, 2001). Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική

θεωρία, η συμπεριφορά του ανθρώπου υποκινείται από ορισμένα βιολογικά ένστικτα ή ορμές. Πιο θεμελιακά ανάμεσα σε αυτά είναι το ένστικτο της ζωής (ή του έρωτα, γνωστό ως libido) και το ένστικτο του θανάτου (ή της επιθετικότητας) (Βοσνιάδου,2000). Πιο αναλυτικά: Το Εκείνο (id) είναι παρόν κατά τη γέννηση και εξελικτικά είναι το αρχαιότερο από τις τρεις δομές. Είναι μια έμφυτη βιολογική δομή, που έχει άμεσο στόχο την άμεση ικανοποίηση της έντασης. Το Εκείνο περιλαμβάνει οτιδήποτε έχει κληρονομήσει ο άνθρωπος που το αποκτά κατά τη σύλληψή του. Επομένως, υπάρχει κατά τη γέννηση. Αποτελεί το ασυνείδητο μέρος της προσωπικότητας. Είναι το ακαλλιέργητο, το πρωτόγονο, το "ζώο μέσα στον άνθρωπο", με το οποίο ο άνθρωπος γεννιέται, και δρα με βάση το ένστικτο. Η λειτουργία του έγκειται στο να παρέχει την ψυχική ενέργεια που κάνει τον άνθρωπο να θέλει να ζήσει. Αυτή μπορεί να ωθήσει τον άνθρωπο προς δύο κατευθύνσεις: είτε προς τη δημιουργία και τη συντήρηση της ζωής, που ονομάζεται Έρωσ, είτε προς τη δυναμική τάξη ενστίκτων, που τα ονόμασε Θάνατο και τα οποία αντιπροσωπεύουν το θάνατο και την επιθετικότητα, (Salkind,2001). Η ειδική μορφή ενέργειας που χρησιμοποιείται από αυτά τα ένστικτα της ζωής, για να διατηρηθεί και να συνεχιστεί η ανάπτυξη, ονομάστηκε libido.

Το Εγώ αρχίζει να αναπτύσσεται από τη γέννηση του ανθρώπου και μετά. Βρίσκεται ανάμεσα στις απαιτήσεις του Εκείνου και τους περιορισμούς που επιβάλλει η πραγματικότητα και προσπαθεί να συμμορφώσει τις ορμές του Εκείνου στις απαιτήσεις της πραγματικότητας. Περιλαμβάνει λειτουργίες όπως τη λογική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων και την επικοδομητική και δημιουργική σκέψη. Η φροϋδική θεωρία υποστηρίζει ότι η διαμόρφωση του Εγώ είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον οργανισμό και στο περιβάλλον και τη συνεχή μείωση της έντασης που συνδέεται με ορισμένες ανάγκες (Salkind,2001). Το Εγώ λειτουργεί ως μηχανισμός λήψης αποφάσεων που συνυπολογίζει τις ασυνείδητες επιθυμίες του id. Κατανέμει τη διαθέσιμη ενέργεια ισόρροπα έτσι ώστε να εξασφαλίσει την ικανοποίηση των αναγκών αλλά για να εξασφαλίσει επίσης την ύπαρξη ουσιαστικών αποθεμάτων ενέργειας για τη μελλοντική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τη Βοσνιάδου (2000), το Εγώ είναι το μέρος της προσωπικότητας του ανθρώπου που διαμορφώνεται για να κάνει δυνατή την επικοινωνία ανάμεσα στο Εκείνο και το Υπερεγώ. Το εγώ φροντίζει να ικανοποιεί τα βιολογικά ένστικτα του ατόμου με τρόπους αποδεκτούς από το κοινωνικό σύνολο.

Το Υπερεγώ είναι η "συνείδηση" του ανθρώπου που περιλαμβάνει όλες τις κοινωνικές και ηθικές του αξίες. Αρχίζει να αναπτύσσεται γύρω στα τέσσερα χρόνια της

ζωής του παιδιού. Στόχοι του είναι να εμποδίσει το id από το να εκφράσει παρορμήσεις απαράδεχτες από κοινωνικής σκοπιά και επίσης να αγωνιστεί για το ιδεώδες (και όχι αναγκαστικά για το πραγματικό). Το Υπερεγώ αντιπροσωπεύει τα εσωτερικευμένα κριτήρια συμπεριφοράς, προς τα οποία υποτίθεται ότι προσαρμόζονται τα υγιώς κοινωνικοποιημένα άτομα (Salkind, 2001). Το παιδί τότε θα αντλήσει δύναμη από τους γονείς του ταυτιζόμενο μαζί τους και έτσι θα αρχίσει να αναπτύσσεται το Υπερεγώ. Οι γονείς θα του επιβάλουν αξίες και ιδανικά μέσα από την αμοιβή και την τιμωρία. Το Υπερεγώ εγκρίνει ή απορρίπτει επιθυμίες ή συμπεριφορές, αυτό-τιμωρεί αλλά και αυτό-αμείβει τον άνθρωπο. Βασικά λειτουργεί ασυνείδητα αλλά είναι και η "ασυνείδητη" και η "συνείδητη" συνείδηση του ανθρώπου. Η αποδοτικότητα του Υπερεγώ μετρίεται με το βαθμό συμμόρφωσης του ανθρώπου στους κοινωνικούς νόμους και αξίες.

Στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, κύριος εκπρόσωπος και θεμελιωτής είναι ο Bandura (1925). Η κοινωνική μάθηση ως ψυχολογική ερμηνεία της συμπεριφοράς, αναπτύσσεται στα πλαίσια του συμπεριφορισμού, ενώ παράλληλα, αναγνωρίζει το ρόλο των εσωτερικών νοητικών διεργασιών για την απόκτηση μιας συμπεριφοράς. Κεντρική θέση στη θεωρία του κατέχει η μάθηση με παρατήρηση και μίμηση προτύπων, τα οποία είτε αποτελούν τμήμα του πραγματικού περιβάλλοντος είτε είναι συμβολικά δημιουργήματα και έρχονται έμμεσα σε επαφή με το υποκείμενο. Η μίμηση αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία επειδή το άτομο με τις εσωτερικές διαδικασίες μεσολάβησης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην επιλογή των μορφών συμπεριφοράς που θα γίνουν αντικείμενο μίμησης, καθώς και στη συχνότητα και την ένταση της μίμησης (Μούσιου,2001).

Η θεωρία του Bandura περιστρέφεται γύρω από την αντικοινωνική συμπεριφορά που αναπτύσσεται μέσω της κοινωνικής μάθησης. Οι αρχικές θεωρίες του βασίστηκαν στις παρατηρήσεις εφήβων που προέρχονταν από οικογένειες όπου οι γονείς επέδειχναν επίσης αντικοινωνική συμπεριφορά. Εντούτοις, η σημαντικότερη εργασία του σε αυτήν την περιοχή περιέλαβε τη μελέτη παιδιών προσχολικής ηλικίας (Ormod & Rice,2003). Σύμφωνα με την Kavussanu (2008), η θεωρία του Bandura, σχετίζεται με την ηθική σκέψη και πράξη. Ο Bandura, επισημαίνει ότι οι άνθρωποι κάνουν πράγματα τα οποία τους δίνουν ικανοποίηση και απέχουν από αυτά που θα τους θέσουν σε επιδοκιμασία. Η θεωρία αυτή αναφέρει πως για να κρίνει κανείς τη συμπεριφορά χρησιμοποιεί πολυδιάστατους κανόνες και δίνει περισσότερη βαρύτητα στις συνέπειες μιας πράξης. Ο Bandura επισημαίνει πως η ηθική έχει δύο πτυχές την προορατική (proactive) και την

απαγορευμένη (inhibitive) ενώ έχει παρουσιάσει και μία πιο ολοκληρωμένη άποψη για την ηθική στην οποία οι θετικές συμπεριφορές εξετάζονται κατά μήκος με τις αρνητικές συμπεριφορές. Έχει υποστηρίξει ότι η επιθετικότητα έχει μια κυκλική επίδραση. Δηλαδή, μια πράξη επιθετικότητας, συμβάλει στη δημιουργία περαιτέρω επιθετικότητας. Αυτό το γεγονός θα συνεχιστεί έως ότου κάποιος τύπος θετικής ή αρνητικής ενίσχυσης σπάσει τον κύκλο. Ένα μέρος της συμπεριφοράς διαμορφώνεται σύμφωνα με τις αρχές της συντελεστικής μάθησης, ως άμεση εμπειρία. Όμως το σπουδαιότερο ρόλο για την απόκτηση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς διαδραματίζει η μάθηση με παρατήρηση και μίμηση προτύπων.

Ο Bandura, διέκρινε στη λειτουργία της μίμησης τέσσερις επιμέρους διαδικασίες: την προσοχή, την μνημονική συγκράτηση, τη μηχανική αναπαραγωγή και τα κίνητρα. Για τη διαμόρφωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς ευθύνονται ορισμένοι κοινωνικοποιητικοί παράγοντες οι οποίοι παρουσιάζουν σημαντικό βαθμό ενδοεξάρτησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Οι παράγοντες αυτοί είναι κυρίως η οικογένεια, η ομάδα των συνομηλίκων, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η διαπαιδαγώγηση του σχολείου και οι επικρατούσες κοινωνικές και πολιτιστικές αντιλήψεις (Μούσιου,2001).

Η χρήση και εφαρμογή των αρχών της θεωρίας του Bandura, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την εξάλειψη της αντικειμενικής συμπεριφοράς, αλλά συνάμα συμβάλει στην ανάπτυξη της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς, μπορεί να μας διδάξει την κρίση, την ηθική και να αναπτύξει τις γνωστικές μας ικανότητες.

Εκπρόσωπος της Γνωστικο-κοινωνικής θεωρίας είναι ο Hoffman. Η έρευνα της ηθικής ανάπτυξης συνεχίζεται εδώ και μισό αιώνα λόγω της εύλογης κοινωνικής σημασίας του θέματος. Η ηθική, στην ουσία της, είναι εκείνο το τμήμα της προσωπικότητας που εκφράζει το δεσμό του ατόμου με την κοινωνία, ενώ η ηθική ανάπτυξη συνοψίζει το υπαρξιακό πρόβλημα του ατόμου σχετικά με το πώς οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν την αναπόφευκτη σύγκρουση ανάμεσα στις προσωπικές ανάγκες και τις κοινωνικές υποχρεώσεις (Βοσνιάδου,2000).

Οι ηθικές νόρμες της κοινωνίας (π.χ. τιμιότητα, δικαιοσύνη, έντιμες συναλλαγές) αρχικά είναι εξωτερικές και συγκρούονται με τις επιθυμίες του ατόμου. Σταδιακά όμως, ενσωματώνονται στο σύστημα των κινήτρων του ατόμου κι επηρεάζουν τη συμπεριφορά του, ακόμη κι όταν απουσιάζει η εξωτερική εξουσία. Παράγοντες όπως οι γονείς, οι συνομήλικοι, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η γνωστική ανάπτυξη και η διέγερση των

συναίσθημάτων (συγκίνησης και ενοχής), αποτελούν παράγοντες που καλλιεργούν την εσωτερική ευθύνη των ηθικών κοινωνικών κανόνων (Βοσνιάδου, 2000).

Η θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης έχει ως εκπροσώπους τους Piaget, Kohlberg, Damon, Haan και Rest. Όπως έχει προαναφερθεί, ένα βασικό στοιχείο της ηθικότητας είναι η γνώση των ηθικών κανόνων, η κατοχή των κριτηρίων με τα οποία κρίνουμε κατά πόσο μια πράξη είναι ηθική ή ανήθικη (Παρασκευόπουλος, 1985). Οι πιο επιφανείς θεωρίες που εμφανίστηκαν επιχειρώντας να επεξηγήσουν την ηθική ανάπτυξη είναι οι διαρθρωτικές θεωρίες ανάπτυξης και οι θεωρίες κοινωνικής μάθησης (Βοσνιάδου, 2000).

Ο Piaget εστίασε στις ηθικές πλευρές των αλληλεπιδράσεων των παιδιών και επισήμανε πως η λογική ήταν τυποποιητικό τελικό σημείο της γνωστικής ανάπτυξης μέχρι που η λογική θεωρήθηκε ως η κύρια προσαρμοστική ικανότητα του ανθρώπου. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της δουλειάς του Piaget, ήταν η εισαγωγή σαφών κανονιστικών κριτηρίων για τα στάδια της γνωστικής και ηθικής ανάπτυξης. Επιπρόσθετα, θεώρησε ότι η ανάπτυξη του παιδιού φαίνεται στην προσαρμογή με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Ο Piaget, τέλος, επισήμανε ότι υπάρχουν δύο στάδια για την ανάπτυξη της παιδικής κατανόησης της υποχρεωτικής φύσης των κανόνων. Το πρώτο στάδιο είναι η ετερόνομη κατανόηση της ηθικής σωστής πράξης και το δεύτερο χαρακτηρίζεται από μια αυτόβουλη κατανόηση της υποχρεωτικής φύσης των κανόνων (McNamee et al., 2003). Ο Piaget επιχείρησε να καθορίσει τα κριτήρια τα οποία χρησιμοποιεί το παιδί σε κάθε ηλικία για να κρίνει την ηθικότητα μιας πράξης. Εξέτασε κυρίως το είδος της ηθικότητας που διαθέτει το παιδί σε κάθε ηλικία και όχι το πόσο είναι και ποιους ηθικούς κανόνες γνωρίζει (Παρασκευόπουλος, 1998). Σύμφωνα με τον Piaget, η σκέψη του παιδιού αναπτύσσεται με την ηλικία και ότι ο τρόπος με τον οποίο το παιδί ερμηνεύει τα γεγονότα που συμβαίνουν στο περιβάλλον του αλλάζει σύμφωνα με το τι ξέρει (Βοσνιάδου, 2000).

Ο πρώτος διαχωρισμός των σταδίων της ηθικής ανάπτυξης των ανθρώπων είναι του Piaget. Ο Piaget με βάση κάποια ζεύγη ιστοριών με ηθικά προβλήματα, ζητούσε από τα παιδιά να κάνουν ηθικές κρίσεις για την κάθε περίπτωση. Με βάση αυτό, καθόρισε τα στάδια της ηθικής ανάπτυξης των παιδιών. Ξεκινώντας το παιδί από ένα κινητικό ή τελετουργικό στάδιο, το οποίο καλύπτει την περίοδο της προσχολικής ηλικίας 3^ο μέχρι και 7^ο ή 8^ο έτος), προχωρά στο στάδιο του ηθικού ρεαλισμού και της ετερόνομης ηθικής (8^ο και 9^ο έτος). Στο πρώτο στάδιο, οι ηθικές κρίσεις του παιδιού αντανάκλουν εξ ολοκλήρου

το τι επιτρέπεται από τους ενηλίκους. Στο δεύτερο στάδιο, η ηθική εξαρτάται από εξωτερικούς κανόνες και νόμους (Παρασκευόπουλος, 1998).

Τα παιδιά από την ηλικία του 8^{ου} έτους και άνω βρίσκονται στο στάδιο της αυτόνομης ηθικής. Το στάδιο αυτό διαρκεί ως το 11^ο έτος. Το άτομο εφαρμόζει τις αρχές του «ηθικά σωστού» και του «ηθικά ασφαμένου» που το ίδιο έχει εσωτερικεύσει. Σε αυτό το στάδιο, ο Piaget πιστεύει ότι η ανάπτυξη της ηθικής σκέψης είναι αποτέλεσμα της σταδιακής μείωσης του εγωκεντρισμού στη σκέψη του παιδιού με αποτέλεσμα να μπορεί το παιδί να διακρίνει ότι και οι ανάγκες του άλλου είναι εξίσου σημαντικές (Παρασκευόπουλος, 1998).

Στο τρίτο στάδιο, στο στάδιο της αυτόνομης ηθικής, στα παιδιά καθώς η κοινωνικής κρίση αυξάνεται, αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι δεν έχουν όλοι τις ίδιες ανάγκες. Έχουν ξεπεράσει τις απλοϊκές λύσεις για ισότητα και αρχίζουν να αναπτύσσουν την έννοια του δικαίου. Οι κρίσεις για τη δικαιοσύνη και το ηθικά ορθό πρέπει να αντανακλούν κάτι τέτοιο για να υπάρχει η σιγουριά ότι η λύση που τελικά υιοθετείται είναι η κατάλληλη. Τα παιδιά που βρίσκονται σ' αυτό το στάδιο κρίνουν τη σοβαρότητα του παραπτώματος ή του σφάλματος των ηθικών διλημάτων με βάση την πρόθεση του πταίσαντος. Το στάδιο αυτό της ηθικής ανάπτυξης συντελεί ώστε τα παιδιά να μην κρίνουν τη σοβαρότητα των ηθικών διλημάτων με βάση το μέγεθος της ζημιάς, όπως συνέβαινε στο προηγούμενο στάδιο. Τα παιδιά του προηγούμενου σταδίου δεν έχουν την ικανότητα να κρίνουν την πρόθεση του πταίσαντος και να παίρνουν τις σωστές θέσεις στα ηθικά διλήματα που τους παρουσιάζονται. Τα παιδιά έχουν την ικανότητα στο στάδιο της αυτόνομης ηθικής να διακρίνουν την πρόθεση του πταίσαντος και να παίρνουν σωστές θέσεις στα διάφορα ηθικά διλήματα που τους παρουσιάζονται. Θεωρούν τους ηθικούς κανόνες ως κοινωνικές συμβατικότητες που σκοπό έχουν την καλύτερη τάξη των πραγμάτων στην κοινωνία. Τα παιδιά αυτού του σταδίου της ηθικής αυτονομίας, αποκτούν περισσότερη ικανότητα στην κρίση των ηθικών διλημάτων που τους παρουσιάζονται σε σύγκριση με τα παιδιά του σταδίου της ετερόνομης ηθικής.

Ο Kohlberg ασχολήθηκε εκτενώς με τη διαρθρωτική αναπτυξιακή θεωρία κατά την προσέγγιση της ηθικής ανάπτυξης. Η διαρθρωτική αναπτυξιακή θεωρία αντιμετωπίζει την ηθική ανάπτυξη ως μια εύρυθμη εξέλιξη που μέσω μιας σειράς σταδίων επέρχεται ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντος του (Βοσνιάδου, 2000). Ο Kohlberg, σε μια κριτική επισκόπηση της έρευνας γύρω από την κοινωνικοποίηση, τόνισε ότι, το πώς το παιδί κοινωνικοποιείται, δηλαδή το πώς ερμηνεύει

τους κοινωνικούς κανόνες και τα πρότυπα, διαφέρει καθώς αναπτύσσεται. Η «ίδια» συμπεριφορά μπορεί να εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές στιγμές κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης.

Ο Kohlberg, παρουσίασε τη σημαντικότητα της ηθικής κρίσης και προσδιόρισε έξι στάδια ανάπτυξης. Επίσης, πιστεύει πως η ηθική κρίση και η ηθική πράξη είναι λίγο ή πολύ συνώνυμα. Αυτή λοιπόν η ταύτιση υπάρχει και σε άλλους φιλοσόφους Ευρωπαίους (Kant) αλλά και αρχαίους Έλληνες (Πλάτωνας). Επιπλέον, επεσήμανε πως τα παιδιά μπορούν να ταξινομούνται και να κατατάσσονται ανάλογα με το στάδιο της ηθικής ωριμότητας τους (McNamee et al.,2003). Η κριτική αυτή έκανε πλήρως κατανοητό ότι η αναπτυξιακή αλλαγή είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση και ότι τα χαρακτηριστικά του παιδιού μια δεδομένη στιγμή δε θα είναι αναγκαστικά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του αργότερα, παρόλο που φυσικά υπάρχει συνέχεια στην αλλαγή. Επίσης, έδειξε πως έχει μεγαλύτερη σημασία να καταλάβουμε πώς το παιδί μαθαίνει να αλληλοεπιδρά με τους ανθρώπους σε διαφορετικές καταστάσεις, από το πώς μαθαίνει συγκεκριμένες συμπεριφορές, και, άρα, ότι είναι σημαντικό να συλλέγονται πληροφορίες για το παιδί καθώς δρα κάτω από συνθήκες πολλαπλές (Βοσνιάδου,2000).

Ο Kohlberg παρουσιάζεται διαφοροποιημένος όσο αφορά το διαχωρισμό των σταδίων της ηθικής ανάπτυξης των παιδιών. Πιστεύει ότι η ηθική ανάπτυξη του παιδιού διαχωρίζεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα, ενώ το κάθε επίπεδο περιλαμβάνει δύο στάδια. Σύμφωνα με τον Kohlberg το πρώτο επίπεδο ηθικότητας είναι το προηθικό, που κυριαρχεί στην προσχολική ηλικία, και περιλαμβάνει τα δύο ακόλουθα στάδια: α) την ηθική που εστιασμένη στην τιμωρία και την υπακοή και β) την ηθική του αφελούς συντελεστικού ηδονισμού. Το δεύτερο επίπεδο της κατηγοριοποίησης του ηθικότητας, σύμφωνα με τον Kohlberg, είναι η συμβατική ηθική, που κυριαρχεί στη σχολική ηλικία, και περιλαμβάνει τα δύο ακόλουθα στάδια: α) την ηθική του «καλού παιδιού» και β) την ηθική της «έννομης τάξης». Τέλος, το τρίτο επίπεδο της ηθικότητας είναι η αυτόνομη ηθική, στο οποίο, όμως, επίπεδο φθάνουν ελάχιστα άτομα. Η αυτόνομη ηθική εμφανίζεται στην εφηβική ηλικία και περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια: α) την ηθική του κοινωνικού συμβολαίου και β) την ηθική των προσωπικών αξιών.

Σε αντιπαράβολη των απόψεων του Kohlberg, ο Rest υποστηρίζει ότι πρέπει να επικεντρωθούμε στην κατανόηση και επεξήγηση της ηθικής πράξης διότι αυτό είναι που τελικά μετρά (Βοσνιάδου, 2000).

Πίνακας 2. Συνοπτική παρουσίαση των σταδίων της ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg (Πρώιος, 2003).

Επίπεδο I		Προσυμβατικό
	Στάδιο 1	Ετερόνομη ηθική. Αμοιβή και τιμωρία (σωστό είναι αυτό που αποφεύγει την τιμωρία).
	Στάδιο 2	Ατομιστική ηθική. Προσωπικό ενδιαφέρον (σωστό είναι αυτό που σε ευχαριστεί).
Επίπεδο II		Συμβατικό
	Στάδιο 3	Αμοιβαίες διαπροσωπικές προσδοκίες, σχέσεις, και διαπροσωπική συμμόρφωση (σωστό είναι αυτό που σε καθιστά στους άλλους αποδεκτό).
	Στάδιο 4	Τήρηση του νόμου και της τάξης (το σωστό συμπίπτει με τους γραπτούς νόμους, κανόνες).
Επίπεδο III		Μετασυμβατικό
	Στάδιο 5	Ηθική του κοινωνικού συμβολαίου (τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν προτεραιότητα έναντι των νόμων).
	Στάδιο 6	Ηθική των πανανθρώπινων αρχών (η ηθική είναι υπόθεση της προσωπικής συνείδησης του καθενός).

Ο Rest (1984) υποστήριξε πως η έρευνα σχετικά με την ηθική έχει απώτερο σκοπό να κατανοήσει τη συμπεριφορά και συγκεκριμένα την εσωτερική διαδικασία που προωθεί την ανάπτυξη τέτοιας συμπεριφορά. Επισημάνε πως υπάρχουν τέσσερις διαδικασίες. Η ερμηνεία της κατάστασης, η διαμόρφωση ηθικής κρίσης, η απόφαση του τι κάποιος προτίθεται ακριβώς να κάνει και η εκπλήρωση του τι κάποιος προτίθεται να κάνει (Kavussanu,2008).

Έπειτα η Haan (1978) υποστήριξε πως η ηθική δεν πρέπει να χαρακτηρίζεται σαν ένα σύνολο παγκόσμιων αρχών για να ακολουθείται αλλά σαν ένα σύνολο από νόρμες, αξίες, κανόνες και λύσεις. Θεώρησε πως οι ηθικοί διάλογοι μπορούν να φέρουν ως

αποτέλεσμα την ηθική ισορροπία και την ηθική αλήθεια (McNamee et al., 2003). Η θεωρία αυτή της, εστιάζει στον τρόπο που οι άνθρωποι, σε πραγματικά δεδομένα της καθημερινής ζωής, πιστεύουν ότι θα πρέπει να καταλήξουμε σε μια συμφωνία όσον αφορά ηθικά ζητήματα και ότι οι διαφωνίες σε αυτό το θέμα να διαπραγματεύονται. Τα κύρια δομικά στοιχεία της θεωρίας αυτής προέκυψαν από μια ανάλυση της ηθικής πράξης στο πλαίσιο των παιχνιδιών προσομοίωσης. Έτσι, οι βασικές ιδέες της θεωρίας της περιγράφουν τη δομή της διαπροσωπικής ηθικής πράξης (Bredemeier & Shields, 1993).

Για το μοντέλο της Haan υπάρχουν τρεις βασικές έννοιες: η ηθική ισορροπία, ο ηθικός διάλογος και τα ηθικά επίπεδα. Η έννοια της ηθικής ισορροπίας αναφέρεται στη διαπροσωπική κατάσταση που εμφανίζεται όταν όλα τα μέρη βρίσκονται σε βασική συμφωνία μεταξύ τους αναφορικά με το σεβασμό που πρέπει να επιδεικνύεται έναντι των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων. Όταν υπάρχει ηθική ισορροπία μεταξύ των ανθρώπων, τότε υφίσταται μια συμφωνία, που μάλιστα είναι άτυπη και άδηλη, για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να γίνει ή όχι. Αντιθέτως, όταν οι άνθρωποι διαφωνούν για κοινά δικαιώματα και υποχρεώσεις, τότε βρίσκονται στο στάδιο της ηθικής ανισορροπίας. Σε αυτή την περίπτωση, οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ποικιλία μέσων στην προσπάθειά τους να κατοχυρώσουν την ηθική ισορροπία (Bredemeier & Shields, 1993).

Αυτές οι προσπάθειες για αποκατάσταση της ηθικής ισορροπίας, ονομάστηκαν συλλογικά από την συγγραφέα «ηθικός διάλογος». Το πιο έκδηλο παράδειγμα ηθικού διαλόγου είναι η ανοιχτή λεκτική διαπραγμάτευση. Ο ηθικός διάλογος πιθανότατα να λάβει και άλλες πολλές μορφές εκτός του ρητού διαλόγου. Ενδεικτικά αναφέρεται το παράδειγμα ενός αθλητή του ποδοσφαίρου που ενεργεί με παραβίαση των κανόνων και των άτυπων αθλητικών νορμών, τότε οι δύο αθλητές βρίσκονται σε ηθική ανισορροπία. Σε τέτοια περίπτωση, ο ηθικός διάλογος να εκφραστεί με ένα ιδιαίτερα δυνατό χτύπημα σε μεταγενέστερο αγώνα από τον προσβεβλημένο αθλητή σε εκείνον που τον προσέβαλε. Εάν η αποκατάσταση της ηθικής ισορροπίας δεν επιτευχθεί, τότε δύο εναλλακτικές είναι πιθανές: είτε να συνεχιστούν οι προσπάθειες για επαναφορά στην ηθική ισορροπία, με οποιονδήποτε τρόπο, είτε να τερματιστεί η ανθρώπινη σχέση (Bredemeier & Shields, 1993).

Για τα ηθικά επίπεδα η Haan υποστηρίζει ότι είναι πέντε (5) συνολικά και υποδεικνύουν το βαθμό ηθικής ωρίμανσης του ατόμου, διότι κάθε ένα αντικατοπτρίζει διαφορετική κατανόηση του τι καθιστά ηθική ισορροπία. Τα πρώτα δύο επίπεδα συνθέτουν αυτό που ονομάζεται «Φάση Αφομοίωσης» κατά την οποία τα άτομα έχουν την

πεποίθηση ότι οι ηθικές ισορροπίες πρέπει να δημιουργηθούν, κάτι που δίνει προτεραιότητα στις ανάγκες και τις ανησυχίες των ίδιων των ατόμων. Αυτό όμως δεν συμβαίνει επειδή τα άτομα είναι εγωιστές, αλλά επειδή δε βρίσκονται στη θέση να κατανοήσουν με σαφήνεια τις ανάγκες και επιθυμίες των άλλων. Αυτή η κατάσταση πλησιάζει τα στάδια 3 και 4, ή αλλιώς την «Φάση Κατάλυμα» (Accommodation Phase), κατά την οποία οι άνθρωποι στην ηθική συναλλαγή δίνουν περισσότερα από όσα λαμβάνουν. Τέλος, στο 5^ο επίπεδο που αποτελεί την «Φάση Ισορροπίας», το άτομο αναγνωρίζει ισομερώς τα ενδιαφέροντα όλων των συμβαλλομένων (Bredemeier & Shields, 1993).

Μαζί με την επέκταση σε άλλους τομείς μελετών, άλλαξαν και οι προβληματισμοί και τα ερωτήματα των ερευνητών. Οι προηγούμενες εκπαιδευτικές και ψυχολογικές θεωρίες, κατά ένα μεγάλο μέρος, θεώρησαν ως πηγή της ανθρώπινης ανάπτυξης τη συμπεριφορά του ανθρώπου (συμπεριφορισμός), ενώ οι πρόσφατες θεωρίες έχουν αναδείξει και ενσωματώσει όλο και περισσότερο το ρόλο της γνώσης στη διαδικασία ανάπτυξης, γεγονός που τις καθιστά πολύ πολύτιμες για τους εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα με τους Shields και Bredemeier (1993) η ηθική ανάπτυξη αναφέρεται στο πόσο είναι αναπτυγμένη η ωριμότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται τα διαπροσωπικά δικαιώματα και υπευθυνότητες που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ζωή.

Οι Bredemeier και Shields, εισηγήθηκαν πως ο όρος «ηθική συλλογιστική» (game reasoning) είναι πιο εγωκεντρικός και πως η δομή των ανταγωνιστικών παιχνιδιών βρίσκει ηθική ευθύνη από τους κανόνες που διέπουν ένα παιχνίδι. Επιπρόσθετα, έχει γίνει αντιληπτό πως οι αθλητές αντιλαμβάνονται τον προπονητή ως το άτομο που μπορεί να τους επηρεάσει περισσότερο. Επίσης, ο Bredemeier επισήμαινε πως η ηθική συλλογιστική είναι συνδυασμός επιθετικών και δυναμικών τάσεων στον αθλητισμό (McNamee et al., 2003).

Παρά την πολυπλοκότητα του μοντέλου που παρουσιάζουν οι Bredemeier και Shields και τις μεταγενέστερες προσπάθειες για εξερεύνηση του προβλήματος της κυριαρχίας των αξιών για τους αθλητές, προβλήματα εξακολουθούν να υφίστανται. Αφενός οι μέθοδοι μετρούν γνωστικά εργαλεία της ηθικότητας, δηλαδή επικεντρώνονται περισσότερο στο τι οι άνθρωποι λένε παρά στο τι κάνουν που είναι και το πιο ουσιαστικό. Οι ρίζες αυτού του προβλήματος βρίσκονται στην πεποίθηση ότι η ηθικής συμπεριφορά γίνεται εκ πρόθεσης και αυτή η πρόθεση πρέπει να χαρακτηριστεί και να καθοδηγηθεί από κατάλληλα ηθικά κίνητρα. Αυτά τα κίνητρα δεν μπορούν ούτε να γίνουν οπτικώς

αντιληπτά, ούτε να προκύψουν από συμπεράσματα. Για αυτό ακριβώς το λόγο πρέπει να επιχειρηθεί πρόσβασή τους διαμέσου της ομιλίας. Σε αυτό το πλαίσιο, μία αξιέπαινη πράξη προϋποθέτει ότι οι προθέσεις και τα κίνητρα πίσω από αυτή, είναι από μόνα τους ηθικά αξιέπαινα (McNamee et al., 2003).

Η ηθική εκπαίδευση. Στην εποχή που ζούμε, όπου οι κοινωνικές αλλαγές είναι τόσο ραγδαίες, η ηθική εκπαίδευση προβάλλει σαν επιτακτική ανάγκη. Η εκμάθηση, κατανόηση και εφαρμογή των ηθικών αρχών και κανόνων σε όλες τις πτυχές της ζωής μας, πρέπει να αποτελούν πρωταρχικής σημασίας σκοπό κάθε εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και της κοινωνίας ευρύτερα. Σύμφωνα με τον Πρώιο (2007), το θέμα της ηθικής αλλά και της ηθικής αγωγής, φαίνεται ότι είναι ένα επίκαιρο και παράλληλα ένα ενδιαφέρον ζήτημα. Οι παραβατικές συμπεριφορές νεαρών ατόμων σε διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες, για παράδειγμα αθλητικές εκδηλώσεις (ανταγωνισμού ή σχολικές) και πολιτικές, οδηγούν σε σκέψεις ότι ο πολιτισμός που εκφράζεται σήμερα δε συνάδει με τα χαρακτηριστικά του ελληνικού πολιτισμού του παρελθόντος που ασπάζτηκαν και άλλοι λαοί θεωρώντας τον ως τον ιδανικότερο.

Η ηθική εκπαίδευση έχει ως στόχο την εφαρμογή κατάλληλων μεθόδων και προγραμμάτων, έτσι ώστε να προαχθεί η ηθική ανάπτυξη και να ενισχυθεί η εκδήλωση θετικής κοινωνικής συμπεριφορά στους εκπαιδευόμενους (Πλατσίδου, 2001). Το σχολικό πρόγραμμα και η σχολική ζωή γενικά παρέχουν ποικίλες ευκαιρίες για την εξέταση πολλών ηθικών ζητημάτων, πρακτικών και θεωρητικών, όταν οι εκπαιδευτικοί έχουν την απαιτούμενη προπαρασκευή και βούληση (Καζεπίδης, 1998). Η ηθική εκπαίδευση αποσκοπεί στη διδασκαλία της φροντίδας (ενδιαφέροντος) και της δικαιοσύνης για την προετοιμασία των μαθητών ή αθλητών σε ρόλους που θα αναπτύξουν αργότερα ως ενήλικες, όπως στην οικογένεια, στις φιλίες, στην εργασία και στην κοινωνία γενικότερα (Πρώιος, 2007).

Στη σύγχρονη εποχή, η εφαρμογή της ηθικής εκπαίδευσης ήταν συχνά ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα (Πλατσίδου, 2001). Στο ένα άκρο της συζήτησης, ο Kohlberg, να υποστηρίζει ότι η διδασκαλία συγκεκριμένων ηθικών αξιών είναι ασύμβατη με το ρόλο του δασκάλου ως εκπαιδευτή για την ηθική. Αυτό που πρέπει να κάνει ο δάσκαλος είναι να διδάξει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να σκέφτεται (και να πράττει) με βάση τις ίδιες ηθικές αξίες, χωρίς την τη διδασκαλία συγκεκριμένων αρχών και αξιών.

Την αντίθετη άποψη πρεσβεύουν ο Lickona (1993) και ο Banks (Banks & Banks, 1995). Ο Lickona υποστηρίζει ότι η σχολική εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στην καλλιέργεια του ηθικού χαρακτήρα στα παιδιά και μάλιστα, αυτό θα πρέπει να αποτελεί βασική προτεραιότητα για το σχολείο. Ο Banks θεωρεί αναγκαία την πολυπολιτισμική εκπαίδευση με στόχο την μείωση των προκαταλήψεων. Μέσα από αυτή θα βοηθηθούν οι μαθητές να αναπτύξουν τις στάσεις, γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για να λειτουργήσουν αρμονικά στις σημερινές πολύμορφες κοινωνίες (Πλατσίδου, 2001).

Σύμφωνα με τα πιο πάνω, φαίνεται ότι ανάμεσα στους ψυχολόγους και τους παιδαγωγούς που ασχολούνται με την ηθική υπάρχει μια γενική συναίνεση ως προς την ανάγκη να διδάσκονται ηθικές αξίες και να καλλιεργείται η ηθική σκέψη στα παιδιά. Ωστόσο, δεν υπάρχει συχνά συμφωνία ως προς το ποιες ηθικές αξίες και με ποιον τρόπο θα πρέπει να διδάσκονται. Οι ηθικές αρχές, όπως και άλλες διαστάσεις της ηθικής ζωής, εμπεριέχονται μέσα στις καθημερινές μας δραστηριότητες και επαφές με τους συνανθρώπους μας. Έτσι, η οικογένεια και οι αθλητικοί σύλλογοι, αποτελούν κυψέλες ανακάλυψης και απόκτησης αυτών των ηθικών μας αρχών. Με πολυάριθμα πραγματικά παραδείγματα θα εμπεδώσουμε στα παιδιά τις ηθικές αρχές και κανόνες και τον αρμόζοντα τρόπο συμπεριφοράς με τον οποίο πρέπει να συμπεριφέρονται προς τους άλλους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Και όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο φιλόσοφος Αριστοτέλης για το ποιός είναι ο αρμόζοντας τρόπος με τον οποίο πρέπει να γίνεται η ηθική αγωγή, αναφέρει: «Αλλά τις αρετές τις αποκτούμε αφού πρώτα τις ασκήσουμε, όπως συμβαίνει με τις άλλες τέχνες. Διότι τα πράγματα που πρέπει να μάθουμε προτού να τα κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, (λόγου χάρη, οι άνθρωποι γίνονται χτίστες χτίζοντας και κιθαρίστες παίζοντας κιθάρα), κατά τον ίδιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι πράττοντες δίκαιες πράξεις, σώφρονες πράττοντες σώφρονες πράξεις, γενναίοι κάνοντας γενναίες πράξεις... πράττοντας τις πράξεις που πράττουμε στις συναλλαγές μας με άλλους ανθρώπους γινόμαστε δίκαιοι ή άδικοι, και πράττοντας τις πράξεις που πράττομε σε περίπτωση κινδύνου και εθίζοντας τους εαυτούς μας να αισθανόμαστε φόβο και αυτοπεποίθηση, γινόμαστε άλλοι μεν γενναίοι δε δειλοί. Δεν είναι λοιπόν μικρής σημασίας αν σχηματίζουμε συνήθειες του ενός ή του άλλου είδους από πολύ ενωρίς, έχει πολύ μεγάλη σημασία ή μάλλον έχει απόλυτη σημασία» (Καζεπίδης, 1998).

Είναι αναμφισβήτητο ότι χωρίς παραδείγματα ανθρώπινης συμπεριφοράς και τρόπου ζωής δεν μπορούν τα παιδιά να αρχίσουν την ηθική τους εξέλιξη. Η σημασία του

παραδείγματος για την ηθική ανάπτυξη του παιδιού είναι τεράστια. Καθώς μεγαλώνουν τα παιδιά και αποκτούν τις προϋποθέσεις για ηθική σκέψη και προβληματισμό, το παιδί δεν «αντιγράφει» απλώς το παράδειγμα. Μαθαίνει το παράδειγμα των ενηλίκων, να το θεωρεί ως μια περίπτωση εφαρμογής μιας αρχής που ρυθμίζει τη συμπεριφορά ανάμεσά τους. Σύμφωνα με τον Πρώιο (2007), σήμερα, αν και το θέμα της ηθικής ανάπτυξης περιλαμβάνεται στους στόχους των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση της χώρας μας, ωστόσο σε αυτά δεν προτείνονται οι τρόποι επίτευξής τους. Ωστόσο, άσχετα με το αν η ηθική εκπαίδευση αποτελεί ένα σαφές και σκόπιμο μέρος των προγραμμάτων σπουδών, η εκπαίδευση των αξιών ενσωματώνεται στη δομή της τάξης και της εκπαιδευτικής πρακτικής.

Για να υπάρξει σωστή και αποτελεσματική ηθική αγωγή χρειάζονται τα ζωντανά παραδείγματα που ενσαρκώνουν τις ηθικές αρχές. Χωρίς γνήσια παραδείγματα ηθικής ζωής οι αρχές είναι κούφια, αλλά και χωρίς αρχές τα παραδείγματα είναι τυφλά (Καζεπίδης, 1998). Κάθε παιδαγωγός οφείλει όχι μόνο να καθοδηγεί τα παιδιά με τα παραδείγματά του, αλλά και να τα βοηθά να βρίσκουν τις θεμελιώδεις ηθικές αρχές και τους κανόνες που πρέπει να καθορίζουν τη ζωή όλων των πολιτών μέσα σε μια πολιτισμένη κοινωνία.

Η εφαρμογή της ηθικής εκπαίδευσης μέσω του αθλητισμού. Η ηθική ανάπτυξη είναι ένα σύστημα αξιών στο οποίο βασίζονται οι αποφάσεις που σχετίζονται με το «σωστό» και το «λάθος», το «καλό» και το «κακό». Η ανάπτυξη της ηθικής ακολουθεί μια εξελικτική πορεία. Η γνώση των διαδικασιών της ηθικής ανάπτυξης είναι σημαντική για την ηθική εκπαίδευση των νέων. Η ηθική μαθαίνεται και δεν έρχεται αυτόματα. Έτσι, γίνεται αντιληπτή η ανάγκη δημιουργίας προγραμμάτων παρέμβασης για την ηθική εκπαίδευση των παιδιών. Η ανάγκη αυτή γίνεται πιο αντιληπτική από το γεγονός ότι η ηθική ανάπτυξη των παιδιών είναι ένας από τους κύριους στόχους του μαθήματος της φυσικής αγωγής. Ο χώρος της φυσικής αγωγής θεωρείται ότι αποτελεί ένα περιβάλλον όπου μπορεί να πραγματοποιηθεί η ανάπτυξη του χαρακτήρα των παιδιών (Μπασάλας κ.α., 2006).

Οι Stoll και Beller (2000) διαπίστωσαν ότι υπάρχουν δύο τύποι αξιών που είναι εμφανείς και στα αθλήματα: οι κοινωνικές και οι ηθικές. Αφενός οι κοινωνικές αξίες αντικατοπτρίζουν τον τρόπο που οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν τη σημασία του κοινωνικού χαρακτήρα, αφορούν τον πραγματικό κόσμο και περιλαμβάνουν ανάμεσα σε άλλα την

αφοσίωση και την ομαδικότητα. Αφετέρου, οι ηθικές αξίες αποτελούν πρωτίστως αρχές και περιλαμβάνουν την ειλικρίνεια, τη δικαιοσύνη και την υπευθυνότητα.

Σύμφωνα με τους Stoll και Beller (1999), για την ανάπτυξη του ηθικού χαρακτήρα, υπάρχουν τυπικές και άτυπες διαδικασίες, υπό το πρίσμα των τύπων των προγραμμάτων που φαίνονται να βελτιώνουν τον ηθικό χαρακτήρα, την αθλητοπρέπεια και το Τίμιο Παιχνίδι. Επίσης κάνει λόγο και για εκπαιδευτικά προγράμματα άτυπου και τυπικού χαρακτήρα. Όσον αφορά τις άτυπες διαδικασίες ανάπτυξης του ηθικού χαρακτήρα, υποστηρίχτηκε από τους ότι είναι άμεσα επηρεασμένες από το περιβάλλον του ατόμου και από την τηλεόραση. Γι' αυτό το λόγο τα προγράμματα εκπαίδευσης άτυπου χαρακτήρα στοχεύουν στην ενθάρρυνση των αθλητών να προβαίνουν σε ηθικές πράξεις ώστε να είναι σεβαστοί στους άλλους. Κάνουν λόγο για τη «μοντελοποίηση ρόλου», δηλαδή την κατάσταση διαμέσου της οποίας ο οποιοσδήποτε μπορεί να γίνει πρότυπο συμπεριφοράς μέσα από τις πράξεις και τις αντιδράσεις του. Ειδικότερα στον τομέα των αθλημάτων, σημαντικές προσωπικότητες στη ζωή των αθλητών, όπως οι προπονητές τους, οφείλουν να είναι πρότυπα ηθικού χαρακτήρα διότι με αυτό τον τρόπο παραδειγματίζουν τους αθλητές κι αυτοί με τη σειρά τους γίνονται πρότυπα ηθικού χαρακτήρα. Από την άλλη πλευρά τα εκπαιδευτικά προγράμματα τυπικού χαρακτήρα έχουν ως στόχο την εκπαίδευση των οπαδών ώστε να συμπεριφέρονται ο ένας στον άλλο με σεβασμό και αξιοπρέπεια. Σε σχέση με τα προγράμματα άτυπου χαρακτήρα είναι πολύ πιο δύσκολα και εντατικά στην εφαρμογή τους. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα ανάπτυξης χαρακτήρα μέσω του τομέα των αθλημάτων θα πρέπει να είναι πάνω από όλα καλά οργανωμένα, ακριβή και στοχευμένα, διότι πολλοί είναι οι παράγοντες που χρειάζεται να συμβάλουν σε αυτά ώστε να κριθούν επιτυχημένα.

Η άποψη ότι ο αθλητισμός αποτελεί ένα αντικείμενο για την ηθική εκπαίδευση δεν είναι καινούρια. Στοιχεία και αποδείξεις αυτής της άποψης μπορούμε να βρούμε δια μέσω της ιστορίας, από τον Πλάτωνα μέχρι τις πρόσφατες διακηρύξεις των πολιτικών, εκπαιδευτικών και θεολόγων, που απεικονίζουν το αθλητισμό ως τον «οικοδόμο» του χαρακτήρα (Shields & Bredemeier, 1993). Η φυσική αγωγή και ο αθλητισμός αποτελούν ένα αξιόλογο και αποτελεσματικό μέσο για την θετική ανάπτυξη των παιδιών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο. Όπως αναφέρει και ο Μουρατίδης (2002), τότε (αρχαία Ελλάδα) έτσι και τώρα πιστεύεται ότι μέσω της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού πλάθεται και δοκιμάζεται ο χαρακτήρας των νέων με τέτοιο τρόπο ώστε να ελέγχουν το θυμό τους, τον εγωισμό τους και να αρχίζουν να δέχονται φυσιολογικά την ήττα η οποία

υπό την μορφή της αποτυχίας θα εμφανισθεί πολλές φορές στη ζωή τους. Μέσω της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού οι νέοι θα διδαχθούν πως να χρησιμοποιούν όλες τις σωματικές τους ικανότητες σε συνδυασμό με τις πνευματικές, θα διδαχθούν να δέχονται την ήττα χωρίς να παραπονεθούν ή τη νίκη χωρίς μεγαλαυχίες. Θα μάθουν παράλληλα να συμπεριφέρονται στους νικημένους αντιπάλους τους με μεγαλοψυχία και ευγένεια. Σκοπός της φιλοσοφίας της σχολικής φυσικής αγωγής και του αθλητισμού είναι οι καλές συνήθειες, η μεγαλοψυχία, η ομαδικότητα, η τιμιότητα και ο σεβασμός προς τους κανόνες και τους αντιπάλους που αποχτούν οι νέοι μας στους αγώνες και τα παιχνίδια να μεταφέρονται και στις σχέσεις τους με τους συνανθρώπους μέσα στην κοινωνία.

Σύμφωνα με τον Bergmann (2000), η ηθική εκπαίδευση είναι τόσο επιθυμητή όσο και πιθανή και διακρίνεται σε τρεις θεωρίες: την δεοντολογική, την επακολουθητική και την τελεολογική. Η δεοντολογική θεωρία ασχολείται περισσότερο με τα μέσα της λήψης ηθικών αποφάσεων, ενώ η επακολουθητική έχει να κάνει κυρίως με την κατάληξη και τις συνέπειες των ηθικών αποφάσεων. Για τη δεοντολογική ερμηνεία σημαντικότερο τύπο αποτελεί ο ορθολογισμός με κλασικό παράδειγμα επεξήγησης τον ηθικό νόμο της θεωρίας του Καντ. Σημαντικότερος τύπος της επακολουθητικής θεωρίας είναι ο ωφελιμισμός που εκφράζεται μέσα από τις επιπτώσεις συγκεκριμένων πράξεων. Η τελεολογική ερμηνεία συνδέεται με το σκοπό και έχει ως σημαντικότερο τύπο της την θεωρία των αρετών.

Η φυσική αγωγή περιλαμβάνει τη διδασκαλία και την ηθελημένη απόκτηση της πρακτικής γνώσης. Επιπρόσθετα, τα προγράμματα φυσικής αγωγής παρέχουν την ευκαιρία για κοινωνική, περιβαλλοντική, αισθητική και ηθική εκπαίδευση. Σε αυτό το στάδιο η σχέση που συνδέει την ηθική εκπαίδευση και την φυσική αγωγή είναι κάτι παραπάνω από απλώς ευκαιριακή, αλλά αντιθέτως είναι σχέση λογική μεταξύ επίτευξης της γνώσης σε φυσικές-σωματικές δραστηριότητες και την ανάγκη για ηθική εκπαίδευση (Bergmann, 2000). Για να ισχυριστεί κάποιος την ύπαρξη έλλογης σχέσης μεταξύ ηθικής και φυσικής εκπαίδευσης, προϋποτίθεται ανάλυση του ρόλου που διαδραματίζει το στοιχείο του ανταγωνισμού στην απόκτηση πρακτικής γνώσης. Ο ανταγωνισμός εμφανίζεται στις σχέσεις των ανθρώπων καθώς παρέχει την ευκαιρία στους αθλητές να ωριμάσουν και να αναπτυχθούν. Αυτό γίνεται πιο κατανοητό εάν αναλογιστούμε ότι μόνο διαμέσου της σύγκρισης με κάτι έξω από τον εαυτό μας που γινόμαστε ικανοί να αξιολογήσουμε τις ικανότητες και δεξιότητες μας. Μόνο μέσα από τη συνεχόμενη κοινή επιδίωξη με αυτό το «κάτι» οι άνθρωποι έρχονται στη θέση να κατανοήσουν τις δυνάμεις τους (Bergmann, 2000).

Ένας άλλος λόγος που θα μπορούσε κάποιος να επικαλεστεί το ρόλο του αθλητισμού στην ανάπτυξη των θετικών αξιών των νέων, είναι επειδή στη διαδικασία ανάπτυξης των ικανοτήτων τους οι συμμετέχοντες πρέπει να συνεργάζονται. Αυτό προκαλεί κοινωνικές αλληλοεπιδράσεις με άλλους ανθρώπους (π.χ. συμπαίκτη, αντίπαλο, διαιτητή, προπονητή). Εκείνοι που συμμετέχουν σε ομαδικά αθλήματα προκαλούνται να πάρουν ευθύνη συγκεκριμένων ρόλων (π.χ. τερματοφύλακας ή αμυντικός στο ποδόσφαιρο) και να συντονίζουν τις προσπάθειες τους με αυτές των άλλων, ώστε να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος στόχος (Πρώιος, 2007). Ο αθλητισμός μπορεί να προσφέρει χαρά και επιτυχία στους συμμετέχοντες αλλά την ίδια στιγμή πάσχει και νοσεί από αυτούς που δεν τηρούν τους κανόνες και επιδεικνύουν επιθετική συμπεριφορά έναντι των άλλων συμμετεχόντων (Boardley & Kavussanu, 2007).

Μπορεί όμως πράγματι ο αθλητισμός να συμβάλει στην ανάπτυξη της ηθικής των συμμετεχόντων (Shields & Bredemeier, 1993); Παρά τις ωφέλιμες ιδιότητες των αθλημάτων, διάφορες μελέτες που έγιναν πάνω στη γνώμη των ανθρώπων για τα αθλήματα και τις επιδράσεις τους, αποκαλύπτουν ότι υπάρχει ένα κενό μεταξύ των αθλημάτων τα οποία θέλουμε, με τα αθλήματα τα οποία έχουμε. Τα αθλήματα βρίσκονται στο έλεος της κοινωνίας και ότι όπως μπορούν να ανοίξουν το κενό που προαναφέρθηκε μπορούν παρομοίως να το κλείσουν (Kavussanu, 2007).

Στη συνέχεια, θα καταβληθεί μια προσπάθεια απάντησης του πιο πάνω ερωτήματος μέσα από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στον αθλητικό χώρο και θα καταβληθεί μια προσπάθεια επισήμανσης και αναφοράς όσων περισσότερων παραγόντων και μεταβλητών επηρεάζουν την ηθική ανάπτυξη στον αθλητισμό.

Παράγοντες και μεταβλητές παρακίνησης στον αθλητισμό. Στον αθλητικό τομέα η έρευνα εξετάζει τις επιπτώσεις του είδους του αθλήματος σε ηθικές μεταβλητές. Βάσει των ευρημάτων της έρευνας των Bredemeier και Shields (1984) προκύπτει ότι το είδος του αθλήματος επηρεάζει την ηθική ανάπτυξη με το σκεπτικό ότι ο βαθμός της σωματικής δραστηριότητας κι επαφής που είναι σύμφυτα με το άθλημα, διαφέρει από άθλημα σε άθλημα και ότι η νίκη βασίζεται αναλόγως σε έναν ή πολλούς και μάλιστα σε διαφορετικό βαθμό.

Στην ηθική ανάπτυξη, εξέχουσα σημασία έχει το κοινωνικό περιβάλλον και συγκεκριμένα τα τρία στοιχεία του κοινωνικού πλαισίου που επηρεάζουν άμεσα την ηθικότητα στον αθλητικό τομέα: την ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας, τις απόψεις των

αθλητών και τους σημαντικούς άλλους (Kavussanu, 2007). Ο Power (Power et.al., 1989) υπέδειξε ότι η ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας περιλαμβάνει ένα σύνολο κανόνων σχετικά με συλλογική ηθική δράση εκ μέρους των μελών της ομάδας. Όσον αφορά τους σημαντικούς άλλους, εννοώντας γονείς, δασκάλους, προπονητές κτλ. διαμέσου της αλληλεπίδρασης με αυτούς τα άτομα μαθαίνουν να συμπεριφέρονται σωστά. Ο σημαντικότερος όμως ατομικός παράγοντας που εντοπίζεται να επηρεάζει την ηθική λειτουργία στα αθλήματα είναι το κίνητρο όπως αντικατοπτρίζεται στον προσανατολισμό στόχων ενός αθλητή (Kavussanu, 2007).

Σύμφωνα με τους Treasure και Roberts (1995), σήμερα που υπάρχει ανησυχία για την υγεία και τον υγιές τρόπο ζωής, η απουσία κινήτρου σε πολλούς μαθητές να συμμετάσχουν σε μια γενική φυσική δραστηριότητα είναι αξιοθρήνητη). Άμεσα εμπλεκόμενα είναι ξανά τα σχολεία και η αποτυχία τους να προάγουν ένα κίνητρο στα παιδιά. Πολλές μελέτες έδειξαν ότι υπάρχουν περισσότερο από μία ιδέα της ικανότητας και τα γνωστικά και επηρεαζόμενα μοτίβα του ατόμου καθορίζονται από αυτή. Με βάση έρευνες με παιδιά, ο Nicholls επισήμανε πως η ανάπτυξη της ικανότητας είναι μια διαδικασία που διαφοροποιεί τα στοιχεία της τύχης, τη δυσκολία του έργου και την προσπάθεια από την ικανότητα. Οι άνθρωποι λοιπόν διαφέρουν στην ιδέα της ικανότητας στο πως τη χρησιμοποιούν βασιζόμενοι στην προσωπική τους θεωρία της επιτυχίας. Έρευνες έδειξαν πως οι εμπειρίες των παιδιών και το πως ερμηνεύουν αυτές τις καταστάσεις επηρεάζουν το βαθμό επιλογής του τρόπου προσανατολισμού. Πολλές φορές, υιοθετούν προσαρμοστικές στρατηγικές σε καταστάσεις προσανατολισμού στο έργο και «παράνομες» στρατηγικές σε καταστάσεις προσανατολισμού στο εγώ. Στη συνέχεια, συγκρίνονται οι δύο τύποι μεταβλητών, στοχεύοντας σε μια πιο συμπληρωμένη προσπάθεια κατανόησης των συμπεριφορών των παιδιών που στόχο έχουν την επιτυχία και τις αντιλήψεις για το μάθημα φυσικής αγωγής. Ο δάσκαλος έχει ενεργό ρόλο στην ποιότητα και την ύπαρξη κινήτρων. Πολλά χαρακτηριστικά της επιτυχίας έχουν αναγνωριστεί ότι επηρεάζονται από μια πληθώρα παρακινητικών διαδικασιών. Ο προσανατολισμός στο έργο είναι ένα κίνητρο όπου τα παιδιά θα μπορούν με την προβολή του από τους δασκάλους να κατανοήσουν και να εστιάσουν τη δική τους εξέλιξη, την επιτυχία της εμπειρίας και να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για τις ικανότητές τους. Οι μαθητές πρέπει να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία μάθησης και να μπορούν να επιλέξουν το άθλημα που θέλουν να μάθουν, να τους παρέχεται ο απαραίτητος εξοπλισμός και να αξιολογούν και να παρακολουθούν τον εαυτό τους μόνοι

τους. Η χρήση βραβείων και κινήτρων πολλές φορές φαίνεται πως παρουσιάζονται για τα παιδιά ως τα πιο σημαντικά σε ένα αγώνα. Ωστόσο, δίνοντας καλές προθέσεις στα παιδιά, τα βραβεία μπορούν να έχουν παράδοξα, θετικά αποτελέσματα όταν εφαρμόζονται σε ένα σύνολο παιδιών με ποικίλες ικανότητες και επίπεδα ενδιαφέροντος. Επίσης, η ομαδοποίηση μπορεί να βοηθήσει στη μεταλαμπάδευση αξιών και στη δημιουργία χαρακτήρα, καθώς θέτοντας ο δάσκαλος τους μαθητές σε ομάδες μπορεί να κτίσει κοινωνικές ικανότητες, όπως επίσης και την ικανότητα να δουλεύει αποτελεσματικά κανείς με άλλους σε ένα άθλημα. Σε σχέση με την αξιολόγηση, μελέτες έδειξαν πως μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τα κίνητρα. Για να υπάρχει λοιπόν και πάλι συμμετοχή στο έργο, η αξιολόγηση στο μάθημα πρέπει να περιλαμβάνει ποικίλα προσωπικά διαγωνίσματα, τα οποία θα εξετάζουν την προσπάθεια και την προσωπική βελτίωση και να είναι μυστικά. Επιπλέον, έρευνες έδειξαν πως ο χρόνος (timing) πρέπει να αξιολογείται σχετικά και με τα άλλα ζητούμενα, δίνοντας έμφαση στην προσωπική βελτίωση των παιδιών, αντί στην άμεση καλουπωμένη απόδοση. Τέλος, οι δάσκαλοι οφείλουν να βρουν τρόπους όπου δίνοντας κίνητρα στα παιδιά, τα ίδια να επιλέγουν την συμμετοχή στο έργο.

Πιο κάτω, παρατίθενται διάφορες έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν στο χώρο του αθλητισμού, καταβάλλοντας προσπάθεια να επισημάνουν και να αναδείξουν τους παράγοντες και τις μεταβλητές παρακίνησης των αθλητών.

Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Kavussanu και Boardley (2009), σκοπό είχαν τη δημιουργία ενός πίνακα θετικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών, από αθλητές πέντε ομαδικών αγωνισμάτων: ποδόσφαιρο, rugby, χόκεϊ, καλαθόσφαιρα και netball. Η επιλογή των αγωνισμάτων έγινε με κριτήριο ότι ήταν ομαδικό συνεπώς υπήρχε η σωματική επαφή με τον αντίπαλο κατά την διάρκεια του αγώνα άρα και το ενδεχόμενο να εγερθούν θέματα ηθικής. Δημιουργούνται ευκαιρίες κοινωνικής αλληλεπίδρασης με τους άλλους αθλητές και το ενδεχόμενο πρόκλησης θετικών ή αντικοινωνικών συμπεριφορών. Είχαν παρόμοιες αγωνιστικές συνθήκες και ήταν οι πιο γνωστές ομάδες της Αγγλίας. Για την συμπερίληψη και καταγραφή του μεγαλύτερου εύρους των πιο πάνω συμπεριφορών, έγινε προσπάθεια εξακρίβωσης τους τόσο για τους συμπαίχτες όσο και για τους αντιπάλους. Σαν δεύτερος σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει της σταθερές μεταβλητές που θα υπήρχαν στην κλίμακα μεταξύ φύλου και αθλήματος. Ως τρίτος σκοπός ήταν η παροχή περισσότερων στοιχείων για την διακριτική εγκυρότητα και για την εγκυρότητα σύμπτωσης της λίστας. Η έρευνα χωρίστηκε σε δύο μέρη. Στην αρχή του πρώτου μέρους, μετά από πιλοτική έρευνα και αξιολόγηση από επαγγελματίες αθλητικούς ψυχολόγους, καταρτίστηκε μια

λίστα από 34 στοιχεία τα οποία αναφέρονταν στις πιο πάνω συμπεριφορές. Στη συνέχεια, 1213 αθλητές/τριες από 103 ομάδες απάντησαν σε ερωτηματολόγια τα οποία προσδιόριζαν δημογραφικές θετικές και αρνητικές συμπεριφορές στα αθλήματα. Από τους αθλητές ζητήθηκε να απαντήσουν πόσο συχνά συμπεριφέρονταν με τέτοιο τρόπο για την κάθε συμπεριφορά κατά την διάρκεια της τρέχουσας αθλητικής χρονιάς, βαθμολογώντας από το ένα(ποτέ) μέχρι το 5(πολύ συχνά). Στο δεύτερο μέρος εξετάστηκε η δομική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου. Η εγκυρότητα σύμπτωσης διερευνήθηκε με την εξέταση συμπεριφορών οι οποίες ήταν συναφή με τρεις άλλες και οι οποίες συνδέονταν με θετικές και επιθετικές συμπεριφορές προηγούμενης έρευνας. Αυτές οι τρεις ήταν η συναισθηματική ταύτιση (empathy), προσανατολισμό στο έργο (task orientation) και προσανατολισμό στο εγώ (ego orientation). Το ερωτηματολόγιο δόθηκε σε 106 αθλητές με μέσο όρο συμμετοχής στην ομάδα τους 8.67 χρόνια και με εύρος συμμετοχών από την ομάδα μέχρι την εθνική. Χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο (20-items PABSS) του πρώτου μέρους και οι συμμετέχοντες καλούνταν να απαντήσουν πάλι με τον ίδιο τρόπο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι εκτός από του να έχουμε θετικές συνέπειες στον αποδέκτη, συμπεριφορές όπως να συγχαρείς ένα συμπαίχτη για το καλό του παιχνίδι μπορεί επίσης να συμβάλει και στην επιτυχία. Αυτού του είδους οι συμπεριφορές είναι θετικές για όλη την ομάδα γιατί ενισχύουν και ατομικά τον αθλητή στην απόδοσή του. Αντίθετα, συμπεριφορές όπως να βοηθήσω έναν αντίπαλο να σηκωθεί από κάτω, βοηθά σε συμπεριφορές που δεν έχουν να κάνουν με την ομαδική επιτυχία. Ίσως εδώ ο αθλητής να υποκινείται από ένα μη εγωιστικό κίνητρο σε αυτή του την συμπεριφορά. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι δύο τύποι αντιαθλητικής συμπεριφορά είχαν άμεση επίδραση είτε σε συμπαίχτες είτε σε αντιπάλους. Οι συμπεριφορές ανάμεσα σε συμπαίχτες ήταν αποκλειστικά λεκτικές ενώ σε αντιπάλους ήταν και λεκτικές και με φυσική επαφή π.χ. ανταποδίδοντας μετά από ένα άσχημο φάουλ. Επίσης υπήρχαν ενδείξεις για συμπεριφορές που δήλωναν "ψέμα" (cheating) όπως για παράδειγμα η προσποίηση για δήθεν τραυματισμό για να εκμαιεύσουν φάουλ. Όσον αφορά τη σχέση φύλου και αθλήματος, παρατηρήθηκαν σταθερές μετρήσεις, υποδηλώνοντας ότι η δύναμη της σχέσης μεταξύ των παρατηρούμενων μεταβλητών ήταν ισοδύναμες και για το φύλο και για τον τύπο του αθλήματος. Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες συστηματικά δεν διαφέρουν αναμεταξύ τους στο μέγεθος της ανταπόκρισής τους.

Ένας σημαντικός στόχος της έρευνας για την ηθικότητα στον τομέα των αθλημάτων θα πρέπει να είναι η αναζήτηση των λόγων για τους οποίους οι αθλητές

οδηγούνται τόσο σε αντικοινωνικές όσο και θετικές προς τις νόρμες της κοινωνίας συμπεριφορές.

Οι Boardley και Kavussanu (2007), επιδίωξαν να επεκτείνουν προηγούμενες έρευνες σε αυτό το επίπεδο καθοδηγούμενοι από την κοινωνική γνωστική θεωρία της ηθικής σκέψης και δράσης. Ο Bandura περιέγραψε την ηθικότητα ως να διαθέτει δύο στοιχεία: την ανασταλτικότητα και προορατικότητα, διευκρινίζοντας ότι το ανασταλτικό στοιχείο εντοπίζεται στη δύναμη να απέχει κάποιος από διάπραξη βάνανυσων πράξεων και η προορατικότητα στη δύναμη να συμπεριφέρεται κάποιος ανθρώπινα. Η έρευνα διακρίνεται σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο, σκοπός της ήταν η ανάπτυξη μιας κλίμακας που θα είχε τη δυνατότητα να αντικατοπτρίσει την πολυδιάστατη φύση της ηθικής απαγκίστρωσης. Το δείγμα περιλάμβανε 191 άνδρες και 117 γυναίκες αθλητές / αθλήτριες που συμμετείχαν σε αθλητικές ομάδες πανεπιστημιακού επιπέδου και ομάδες ανταγωνιστικού ομίλου διαφόρων αθλημάτων στην κεντρική και βόρεια Αγγλία, ηλικιών από 12 μέχρι 68 χρόνων. Η μεγάλη ποικιλία στα αθλήματα και ηλικίες των συμμετεχόντων ήταν σκόπιμη για να εξασφαλίσει ανομοιογένεια στο δείγμα. Στο δεύτερο επίπεδο, κύριος στόχος ήταν η εξέταση της εγκυρότητας του μέσου της έρευνας μέσω της παροχής αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την ταυτόχρονη, συγκλίνουσα και διακρίνουσα εγκυρότητα. Εδώ το δείγμα περιλάμβανε 217 άνδρες και 88 γυναίκες αθλητές ηλικίας 12 έως 55 χρόνων, που επίσης συμμετείχαν σε αθλητικές ομάδες πανεπιστημιακού επιπέδου και ομάδες ανταγωνιστικού ομίλου διαφόρων αθλημάτων στην κεντρική και βόρεια Αγγλία. Τα αποτελέσματα και από τα δύο επίπεδα της έρευνας απεκάλυψαν ότι η ηθική απαγκίστρωση στον τομέα των αθλημάτων συσχετίζεται με την κοινωνική συμπεριφορά. Η έρευνα υπέδειξε ότι η ηθική απαγκίστρωση στον τομέα των αθλημάτων γίνεται καλύτερα αντιληπτή ως να έχει έξι (6) διαστάσεις αντί για οχτώ (8) όπως υποστήριξε και περιέγραψε ο Bandura (1991). Συγκεκριμένα, δύο ζευγάρια παραγόντων συγχωνεύθηκαν με την ηθική αιτιολόγηση και την ευφημιστική επισήμανση από την μία να αποτελούν παράγοντες χαρακτηριστικής συμπεριφοράς, και τον εκτοπισμό και την διάχυση των ευθυνών να αποτελούν παράγοντες έλλειψης υπευθυνότητας. Επιπρόσθετα τα αποτελέσματα ήταν συνεπή και ως προς την θεωρία του Bandura ότι οι ελιγμοί που παρατηρούνται στη διαδικασία της ηθικής απαγκίστρωσης αποτελούν ουσιαστικά παρόμοιους τρόπους για επίτευξη του ίδιου στόχου: για να αποσυνδεθεί ο ηθικός περιορισμός από την επιβλαβή συμπεριφορά και να ελαχιστοποιηθεί η προσωπική κατηγορία και κατάκριση για τέτοιες ενέργειες.

Στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας της αθλητικής ψυχολογίας, σύμφωνα με τους Long και συν. (2006), φαίνεται να υπάρχουν πολλές εμπειρικές έρευνες οι οποίες κατά τα συμφραζόμενα, μελετούν το ρόλο των ατομικών παραγόντων του ηθικού συλλογισμού των αθλητών, κατά βάση χρησιμοποιώντας ηθικά διλήμματα. Τα αποτελέσματα συγκεκριμένα υπογραμμίζουν την έλλειψη ωριμότητας σε σχέση με τις ατομικές επιθετικές τάσεις, τα αγωνιστικά χρόνια των αθλητών, το επίπεδο δεξιοτήτων τους, τα κίνητρα και γενικά τα όσα αφορούν την ηθική ατμόσφαιρα, τους ρόλους και τις αμοιβές στον αθλητισμό. Για τους αθλητές, ο συνδυασμός των πιο πάνω παραγόντων στον ηθικό συλλογισμό τους κατά τον αγώνα βασίζεται στο προσωπικό τους ενδιαφέρον και διαφέρει από την ηθική στην καθημερινότητά τους. Πολύ λίγες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί σε σχέση με το ηθικό συλλογισμό των κορυφαίων αθλητών και καμία έρευνα δεν τους έδωσε την δυνατότητα να εκφράσουν την ίδια τους την εμπειρία σε θέματα ηθικής όπως οι ίδιοι τα αντιλαμβάνονται στον αθλητισμό. Έτσι, οι πιο πάνω ερευνητές έθεσαν σαν σκοπό της έρευνάς τους, να διευρύνουν το πεδίο γνώσης πάνω στον ηθικό συλλογισμό δια μέσω των ίδιων των αθλητών και ειδικά της αντίληψης των νεαρών αθλητών σε θέματα που αφορούν το ρόλο της συμμόρφωσης και της υπέρβασης σε ανταγωνιστικό περιβάλλον, υπογραμμίζοντας τους λόγους αυτών των συμπεριφορών. Στην έρευνα έλαβαν μέρος δέκα αθλητές ηλικίας 15 μέχρι 18 ετών οι οποίοι λάμβαναν μέρος σε εθνικούς και διεθνείς αγώνες ποδοσφαίρου, τζούντο και rugby για 7 ως 10 χρόνια. Για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η κατ' ιδίαν συνέντευξη, όπου οι συμμετέχοντες μπορούσαν να περιγράψουν τις αντιλήψεις τους για τα όσα θα είχαν ρωτηθεί. Τα αποτελέσματα της έρευνας, δεν περιόρισαν τον ηθικό συλλογισμό των νεαρών αθλητών υψηλού επιπέδου στην επιθυμία τους για νίκη. Επίσης, τα αποτελέσματα έδειξαν πόσο ανατρεπτικά μιλούν αυτοί οι αθλητές για τις αξίες και τις αρετές του αθλητισμού. Για παράδειγμα, οι αξίες (π.χ. ηθική προσπάθεια) ή οι αρετές (π.χ. ανάπτυξη χαρακτήρα), χρησιμοποιούνται διαδοχικά για να δικαιολογήσουν και τους επόμενους και τους παραβιάζοντες κανόνες, δίνοντας διαφορετικές έννοιες στην ίδια αξία, σύμφωνα με αυτό που πρέπει να δικαιολογηθεί. Τέλος, η έρευνα έδωσε τη δυνατότητα να αναδειχτούν σημαντικές πρακτικές ενοχοποίησης των προπονητών και των αθλητών υψηλού επιπέδου. Οι ερευνητές εισηγούνται όπως οι προπονητές προσπαθήσουν να δημιουργήσουν ένα πιο θετικό και ηθικό περιβάλλον, μακριά από την άποψη "νίκη ανεξάρτητα κόστους", να είναι σύμβουλοι ηθικής και να ενθαρρύνουν τις θετικές συμπεριφορές ανάμεσα στους αθλητές. Από την άλλη, οι αθλητές πρέπει να μάθουν να αναπτύσσουν δεξιότητες αυτορύθμισης για

την αποτροπή και αντιμετώπιση της κοινωνικής πίεσης, είτε αυτή προέρχεται από τους προπονητές, συναθλητές, χορηγούς ή υποστηρικτές.

Οι Kavussanu και συν. (2006), πραγματοποίησαν έρευνα που σκοπούς είχε να εξετάσει πόσο συχνά παρατηρούνταν θετικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές σε ομάδες ποδοσφαίρου, αν η ηλικία έπαιζε κάποια διαφορά στις παρατηρούμενες συμπεριφορές και στις μεταβλητές των κινήτρων καθώς επίσης κατά πόσο αυτές οι μεταβλητές των κινήτρων παίζουν κάποιο ρόλο στις ηλικιακές διαφορές στις παρατηρούμενες συμπεριφορές. Οι συμμετέχοντες ήταν 313 αγόρια από 24 ομάδες τα οποία λάμβαναν μέρος σε ένα πρωτάθλημα στο West Midland του Ηνωμένου Βασιλείου. Ένας αριθμός 105 αγοριών ήταν κάτω των 13 ετών, 105 κάτω των 15 ετών και 110 κάτω των δεκαεπτά. Κάθε ηλικία αντιπροσωπευόταν από οχτώ ομάδες και τα παιδιά είχαν μέσο όρο ενασχόλησης με το ποδόσφαιρο περίπου έξι χρόνια. Επιλέγηκε το ποδόσφαιρο γιατί θεωρείται ένα άθλημα μέτριας σωματικής επαφής με προσφερόμενες ευκαιρίες για κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και το ενδεχόμενο πρόκλησης τόσο θετικών όσο και αντικοινωνικών συμπεριφορών. Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν λάβει μέρος σε αγώνα κατά την μέρα συλλογής των δεδομένων. Για την παρατήρηση των θετικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών, οι ερευνητές κινηματογράφησαν τους 12 αγώνες (τέσσερις για κάθε ομάδα αγοριών) και με τη βοήθεια δύο παρατηρητών είχαν στη συνέχεια αναλυθεί. Χρησιμοποιήθηκε μια λίστα από δέκα συμπεριφορές (τρεις για θετικές και επτά για αντικοινωνικές) στην ανάλυση των αγώνων καθώς και ερωτηματολόγιο το οποίο δόθηκε στους ποδοσφαιριστές. Τους ζητήθηκε, με κλίμακα από το 1 (ποτέ) -5 (πολύ συχνά), να απαντήσουν πόσο συχνά κατά την διάρκεια των αγώνων που είχαν λάβει μέρος εκείνη τη χρονιά συμπεριφέρθηκαν με συγκεκριμένο θετικό ή αντικοινωνικό τρόπο. Τέλος για την συλλογή των δεδομένων των άλλων δύο σκοπών της έρευνας, δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα αυτής της πρωτοποριακής (σύμφωνα με τους ερευνητές) στο περιεχόμενο της έρευνα ανέδειξε ότι πολύ λίγες θετικές συμπεριφορές προέκυψαν, τουναντίον πολύ περισσότερες αντικοινωνικές, οι οποίες ήταν εκατέρωθεν και οι οποίες επισημάνθηκαν τόσο μέσα από την κινηματογράφιση όσο και μέσα από τα ερωτηματολόγια. Όσον αφορά τις ηλικιακές διαφορές, παρατηρήθηκε ότι όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο μειώνονται οι θετικές συμπεριφορές και αυξάνονται οι αντικοινωνικές. Επίσης, αυτοί οι αθλητές αντιλαμβάνονται πολύ περισσότερο το ομαδικό κλίμα παρακίνησης παρά οι νεότεροι, μειώνουν τον προσανατολισμό του έργου και αυξάνουν τον προσανατολισμό του εγώ και το αντίθετο. Οι ερευνητές υπογραμμίζουν τη σημασία των χαρακτηριστικών των κινήτρων

διατήρησης του περιβάλλοντος του Τίμιου Παιχνιδιού και της εξάλειψης ή απόκλισης αντιαθλητικών συμπεριφορών από το χώρο του αθλητισμού. Θεωρούν επείγον την επιμόρφωση των προπονητών ειδικά αυτών που ασχολούνται με παιδιά της μέσης και της μεγαλύτερης ηλικίας, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, στην προσωπική τους πρόοδο και στη συνεργασία μεταξύ των παιδιών. Την ίδια ώρα, θα πρέπει οι προπονητές να μειώσουν την έμφασή τους για την επιτυχία, ενδυνάμωση του κλίματος μάθησης και συνεργασίας και μείωσης του κλίματος προσπάθειας, απόδοσης και επίδοσης. Τέτοιες πρακτικές θα συμβάλουν στην προώθηση θετικών και θα μειώσουν τις αντικοινωνικές συμπεριφορές στον αθλητισμό.

Σκοπός της έρευνας των Kavussanu και Roberts (2001) ήταν να εξεταστεί ο ρόλος της επίτευξης των στόχων στο βαθμό της ηθικής, οι αντιαθλητικές συμπεριφορές, και η κριτική που γίνεται για τη νομιμότητα της πρόθεσης επικίνδυνος ενεργειών μεταξύ καλαθοσφαιριστών κολεγιακού επιπέδου. Οι συμμετέχοντες ήταν 56 άνδρες και 143 γυναίκες, οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο προσδιορίζοντας τις προαναφερόμενες μεταβλητές. Ουσιαστικά οι συμμετέχοντες είχαν να απαντήσουν στο Perception of Success Questionnaire (POSQ) το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τον προσδιορισμό της διάθεσης επίτευξης των στόχων. Ακόμα, καλέστηκαν να απαντήσουν σε τέσσερα αθλητικά ηθικά διλήμματα, σε οχτώ αντικείμενα από το διαφοροποιημένο από τη Duda και συν. (1991) Competitive Attitude Scale, σε δύο ερωτήσεις από το Continuum of Injurious Acts (Bredemeier, 1985; Duda, 1991; Ryan, Williams & Wimer, 1990) και τέλος δόθηκε σε μικρή έκδοση το Marlowe-Crowne (1960). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες είχαν υψηλά σκορ στο προσανατολισμό στο έργο και κάπως ψηλά στο προσανατολισμό του Εγώ. Επίσης, εξέφρασαν την αποδοκιμασία τους στις αντιαθλητικές συμπεριφορές και οι περισσότεροι αντιμετώπισαν αυτές τις ενέργειες ως ένα τρόπο εκφοβισμού. Τέλος, όσον αφορά το κοινωνικά είναι επιθυμητό, τα επίπεδα ήταν λίγο πιο κάτω από το μέσο όρο του ερωτηματολογίου. Οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερα αποτελέσματα από τους άνδρες στον προσανατολισμό του έργου και χαμηλότερα στον προσανατολισμό του εγώ. Ήταν λιγότερο αρεστές στο να κρίνουν τις συμπεριφορές που περιγράφονταν ως κατάλληλες, στο να καταγράψουν την αποφασιστικότητα που είχαν αυτές οι συμπεριφορές και ήταν λιγότερο αρεστές από τους άνδρες στο να εκφράσουν την έγκρισή τους σε αντιαθλητικές συμπεριφορές.

Οι Ebbeck και Gibbons (2003), πραγματοποίησαν έρευνα που στόχο είχε να καθορίσει αν οι τέσσερις δείχτες της ηθικής λειτουργίας στη φυσική αγωγή (ηθική κρίση,

ηθικές αιτίες, ηθικής πρόθεσης και θετικής συμπεριφοράς) προέβλεπαν την αυτο-ιδέα της αντιλαμβανόμενης συμπεριφοράς. Η έμφαση δόθηκε επίσης στον καθορισμό του βαθμού που τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι κάνουν το σωστό και δρουν με τρόπο που υποτίθεται έτσι θα έπρεπε. Η έρευνα στηρίχτηκε στην υπόθεση του Sonstroem (1998), ο οποίος υποστήριξε ότι όταν κάποιος αναπτύξει δεξιότητες και αποκτήσει την ικανότητα, τότε ο βαθμός της αντιλαμβανόμενης συμπεριφοράς αυξάνεται ως μια λειτουργία της επιτυχημένης εμπειρίας σε μια κατέχουσα περιοχή. Το κλειδί στην αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά, τότε, είναι να δώσει στα παιδιά τις ευκαιρίες στις οποίες θα αποδείξουν την αποτελεσματικότητα ως ηθικούς παράγοντες. Αυτός είναι ο λόγος που ένα παιδί πιο εύκολα μπορεί να αντιληφθεί ότι μπορεί να κάνει το σωστό και να δρα κατάλληλα, αν έχει αποδείξει αυτές της αρετές σε πρακτικό επίπεδο. Στην έρευνα συμμετείχαν 204 παιδιά (87 αγόρια και 117 κορίτσια) στο μάθημα της φυσικής αγωγής, της τετάρτης πέμπτης και έκτης τάξης και απάντησαν σε ερωτηματολόγιο (εξετάζε την αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά, την ηθική κρίση, ηθική αιτία, θετική συμπεριφορά και ηθική πρόθεση) που τους δόθηκε στην παρουσία του δασκάλου τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν διαφορές ανάμεσα στο φύλο. Πιο συγκεκριμένα, τα κορίτσια είχαν πιο ψηλά αποτελέσματα στην αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά όπως την βιβλιογραφία που αναφέρεται στο πιο πάνω θέμα καθώς επίσης και στους δείκτες της ηθικής λειτουργίας στη φυσική αγωγή εκτός του δείκτη της ηθικής κρίσης. Πιο ψηλά αποτελέσματα στο δείκτη ηθικής κρίσης σε σχέση με την αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά είχαν τα αγόρια. Ενδιαφέρον παρουσίασαν και τα αποτελέσματα των τεσσάρων δεικτών τα οποία ήταν λιγότερο διαφοροποιημένα μεταξύ των αγοριών από των κοριτσιών, τα οποία αποδίδονται είτε σε επιρροές από την κουλτούρα των παιδιών ή σε διαφορές γνωστικής ανάπτυξης ή στην μεθοδολογία της έρευνας.

Οι Bredemeier και συν. (1986), πραγματοποίησαν ένα παρεμβατικό πρόγραμμα σε μια καλοκαιρινή αθλητική κατασκήνωση, με σκοπό την διερεύνηση των επιπτώσεων που θα είχε η ηθική παιδαγωγική στην κοινωνική μάθηση και στη δομική ανάπτυξη των παιδιών. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 84 παιδιά (39 κορίτσια και 45 αγόρια) ηλικίας από πέντε μέχρι δεκατριών τα οποία κατανεμήθηκαν τυχαία σε τρεις ομάδες: στην ομάδα κοινωνικής μάθησης, στην ομάδα δομικής ανάπτυξης και στην ομάδα ελέγχου. Στην κάθε ομάδα μοιράστηκε το ίδιο περιεχόμενο μαθημάτων και είχαν από δύο εκπαιδευτικούς για έξι βδομάδες. Οι εκπαιδευτικοί κατά την ερευνητική διαδικασία, εφάρμοσαν θεωρητικού επιπέδου στρατηγικές μάθησης, πέντε πρωινά, για τρεις ώρες ανά πρωινό, δίνοντας

έμφαση σε ειδικά ηθικά θέματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η διδασκαλία της φυσικής αγωγής μπορεί να προάγει την κοινωνική ανάπτυξη. Οι μέθοδοι διδασκαλίας και των δύο πειραματικών ομάδων επηρέασαν τα παιδιά στην προώθηση της κοινωνικής ανάπτυξης, την ίδια στιγμή που δεν προέκυπτε παρόμοια ανάπτυξη στην ομάδα ελέγχου. Επίσης, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων μεταξύ των ομάδων, οι ομάδες πειράματος οριακά διέφεραν από την ομάδα ελέγχου. Τέλος δεν υπήρξε καμία άμεση υποστήριξη της ανωτερότητας του μοντέλου και της ενίσχυσης, ούτε του διάλογος ή η διαπραγμάτευσης ως μια διαδικασία της ηθικής ανάπτυξης.

Ο οργανισμός KHSAA (Kugluktuk High School Athletics Association) συστάθηκε λόγω της ανησυχίας για τα υψηλά ποσοστά παραβατικότητας, χρήσης ναρκωτικών ουσιών και αυτοκτονιών στο γυμνάσιο Kugluktuk. Στην προσπάθειά του να προωθήσει τη συμμετοχή των νέων, το πρόγραμμα έλαβε μέτρα που διαβεβαίωνε στους μαθητές-συμμετέχοντες ένα αίσθημα ιδιοκτησίας πάνω στο πρόγραμμα. Από την πρώτη κιόλας χρονιά που εφαρμόστηκε η παρακολούθηση των μαθημάτων του σχολείου αυξήθηκε θεαματικά από το 24% στο 80%, ενώ σήμερα 35% περισσότεροι μαθητές θα αποφοιτήσουν από το σχολείο από όσους αποφοίτησαν το έτος 2000 (Turner et.al, 2003).

Οι Romance, Weiss και Bockoven (1986), πραγματοποίησαν και αυτοί ένα παρεμβατικό πρόγραμμα φυσικής αγωγής οχτώ βδομάδων, σε παιδιά δημοτικού με σκοπό την διερεύνηση των επιπτώσεων που θα είχε αυτό στην ηθική τους ανάπτυξη. Οι συμμετέχοντες (32 παιδιά) ήταν από δύο τμήματα πέμπτης τάξης τα οποία αποτελούσαν την πειραματική και ομάδα ελέγχου. Η πειραματική ομάδα (9 αγόρια και 7 κορίτσια) επιδέχτηκε ειδικά σχεδιασμένου προγράμματος διδασκαλίας για την καλλιέργεια της ηθικής ανάπτυξης ενώ η ομάδα ελέγχου (8 αγόρια και 8 κορίτσια), όχι. Τα δύο τμήματα, έκανα μάθημα φυσικής αγωγής καθημερινά, σε ξεχωριστές περιόδους της σχολικής μέρας. Για την ανάλυση της ηθικής σκέψης και λογικής των παιδιών, τόσο πριν όσο και μετά το παρεμβατικό πρόγραμμα, έγιναν συνεντεύξεις βασισμένες στις κατευθυντήριες γραμμές της Hann που συμπεριλαμβάνονταν στο Interactional Morality Tasting Handbook (1977). Η προσφερόμενη γνώση στα παιδιά διέφερε μόνο στον τρόπο που οι οδηγίες της φυσικής αγωγής ενοποιούνταν με το παρεμβατικό πρόγραμμα της ηθικής ανάπτυξης. Η πειραματική ομάδα, πέραν από το σύνηθες αναλυτικό πρόγραμμα, επιπρόσθετα, διδάχτηκε ειδικές μαθησιακές στρατηγικές συναφές με την ηθική ανάπτυξη. Αυτές οι στρατηγικές ήταν βασισμένες στα στοιχεία της αλληλεπιδρόμενης ηθικής των Hann, Aerts και Cooper (1983). Το συγκεκριμένο μοντέλο, τοποθετούσε τους συμμετέχοντες μπροστά σε

καταστάσεις ηθικών διλημμάτων, δίνοντας τους τη δυνατότητα επίλυσης αυτών των διαφωνιών μέσα από διάλογο αλλά και αναγνωρίζοντας τις ηθικές ισορροπίες (δικαιώματα και υποχρεώσεις). Εν ολίγοις, αυτό το παρεμβατικό πρόγραμμα, έβαζε τα παιδιά της πειραματικής ομάδας να συζητούν για τους ρόλους και τις συμπεριφορές που επηρεάζουν τόσο αυτούς όσο και τους άλλους. Στη συνέχεια, μέσα στο γυμναστήριο, τα ίδια τα παιδιά έπαιρναν διάφορους ρόλους από τον ιδρυθέν οδηγό της ηθικής αγωγής. Σε αντίθεση με την ομάδα ελέγχου που όλα καθορίζονταν από την εκπαιδευτικό χωρίς καμία τοποθέτηση από τα παιδιά. Τα παιδιά είχαν να συμμετάσχουν σε τρία αθλήματα: στις βολές καλαθόσφαιρας, σε γυμναστικές ασκήσεις και σε ασκήσεις φυσικής κατάστασης. Από τα αποτελέσματα, εξάγεται το συμπέρασμα ότι αυτό το παρεμβατικό πρόγραμμα μπορεί να επιφέρει θετικές επιπτώσεις στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών. Παράλληλα, προέκυψαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ομάδων. Η πειραματική ομάδα είχε σημαντικά μεγαλύτερα κέρδη στην ηθική τους ανάπτυξη, που θεωρήθηκε ότι προήλθε από την διδασκαλία ειδικών στρατηγικών ανάπτυξης της ηθικής. Επίσης, η ομάδα ελέγχου είχε μεγαλύτερα αποτελέσματα στην καλαθόσφαιρα, καμία διαφορά δεν προέκυψε στις ασκήσεις φυσικής κατάστασης, ενώ η πειραματική ομάδα είχε μεγαλύτερα αποτελέσματα στο αντικείμενο των γυμναστικών ασκήσεων. Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι οι διαφορές που προέκυψαν γενικά και για τις δύο ομάδες, είχαν θετική κατεύθυνση, εκτός από τις ασκήσεις φυσικής κατάστασης στην ομάδα ελέγχου. Συνοπτικά, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι το συγκεκριμένο παρεμβατικό πρόγραμμα μπορεί να επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών, μέσω της εκατέρωθεν αλληλεπίδρασης και της διατήρησης της ηθικής ισορροπίας εντός του χώρου άθλησης, από ότι το τρέχων αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα. Αυτές οι στρατηγικές μπορούν να προσαρμοστούν σε κάθε αναλυτικό πρόγραμμα και μπορούν να αποτελέσουν το μέσο για την επίλυση ηθικών διλημμάτων που συχνά προκύπτουν στο μάθημα της φυσικής αγωγής.

Όπως υποστηρίζει ο Stuart (2003), ο αθλητισμός προσφέρει ευκαιρίες για τα παιδιά για να ταυτοποιήσουν και επιλύσουν θέματα ηθικής. Τα θέματα που αφορούν την ηθική, έχουν πρόσφατα απασχολήσει μέσα από έρευνες τους πολλούς επιστήμονες, με τη γνώμη των παιδιών σε θέματα ηθικής, σχετικά να απουσιάζει. Η έρευνα που πραγματοποίησε, είχε ως πρώτο σκοπό να μελετήσει τη φύση και το περιεχόμενο του αυτο-καθορισμού των θεμάτων ηθικής που τα παιδιά είχαν ως εμπειρία στον αθλητισμό, συγκρίνοντάς τα με τα θέματα πρόσφατης έρευνας στην ηθική ανάπτυξη στον αθλητισμό. Ως δεύτερο σκοπό, είχε, τον προσδιορισμό, του κατά πόσο στον αθλητισμό τα αυτο-καθοριζόμενα θέματα

ήταν ηθικής, παραδοσιακής ή ψυχολογικής φύσης. Οι συμμετέχοντες ήταν στο σύνολό τους δεκαπέντε παιδιά (8 αγόρια και 7 κορίτσια), δέκα με δώδεκα ετών. Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν πρόσφατα εγγραφεί σε μια κατασκήνωση που πρόσφερε πολλά αθλήματα κατά τη διάρκεια της μέρας και είχαν αθλητική εμπειρία, από δύο μέχρι πέντε χρόνια και με μέσο όρο συμμετοχής, σε δύο με τρία αθλήματα κάθε χρόνο. Επίσης, αφιέρωναν κατά μέσο όρο πέντε με δεκαπέντε ώρες ανά βδομάδα στη συμμετοχή τους σε αθλητικές δραστηριότητες, με πιο συχνά να ασχολούνται με ομαδικά παιχνίδια όπως καλαθόσφαιρα, ποδόσφαιρο και baseball. Για τον πρώτο σκοπό πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα με τέσσερα παιδιά (δύο αγόρια και δύο κορίτσια) και οι ερωτήσεις είχαν δημιουργηθεί βασιζόμενες στον εννοιολογικό ορισμό του Rest(1984) Μέρος Α', κατά τον οποίο ένα θέμα ηθικής καθορίζεται ως μια κατάσταση στην οποία τα δικαιώματα και τα καλά συμφέροντα των άλλων μπορεί να επηρεαστούν αρνητικά. Στην συνέχεια, στην κυρίως έρευνα που πραγματοποίησαν οι συμμετέχοντες, καλέστηκαν να περιγράψουν γεγονότα στις ομάδες τους, που βίωσαν και που νόμισαν ότι υπήρξε πρόβλημα. Οι ερωτήσεις ήταν του τύπου: τι προκάλεσε αυτό το πρόβλημα, ποιος ενεπλάκη, και πως οι ίδιοι επηρεάστηκαν. Τα παιδιά κατέγραψαν τις ιστορίες τους έχοντας γύρω στα εξήντα λεπτά στη διάθεσή τους και για την ολοκλήρωσή τους, χρειάστηκαν συνολικά δύο βδομάδες. Πέραν από την πιλοτική έρευνα, για την αληθοφάνεια των ιστοριών των συμμετεχόντων της έρευνας, οι ερευνητές ηχογράφησαν κάποιες ιστορίες των παιδιών. Όταν έβαλαν τα παιδιά να ακούσουν τις ιστορίες τους, λίγα πρόσθεσαν γεγονότα, αλλά κανένα δεν άλλαξε τα γεγονότα. Τέλος, έγινε και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, η οποία συνόψισε πληθώρα χαμηλότερης σειράς θεμάτων εντός των τριών ύψιστης σειράς θεμάτων που περιλάμβαναν τη δικαιοσύνη στις πράξεις ενηλίκων, την αρνητική αθλητική συμπεριφορά και την αρνητική συμπεριφορά της ομάδας. Για το στοιχείο της δικαιοσύνης στις πράξεις των ενηλίκων και οι 15 συμμετέχοντες είχαν κάποια εμπειρία που τοποθετήθηκε υπό την κατηγορία των υψηλής σειράς θεμάτων και αποτελούνταν από 16 αναφορές. Οι αναφορές αυτές σχημάτισαν τη βάση των χαμηλότερης σειράς θεμάτων, δηλαδή τις άδικες πράξεις από αρμοδίους, προπονητές και γονείς. Τα παιδιά αντιλαμβάνονταν πολλά συμβάντα στο αθλητικό περιβάλλον ως άδικες πράξεις που εκτελούνταν από άλλα άτομα που παράλληλα είχαν αρνητική επίδραση στα παιδιά και στους άλλους. Επίσης, επισημάνθηκε ως άδικη συμπεριφορά η συμπάθεια που επιδεικνυόταν από αρμοδίους σε κάποιες ομάδες. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ως παράδειγμα η δήλωση κάποιου από τους συμμετέχοντες που είχε πρόβλημα με τον προπονητή του γιατί η κόρη του ανήκε στην ομάδα, με αποτέλεσμα να την αφήνει στο

παιχνίδι περισσότερο από άλλους αθλητές που ήταν μάλιστα καλύτεροι σε επίδοση. Σε άλλο επίπεδο, ένας άλλος συμμετέχοντας αθλητής στο ποδόσφαιρο, ανέφερε ότι ο προπονητής του δεν τον σεβάστηκε, αναγκάζοντάς τον να παίξει στη θέση για να σκοράρει τέρματα, ενώ γνώριζε ότι του ίδιου δεν του άρεσε να παίξει σε αυτή τη θέση. Έτσι δεν τον σεβόταν ούτε ο αθλητής πλέον. Εκτός όμως από τους αρμοδίους των αθλημάτων, οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν και στους γονείς τους. Ενδεικτικά, αναφέρθηκε το παράδειγμα των όσων λέχθηκαν από κάποιο παιδί που είχε πρόβλημα με τον πατέρα του, όταν αυτός τον πίεσε να δοκιμάσει να ενταχθεί σε μία συγκεκριμένη ομάδα baseball. Μάλιστα, όπως αναφέρει το παιδί, δεν νοιαζόταν για το τι ένιωθε το ίδιο το παιδί. Επρόκειτο μόνο για το τι ήθελε ο πατέρας, κάνοντας το παιδί να νιώθει ότι η δική του απόφαση δεν είχε καμία σημασία. Για την αρνητική αθλητική συμπεριφορά στους αγώνες, τα παιδιά παρείχαν 32 αναφορές σχετικά με συγκεκριμένες αθλητικές συμπεριφορές που αντιλήφθηκαν ως να επηρέαζαν αρνητικά τους άλλους. Αυτές περιλάμβαναν την επίδειξη ασέβειας προς τους αντιπάλους, σωματική βλάβη και εκφοβισμό. Συγκεκριμένα ένα παιδί ανέφερε ένα περιστατικό κατά το οποίο την ώρα που οι παίκτες των ομάδων θα έκαναν χειραψία, όπως συνηθιζόταν μετά το τέλος τους παιχνιδιού, οι παίκτες της άλλης ομάδας έφτυσαν στα χέρια τους επίτηδες. Όσον αφορά την αρνητική συμπεριφορά των ομάδων, το θέμα υψηλότερης σειράς περιλάμβανε 23 αναφορές σχετικές με την κακή διαγωγή έναντι συμπαικτών, εγωιστικές πράξεις, γελιοποίηση συμπαικτών, απώλεια του αυτοελέγχου και ανειλικρίνεια. Τα παιδιά αναγνώριζαν τις αρνητικές επιδράσεις στους συμπαίκτες τους όταν τα μέλη της ομάδας δεν υπολόγιζαν τα δικαιώματα ο ένας του άλλου. Για παράδειγμα ένα κορίτσι που συμμετείχε στην έρευνα, δήλωσε ότι ένα από τα προβλήματα στην ομάδα της, ήταν το γεγονός ότι τσακώνονταν μεταξύ τους στην προπόνηση. Έτσι, μετά δεν προπονούνταν σωστά και δεν απόδιδαν καλά στα παιχνίδια. Το εγωιστικό στοιχείο επισημάνθηκε από 9 συμμετέχοντες. Στο ότι θα ένιωθαν καλύτερα εάν κάποιος συμπαίκτης τους έδινε την μπάλα και σε αυτούς, παρά να την έχει στην κατοχή του χωρίς να την δίνει συχνά στους υπόλοιπους.

Μια έμπρακτη προσπάθεια που πραγματοποιήθηκε με σκοπό την βοήθεια των νέων να αναπτυχθούν εντοπίζεται στην φόρμουλα του Franc Jeu. Συγκεκριμένα αυτή η φόρμουλα σχεδιάστηκε για τον περιορισμό και την αποφυγή ντροπιαστικών και βίαιων συμπεριφορών όπως και ανησυχητική επιδείνωση της ατμόσφαιρας στα γήπεδα στο άθλημα του χόκεϊ επί πάγου. Αυτό το σύστημα αμείβει την καλή συμπεριφορά με βαθμούς που μπορούν να χρησιμοποιηθούν υπέρ του αποτελέσματος του παιχνιδιού (Turner et.al,

2003). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ποιότητα του παιχνιδιού βελτιώθηκε σημαντικά ενώ ταυτόχρονα τα περιστατικά βίας και ειδικότερα αυτά που επέφεραν παραπτώματα και τραυματισμούς, περιορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό. Παράλληλα το κόστος του ήταν σχεδόν μηδαμινό και η μορφή του προσέδιδε ευελιξία κι ευκολία στην εφαρμογή του. Τα αρνητικά στοιχεία του εντοπίστηκαν στη μικρή υποστήριξη κι ανάπτυξη της οποίας έτυχε, την έλλειψη μέσων αξιολόγησης του προγράμματος και τη δυσπιστία του κόσμου.

Οι Bredemeier και συν. (1997), εφάρμοσαν πειραματικό πρόγραμμα φυσικής αγωγής σε ένα αστικό δημοτικό σχολείο βασισμένο στο μοντέλο ηθικής των Shields και Bredemeier (1995). Η παρέμβαση αυτή σχεδιάστηκε με στόχο να ενισχύσει τη συναισθηματική κατανόηση, την ηθική συλλογιστική ωριμότητα, το κίνητρο για το έργο (task motivation) και την προσωπική και κοινωνική ευθύνη. Το πρόγραμμα εκείνο αντικατόπτριζε τη γνώμη των εκπαιδευτικών πως η φυσική αγωγή έχει ένα πλούσιο περιεχόμενο που προάγει την κοινωνικοηθική ανάπτυξη. Η προσέγγιση τους ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη της φιλοσοφίας και στηριζόταν στους ισχυρισμούς του Piaget και του Kohlberg. Το ηθικό περιεχόμενο λοιπόν αναφέρεται στις ηθικές αξίες, πιστεύω ή απόψεις που ένα άτομο έχει ή τις ηθικές αποφάσεις ή κρίσεις που έχει κάνει. Ο Rest επιπρόσθετα, έχει παρουσιάσει τέσσερις διαδικασίες που οδηγούν στην ηθική πράξη. Πρώτον το άτομο πρέπει να ερμηνεύσει τη κατάσταση, μετά να ζυγίσει τα πράγματα και να πάρει την καλύτερη απόφαση, αποφασίζει αν θα δώσει το άτομο προτεραιότητα στη ηθική και τέλος αν αποφασίσει πως θα ενεργήσει με ηθική γίνεται η ηθική πράξη. Οι στόχοι του προγράμματος ήταν: Πρώτο, η αύξηση των ικανοτήτων των συμμετέχων, δεύτερο, η προβολή της ηθικής συλλογιστικής ικανότητας τους, τρίτο ο προσανατολισμός στο έργο-κίνητρο για την επίτευξη των δραστηριοτήτων. Τέλος, στόχος ήταν η δημιουργία ικανοτήτων αυτορρύθμισης. Οι στρατηγικές παρέμβασης του προγράμματος ήταν αρχικά η χρήση της συνεργατικής μάθησης, έπειτα της ηθικής συλλογιστικής ωριμότητας, η δημιουργία ηθικής ατμόσφαιρας, ηθικών κινήτρων και η συμμετοχή με βάρος ευθύνης. Η συνεργατική μάθηση απαιτούσε ομαδική δουλειά για την επίτευξη κοινού στόχου. Οι δάσκαλοι φυσικής αγωγής είχαν την ευκαιρία να δημιουργήσουν είτε ένα ανταγωνιστικό ή ένα περιβάλλον συνεργασίας στα μαθήματα τους. Σε αυτό το πρόγραμμα έγιναν αλλαγές στις κλασικές φυσικές δραστηριότητες. Μετά από ένα πείραμα λοιπόν οι μαθητές εξέφρασαν την ευχαρίστησή τους για τη συμμετοχή σε δραστηριότητες συνεργασίας και ειδικά όταν ο στόχος εμπειρείχε το στοιχείο της πρόκλησης. Δεν τους προκαλούσαν οι δραστηριότητες άγχος, όπως τους προκαλούσαν οι ανταγωνιστικές δραστηριότητες.

Συγκριτικά με το χρόνο συμμετοχής των παιδιών, παρατηρήθηκαν πολύ λίγες διαφωνίες και τσακωμοί. Ανέφεραν ότι ένιωθαν καλά με το να έχουν θετική συνεισφορά στο σύνολο και ότι θα τους άρεσε να δουν και τους συμμαθητές τους να επιτυγχάνουν επίσης. Τέλος, με το πέρας του χρόνου, οι συμμετέχοντες έθιξαν τη θετική αλλαγή στη ζωή τους λόγω του προγράμματος.

Ένας άμεσος και απλός τρόπος για τη δημιουργία ηθικής κοινότητας αλλά και για να προαχθεί η ηθική συλλογιστική είναι μέσω ηθικού διλήμματος σε ομάδες συζητήσεις (Power et al., 1989). Στα μαθήματα φυσικής αγωγής το χτίσιμο της ηθικής κοινότητας μπορεί να επιτευχθεί με δραστηριότητες στην ομάδα, μέσω της επίλυσης προβλήματος και συζήτησης πραγματικών ηθικών ζητημάτων και μέσω στρατηγικών που σχεδιάστηκαν για να προάγουν τη συνοχή της ομάδας σε μια συλλογική ηθική ταυτότητα. Για το χτίσιμο της ηθικής κοινότητας, θα πρέπει να δοθεί στο κάθε μέλος της ομάδας ο χρόνος για την κατανόηση των αναγκών και ενδιαφερόντων των άλλων μελών. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί, πρέπει να παρέχουν επαρκή ευκαιρία για δημόσια συζήτηση ηθικών ζητημάτων που επηρεάζουν την ομάδα. Με την καθοδήγηση της συζήτησης από τους εκπαιδευτικούς και μέσω της αλληλεπίδρασης, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά της ταυτοποίησης, του προσδιορισμού και απεικόνισης ενός κλειδιού ηθικών ζητημάτων και συμπεριφορών. Με βάση τον Nicholls (1984), όλοι οι άνθρωποι παρακινούνται να επιδείξουν τις ικανότητες τους, αλλά με διαφορετικό τρόπο. Κατά την επίδειξη των ικανοτήτων, εμφανίζεται ο προσανατολισμός στο έργο και στο κίνητρο και ο προσανατολισμός του εγώ. Στο πρόγραμμα, η ερευνητές, προσπάθησαν να δώσουν έμφαση στην ατομική βελτίωση, τη μάθηση και τη διασκέδαση. Τα παιδιά αυτό-σύγκριναν τα αποτελέσματά τους με τους άλλους και έπειτα έδωσαν βάση στην ατομική τους βελτίωση. Στο πιο πάνω πρόγραμμα, καλλιεργήθηκε η αυτό-ευθύνη και η επικοινωνία μεταξύ δασκάλου μαθητή γιατί ενσωμάτωσε τη μεταφορά δύναμης από το δάσκαλο στο μαθητή. Τέλος, με το τέλος του χρόνου οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα έθιξαν τη θετική αλλαγή στη ζωή τους.

Το διεθνές τρέχων πρόγραμμα DOY (Dynamic Opportunities for Youth) σχεδιάστηκε για να μοιραστεί με τη νεολαία υψηλού κινδύνου τα μαθήματα και τα οφέλη του αθλητισμού σε ένα θετικά και προκλητικά μαθησιακό περιβάλλον, αποκομίζοντας θετικότητας και ενθαρρυντικά σχόλια για το μέλλον του προγράμματος τόσο από συμμετέχοντες, όσο και από συμβούλους/δασκάλους. Η ελευθερία πρόσβασης στο πρόγραμμα, ο εξοπλισμός με την Κοινοτική Συμβουλευτική Επιτροπή που περιλαμβάνει

αθλητές Ολυμπιακών Αγώνων, εθελοντές, επιχειρηματίες κτλ, ακόμη και η παροχή μεταφορικού μέσου στους συμμετέχοντες είναι οι κύριοι λόγοι που κατέστησαν το πρόγραμμα τόσο επιτυχημένο, με μεγάλη απήχηση από τον κόσμο (Turner et.al, 2003).

Σύμφωνα με την Kavussanu και συν. (2002), τα αθλήματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού με το να του παρέχουν το πλαίσιο στο οποίο το παιδί έρχεται σε επαφή με την επικρατούσα τάξη και τις κοινωνικές αξίες. Ανάμεσα σε πολλούς άλλους, ο Power (1989), υποστήριξε ότι διαμέσου των αλληλεπιδράσεων των μελών τους, οι ομάδες αναπτύσσουν τη δική τους μοναδική κουλτούρα και μια αμοιβαία κατανόηση του τι αποτελεί «σωστή» συμπεριφορά, νόρμες που ουσιαστικά αποτελούν το προσδιοριστικό στοιχείο της ηθικής ατμόσφαιρας της ομάδας. Επίσης η ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας επισημάνθηκε ως σημαντικός προγνωστικός παράγοντας στην απεικόνιση της επιθετικής συμπεριφοράς στο χώρο του αθλητισμού κάτι που εντοπίζεται χαρακτηριστικά στην μελέτη των Stephens και Bredemeier (1996).

Σκοπός της έρευνας της Kavussanu και συν. (2002), ήταν να εξετάσει το ρόλο της ηθικής ατμόσφαιρας, της αντιληπτής εκτέλεσης του κλίματος παρακίνησης που επικρατεί στις αθλητικές ομάδες στην ηθική λειτουργία των αθλητών και τέλος, να προσδιορίσει τη σχέση μεταξύ των δύο παραπάνω παραγόντων. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 56 άνδρες και 143 γυναίκες κολεγιακοί καλαθοσφαιριστές ηλικίας 17-25 χρόνων που προέρχονταν από καλαθοσφαιρικές ομάδες που διαγωνίζονταν σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες, από τους οποίους το 72% ήταν Καυκάσιοι, το 22% Αφροαμερικανοί, το 1% Αμερικανοί- Ινδοί και το 1% Ισπανόφωνοι, ενώ το υπόλοιπο 4% δεν διευκρίνισαν την καταγωγή τους. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των ερωτηματολογίων που περιλάμβαναν ερωτήματα αξιολόγησης των στοιχείων της ηθικής λειτουργίας, της ηθικής ατμόσφαιρας, της αντίληψης του κλίματος παρακίνησης της ομάδας και των κοινωνικών διακρίσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνας υπέδειξαν ότι οι καλαθοσφαιριστές που ανήκαν στην ίδια ομάδα έτειναν να αντιμετωπίζουν την ηθική ατμόσφαιρα της ομάδας τους με παρόμοιο τρόπο. Επίσης η σχέση μεταξύ των μεταβλητών ηθική, κανόνες της ομάδας και προτρεπτικό κλίμα, φάνηκε από τα αποτελέσματα να παραμένει εύρωστη παρέχοντας σε αυτή περαιτέρω στήριξη. Επιπρόσθετα τα αποτελέσματα οδήγησαν στην επισήμανση ότι ενώ η ηθική ατμόσφαιρα αποτελεί όντως έναν ισχυρό προγνωστικό παράγοντα της ηθικής λειτουργίας, η σχέση μεταξύ του κλίματος εκτέλεσης και της ηθικής λειτουργίας είναι ασήμαντη και μικρή. Συμπερασματικά, υποδείχθηκε ότι οι αθλητές-συμπαικτες και ο

προπονητής μιας ομάδας υπάγονται στον παράγοντα ηθική ατμόσφαιρα, ενώ η ηθική κρίση, η πρόθεση και η συμπεριφορά υπάγονται στον λανθάνον παράγοντα της ηθικής λειτουργίας. Ακόμη αποκαλύφθηκε ότι η ηθική ατμόσφαιρα έχει άμεση επίδραση στην ηθική λειτουργία αφού όταν οι αθλητές αντιλαμβάνονταν ότι στην ομάδα επικρατεί ένα κλίμα επιβολής κυρώσεων σε ακατάλληλες πράξεις, έτειναν να παρουσιάζουν ακατάλληλες συμπεριφορές ως κατάλληλες και να γνωστοποιούν την τάση τους να προβαίνουν σε τέτοιες συμπεριφορές και μάλιστα με μεγαλύτερη συχνότητα. Αξιοσημείωτο είναι ότι τελικά μεγαλύτερη σημασία δεν έχει το πραγματικό κοινωνικό περιβάλλον, αλλά η αντίληψη που σχηματίζουν οι αθλητές για αυτό, που ουσιαστικά καθορίζει το δικό του/της βαθμό ηθικής λειτουργίας.

Κάποιοι άνθρωποι έχουν την εντύπωση και πεποίθηση ότι τα αθλήματα δρουν εγγενώς ως οχήματα για την εκπαίδευση, την υγεία και την αθλητοπρέπεια, αλλά η πραγματικότητα είναι ότι αυτές οι αξίες δεν μεταδίδονται αυτόματα μέσω των αθλημάτων. Όλα εξαρτώνται σε τελική ανάλυση στο πώς τα αθλήματα προωθούνται, διδάσκονται, ασκούνται και διαχειρίζονται (Turner et.al, 2003).

Η έρευνα των Ommundsen και συν. (2003), χρησιμοποιεί τη θεωρία της επιτυχίας των στόχων, η οποία υποστηρίζει ότι για να γίνουν κατανοητές οι κοινωνικοηθικές αντιλήψεις και οι ομαδικοί κανόνες, αποδοκιμάζοντας αθέμιτες συμπεριφορές στον αθλητισμό, είναι σημαντικό να σκεφτεί κανείς τη σημασία της επιτυχίας για τους αθλητές και τους στόχους που τα άτομα προσπαθούν να πετύχουν. Ένας αθλητής διακατέχεται από αθλητικοπρέπεια (Sportspersonship), όταν αυτός ή αυτή που προσπαθεί να παίξει καλά για τη νίκη, αποφεύγει να πάρει με αθέμιτο τρόπο πλεονέκτημα έναντι του αντιπάλου και συμπεριφέρεται κόσμια και ευγενικά προς την νίκη ή την ήττα. Για να υπάρχει αθλητικοπρέπεια πρέπει να γίνεται από το άτομο μια ηθική πράξη. Ο Rest υποστήριξε πως υπάρχουν τέσσερις διαδικασίες που οδηγούν στην ηθική πράξη. Πρώτον το άτομο πρέπει να ερμηνεύσει την κατάσταση, μετά να ζυγίσει τα πράγματα και να πάρει την καλύτερη απόφαση, να αποφασίσει αν θα δώσει το άτομο προτεραιότητα στην ηθική και τέλος αν αποφασίσει πως θα ενεργήσει με βάση την ηθική γίνεται η ηθική πράξη. Έπειτα ο Kohlberg διέκρινε τρία κοινωνικά-ηθικά επίπεδα ωριμότητας. Το προ-συμβατικό επίπεδο ηθικής όπου οι αθλητές υιοθετούν μία εγωκεντρική στάση. Στο επόμενο επίπεδο, το συμβατικό, ο αθλητής προσεγγίζει τις ηθικές διαμάχες με τη βοήθεια των συνθημάτων που απεικονίζονται μέσω των κοινωνικών κανόνων και των κανονισμών. Εδώ, οι δικαιολογίες για τις συμπεριφορές εστιάζονται στο να κάνει κανείς το καθήκον του, δείχνοντας

σεβασμό στους κανόνες και κανονισμούς. Στο τρίτο επίπεδο το μετά-συμβατικό, ο αθλητής χρησιμοποιεί δικαιολογίες για τη συμπεριφορά του, η οποία αντικατοπτρίζει μια αυτο-επιλεγόμενη ηθική αρχή, η οποία εστιάζεται στη δικαιοσύνη για όλους (Ommundsen et al. 2003).

Έρευνες έδειξαν ότι, σαν λειτουργία των πετυχημένων στόχων, οι αθλητές διαφέρουν σε πολλούς τομείς της ηθικής συμπεριφοράς όπως σε ζητήματα κοινωνικο-ηθικής αποδεκτής συμπεριφοράς στον αθλητισμό. Επιπλέον, υποστήριξαν πως οι επιρροές από καταστάσεις όπως ο ανταγωνισμός και η συνεργασία, μπορούν να έχουν καταπληκτικές επιρροές στην ηθική πράξη των αθλητών αλλά και στο πως τα συνολικά επίπεδα της ηθικής πράξης επηρεάζεται από τους κοινωνικοηθικούς κανόνες της ομάδας τους. Πολλές έρευνες έδειξαν πως η συμμετοχή σε διαγωνισμούς μειώνει την αθλητικοπρέπεια και τη συχνότητα θετικών συμπεριφορών. Αντίθετα, αυξάνει την αντικοινωνική συμπεριφορά, την εχθρότητα και την επιθετικότητα (Deutsch, 1985).

Στην έρευνα των Ommundsen και συν. (2003), συμμετείχαν 279 έμπειροι ποδοσφαιριστές, ηλικίας 12 μέχρι 14 χρόνων άτομα που λάμβαναν μέρος στο Νορβηγικό πρωτάθλημα. Η έρευνα αυτή έγινε με ερωτηματολόγια και εξετάστηκαν ζητήματα όπως η αντίληψεις του κλίματος παρακίνησης της ομάδας τους, την αθλητικοπρέπεια, την ηθική λειτουργία και την κοινωνικο-ηθική ατμόσφαιρα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν μια θετικότητα υπέρ της κοινωνικο-ηθικής λειτουργίας και οι αθλητές αντιλήφθηκαν τους κοινωνικο-ηθικούς κανόνες που γενικά αποδοκιμάζονται από αθέμιτες συμπεριφορές. Επιπρόσθετα, η έρευνα έδειξε πως ο συνδυασμός θετικού κλίματος ελέγχου και αρνητικού κλίματος επίδοσης είναι θετικά συνδεδεμένος και με τις τρεις διαστάσεις αθλητικοπρεπών συμπεριφορών. Ο συνδυασμός των πιο πάνω κλιμάτων παρακίνησης είναι θετικός ως προς προς την επιλογή πιο κοινωνικοηθικής λογικής από τους αθλητές, στην εμφάνιση πιο αθλητικοπρεπών συμπεριφορών, θετικότερων επιπτώσεων σε κοινωνικοηθικές συμπεριφορές στο ποδόσφαιρο, αναστολή της πρόθεσης των αθλητών στο να προβούν σε αθέμιτες και επικίνδυνες συμπεριφορές, παρεμποδίζοντας την υλοποίηση τέτοιων συμπεριφορών.

Οι παίκτες οι οποίοι αντιλαμβάνονταν ότι αρχικά ο προπονητής τους ενθάρρυνε στο κλίμα παρακίνησης με προσανατολισμό στο κλίμα ελέγχου, ήταν θετικοί στην ηθική λειτουργικότητα και θεώρησαν το ηθικό κίνητρο σαν τον πιο σημαντικό λόγο στην προσπάθεια λύσης διλημάτων κατά τη διάρκεια του ποδοσφαίρου. Ενώ, οι άλλο παίκτες οι οποίοι είχαν τον προσανατολισμό τους στην επίδοση ήταν πιο πιθανόν να ασκήσουν μη

ηθικές συμπεριφορές. Τα αποτελέσματα επίσης της έρευνας επισημαίνουν πως όταν ο προπονητής ενθαρρύνει κατά βάση τις επιδόσεις, η εστίαση στη νίκη μπορεί να προκαλέσει διαμάχη μεταξύ των παιχτών των δύο ομάδων. Επίσης, η αλλαγή κινήτρου μπορεί άμεσα να επηρεάσει τον τρόπο συμμετοχής και έμμεσα να τροποποιεί και το στόχο επιτυχίας. Το κλίμα επίδοσης επίσης, σε συνδυασμό με σκληρές ανταγωνιστικές συνθήκες μπορεί να αποβούν επιζήμια και αποτρεπτικά για την αθλητικοπρέπεια. Τέλος, τα κίνητρα και οι στόχοι που θέτει ο προπονητής είναι εμπεδωμένα στις δικές του κοινωνικές-ηθικές αξίες και προτεραιότητες. Με την επικέντρωση στην εμπλοκή στο έργο, στη μάθηση και στις ίσες ευκαιρίες για όλα τα μέλη της ομάδας, ο προπονητής φαινομενικά ένα μοντέλο σχέσεων που στηρίζεται στην αφοσίωση ενώ συνάμα τους καθοδηγεί προς θετικά κοινωνικές υπευθυνότητες. Η έρευνα αυτή λοιπόν υποδεικνύει ότι τα κριτήρια για την επίτευξη του στόχου είναι σημαντικά τόσο για την ηθική λειτουργία όσο και για την αθλητικοπρέπεια και την αντιλαμβανόμενη κοινωνικοηθική ατμόσφαιρα της ομάδας.

Όλοι συμφωνούν πως οι στόχοι επηρεάζουν τα άτομα να ανταποκριθούν στην επίτευξή τους και εισηγούνται πως ο προσωπικός προσανατολισμός στο στόχο επηρεάζει τη συμπεριφορά (Williams & Gill, 1995). Υπάρχουν δύο προσανατολισμοί ο προσανατολισμός στο έργο-στόχο (task goal orientation) και προσανατολισμός στο εγώ-στόχο ο (ego goal orientation). Στον πρώτο, χαρακτηριστικά είναι η μάθηση, η βελτίωση και η προσπάθεια ενώ στο δεύτερο είναι η απόδειξη της επαγγελματικής επάρκειας κατά τον αγώνα σε σύγκριση με τους άλλους (Goudas, Kourtesis, Tzetzis & Zisi, 2002).

Σημείο αναφοράς πρέπει να αποτελεί η ευχαρίστηση των παιδιών όταν συμμετάσχουν σε αθλήματα με βάση τη σχολική φυσική αγωγή. Αποτελεί το μόνο κύριο θεσμό που μπορεί να δείξει τις ανάγκες σχετικά με την υγεία που χρειάζονται όλα τα παιδιά. Είναι επίσης γεγονός πως και στα παιδιά παρουσιάζονται οι δύο προσανατολισμοί. Αποτέλεσμα αυτού, η απόδειξη του τύπου του προσανατολισμού που οδηγεί τα παιδιά να συμμετάσχουν στα αθλήματα, μπορεί να φανερώσει μεθόδους ώστε η συμμετοχή να είναι μεγαλύτερη. Μέθοδοι λοιπόν πρέπει να υπάρξουν καθώς μελέτες έδειξαν τη μη συμμετοχή των παιδιών σε αθλήματα (Tzetzis et al., 2002).

Οι περισσότερες έρευνες υποστήριξαν τη θετική σχέση μεταξύ του προσανατολισμού στο έργο-στόχο με την προσπάθεια, εξέτασαν το λόγο που κάποιοι συνεχίζουν να προσπαθούν να τα καταφέρουν στα αθλήματα ενώ άλλοι τα παρατούν και το ρόλο που διαδραματίζει η συσχέτιση της επίτευξης του στόχου με προσπάθεια και τη διασκέδαση (Williams & Gill, 1995).

Στη συγκεκριμένη έρευνα των Tzetzis και συν. (2002) εξετάζεται η φυσική δραστηριότητα με αντικειμενικό όργανο (CSA) στο μάθημα φυσικής αγωγής στο δημοτικό σχολείο. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, 112 μαθητές σε μαθήματα φυσικής αγωγής, ήταν αγόρια και κορίτσια από δύο διαφορετικές ηλικιακές ομάδες από 9-12 χρονών. Οι ομάδες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια και χωρίστηκαν σε ομάδες σχετικά με τα αποτελέσματα όπου ήταν ψηλότερα ή χαμηλότερα για τον προσανατολισμό στο έργο ή για τον προσανατολισμό στο εγώ. Εφτά θέματα σχετίζονταν με τον προσανατολισμό στο έργο και 6 με τον προσανατολισμό στο εγώ. Οι συμμετέχοντες υπέδειχναν το βαθμό που συμφωνούσαν με τη σκάλα να ξεκινά από το διαφωνώ απόλυτα μέχρι το συμφωνώ απόλυτα. Το όργανο CSA λοιπόν μέτρησε τη φυσική δραστηριότητα των παιδιών κατά τη διάρκεια του μαθήματος και έπειτα όλα τα στοιχεία μεταφέρθηκαν στον υπολογιστή για περαιτέρω ανάλυση. Η έρευνα έδειξε πως δεν υπήρχε σημαντική διαφορά σχετικά με το φύλο ούτε και με τις ομάδες που δημιουργήθηκαν από τους τύπους του προσανατολισμού. Επίσης σημαντική διαφορά δεν υπήρχε στη συμμετοχή στη μέτριας έντασης φυσική δραστηριότητα αλλά υπήρξε σημαντική διαφορά στη συμμετοχή στην έντονη φυσική δραστηριότητα. Οι μαθητές που έδειξαν να κλίνουν προς τον προσανατολισμό στο έργο, συμμετείχαν περισσότερη ώρα στις έντονες δραστηριότητες ακόμα και αν είχαν χαμηλό ή ψηλό σκορ στον προσανατολισμό του εγώ. Επίσης δεν υπήρχε διαφορά στη συμμετοχή στις μέτριες σε ένταση δραστηριότητες. Αυτό είναι ένα σημαντικό αποτέλεσμα, καθώς η επιπλέον προσπάθεια σε έντονες δραστηριότητες εξαρτάται από τον προσανατολισμό στο έργο. Οι Williams και Gill (1995) έδειξαν πως αν και υπάρχει θετική σχέση μεταξύ προσανατολισμού στο έργο και προσπάθειας, η σχέση μεταξύ προσπάθειας και προσανατολισμού στο εγώ, εξαρτάται από την ικανότητα των ατόμων. Παράλληλα, γίνεται αντιληπτό πως στα μαθήματα φυσικής αγωγής στο δημοτικό παρατηρείται λίγη φυσική δραστηριότητα. Οι δάσκαλοι φυσικής αγωγής λοιπόν, οφείλουν να οργανώνουν καλύτερα την τάξη τους έτσι ώστε να βελτιώσουν το χρόνο πρακτικής και την ποιότητα του χρόνου του προγράμματος, για να γίνονται τα παιδιά πιο ενεργητικά και να προετοιμάζονται για άσκηση στη μετέπειτα ζωή τους. Μερικές αλλαγές στη διδακτική τους και περισσότερη προσωπική επιμόρφωση σε αυτά τα μαθήματα, μπορούν να βελτιώσουν την εικόνα του μαθήματος στα σημερινά σχολεία.

Πολλές έρευνες στον αθλητισμό έχουν δομηθεί στο πλαίσιο που προβάλλεται από τη θεωρία του στόχου, επειδή το κίνητρο είναι το κλειδί για να κατανοηθούν οι τρόποι συμπεριφοράς. Υπάρχουν λοιπόν δύο τρόποι συμμετοχής και προσανατολισμού στο

στόχο, του προσανατολισμού στο έργο (task) και του προσανατολισμού στο εγώ (ego). Πολλές μελέτες επισημαίνουν πως ορισμένα άτομα έχουν μια καταπληκτική τάση ζώντας να έχουν μία αυτοτελή προσωπικότητα και άλλα άτομα χαρακτηρίζονται από την ικανότητα να απολαμβάνουν τη διαδικασία, την προσπάθεια χωρίς να περιμένουν την επιβράβευση. Έτσι και στον αθλητισμό, οι αθλητές που προσανατολίζονται στο στόχο για το έργο στην προσπάθεια, έχουν περισσότερη συγκέντρωση. Έρευνες επιπρόσθετα έδειξαν διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά του στόχου μεταξύ των φύλων.

Στη έρευνα των Moreno και συν. (2008), στόχος ήταν η ανάλυση των κινήτρων και των προσανατολισμών στο στόχο καθώς και η διαφορές που προκύπτουν μεταξύ των φύλων. Οι συμμετέχοντες, 413 αθλητές μεταξύ των ηλικιών 12-16, συμμετείχαν σε ομάδες αλλά και ως ξεχωριστές οντότητες σε αθλήματα. Μέλη 28 διαφορετικών αθλητικών σχολείων οι οποίοι συμμετείχαν και στο διαγωνισμό Region of Murcia. Η διαδικασία είχε ως εξής: Τα σχολεία που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά έδωσαν τη συγκατάθεσή τους και η έρευνα έγινε με ερωτηματολόγια. Η έρευνα είχε διάρκεια 20 λεπτών. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι ο προσανατολισμός στο εγώ είχε μια θετική σχέση με τον προσανατολισμό στο έργο. Πιο συγκεκριμένα, ο προσανατολισμός στο έργο και ο προσανατολισμός του εγώ, συνδέθηκαν με την αντίληψη των αντίστοιχων παρακινητικών κλιμάτων. Ο προσανατολισμός του έργου, συσχετίστηκε αρνητικά και ταυτόχρονα σημαντικά με την αντίληψη ενός περιβάλλοντος προσανατολισμένου του εγώ και ειδικότερα με τις διαστάσεις των ποινών για τα παραπτώματα και την άνιση μεταχείριση των αθλητών. Σε επίπεδο διάκρισης με γνώμονα το φύλο, τα αγόρια διαθέτουν ισχυρότερο προσανατολισμό του εγώ παρά τα κορίτσια και αυτό δικαιολογεί και το, σε σύγκριση με τα κορίτσια, υψηλότερο τους ποσοστό όσον αφορά τον έλεγχο. Επίσης, τα κορίτσια προσδιορίζουν ως κίνητρο, τον προσανατολισμό στη μάθηση και έχουν περισσότερες πιθανότητες στη συνεργατική μάθηση. Επιπρόσθετα, φάνηκε να είναι περισσότερο πιθανόν για τα αγόρια να αντιληφθούν ένα κλίμα με προσανατολισμό το εγώ, ειδικότερα όταν πρόκειται για επιβολή ποινών για παραπτώματα, άνιση μεταχείριση των μελών της ομάδας και την άμιλλα μεταξύ των συμπαίκτων. Αντίθετα για τα κορίτσια ήταν πιο πιθανόν να αναγνωρίσουν ένα περιβάλλον περισσότερο προσανατολισμένο προς το στοιχείο της μάθησης παρά για τα αγόρια. Ακόμη τα κορίτσια αποδείχθηκε πως μπορούν να εκφράσουν μεγαλύτερες πιθανότητες για μάθηση σε συνεργασία με άλλα άτομα, παρά τα αγόρια. Σε συνάρτηση με αυτό τα κορίτσια, σε αντίθεση με τα αγόρια, φάνηκε να δίδουν μεγαλύτερη έμφαση στην προσπάθεια διότι τη θεωρούν ως ένδειξη πρόθεσης για

βελτίωση. Επιπλέον, τα αποτελέσματα επισημαίνουν πως το κλίμα που τέθηκε από τον προπονητή μπορεί να έχει σημαντικό αποτέλεσμα στους προσανατολισμούς των νεαρών αθλητών.

Η μελέτη του προσανατολισμού στο στόχο (goal orientation) στον αθλητισμό είναι σημαντική για το λόγο ότι χρησιμοποιούνται διαφορετικές στρατηγικές κινήτρων οι οποίες επηρεάζουν τη γνώση, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά στους αθλητές (Ames, 1992). Υπάρχουν λοιπόν δύο προοπτικές προσανατολισμού στο στόχο: η συμμετοχή στο έργο (task) και η συμμετοχή στο εγώ(ego). Αρκετές έρευνες έδειξαν ότι οι κοινωνικές καταστάσεις που δημιουργούνται από άλλους μπορούν να επηρεάσουν την επιλογή του αθλητή μεταξύ της συμμετοχής στο έργο και της συμμετοχής στο εγώ (Pintrich, 2000).

Στην έρευνα των Γεωργένα και Δαρόγλου (2008), έλαβαν μέρος 307 Έλληνες αθλητές της χειροσφαίρισης, 168 άνδρες και 139 γυναίκες. Η ελληνική εκδοχή του Perceived Motivational Climate in Sport-2 (PMCSQ-2) (Georgenas & Daroglou, 2007) και η ελληνική εκδοχή του Task και Ego Orientation in Sport Questionnaire (TEOSQ) (Anastasiadis, Barkouris, Grouios, Tsorbatzoudis & Zahariadis 2003) χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα και για τα δύο ερωτηματολόγια υπήρχαν οι επιλογές διαφωνώ απόλυτα, διαφωνώ, ουδέτερος, συμφωνώ, συμφωνώ απόλυτα. Τα αποτελέσματα έδειξαν θετικά προς την αντίληψη της συμμετοχής στο έργο και του προσανατολισμού στο έργο και αρνητικά προς τον προσανατολισμό του εγώ. Έτσι λοιπόν, οι περισσότεροι από τους αθλητές θεωρούνται υψηλού κλίματος δεξιοτεχνίας με χαμηλή απόδοση στην ομάδα τους. Η ανάλυση έδειξε πως ο παράγοντας της δεξιοτεχνίας ήταν ο βαθμός για τον προσανατολισμό στο έργο, δεδομένου ότι τα άτομα με υψηλή βαθμολογία σε αυτόν τον παράγοντα αντιλήφθηκαν το κλίμα παρακίνησης περισσότερο σαν προσανατολισμένη δεξιοτεχνία (mastery-oriented) από εκείνα με τα χαμηλά αποτελέσματα στον προσανατολισμό του έργου. Σε αντίθεση, οι αθλητές με χαμηλή αξιολόγηση στον προσανατολισμό του έργου και με ψηλό στον προσανατολισμό του εγώ, αντιλήφθηκαν το κλίμα παρακίνησης της ομάδας τους ως την πιο προσανατολισμένη απόδοση. Καταλήγοντας, τα αποτελέσματα απέδειξαν τη σχέση μεταξύ του κλίματος παρακίνησης και του προσανατολισμού στο στόχο. Συγκεκριμένη προσοχή τέλος πρέπει να δοθεί στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων από τους γονείς και τον υπόλοιπο κοινωνικό περιβάλλον.

Η έννοια της ικανότητας διαφέρει από άτομο σε άτομο και αυτή η διαφορετικότητα επηρεάζει την αξιολόγηση της επιτυχίας και της αποτυχίας και την επακόλουθη συμπεριφορά. Υπάρχουν δύο τρόποι ικανότητας. Αφενός, όταν η ικανότητα συνεπάγεται

με την προσπάθεια μεταξύ ενός και του άλλου και αφετέρου, όταν η προσπάθεια και η ικανότητα διαφέρουν. Παράλληλα, όταν τα άτομα είναι προσανατολισμένα στο έργο, εστιάζουν την προσοχή τους για να αναπτύξουν νέες δεξιότητες και καταβάλουν προσπάθεια να βελτιώσουν την ικανότητά τους παρακινούμενοι από την εμπειρία της επιτυχίας τους, επιτυχαίνοντας ένα αίσθημα ανωτερότητας, βασισμένο σε κριτήρια αυτό-αναφοράς. Όταν όμως ο προσανατολισμός στόχου είναι στο εγώ, υπάρχει διαφορετικότητα στην άποψη της ικανότητας καθώς είναι προσηλωμένοι στο να ξεπεράσουν το κανονικό επίπεδα αφού παρακινούνται από το στόχο να πάνε καλύτερα από τους άλλους.

Στην έρευνα των Ommundsen, Roberts και Kavussanu (1998), οι στόχοι επιτυχίας μελετήθηκαν από δύο όψεις: τον προσανατολισμό στόχου στο έργο και στον προσανατολισμό στόχου στο εγώ. Όταν λοιπόν το άτομο ακολουθεί τον προσανατολισμό στο έργο, τότε παρουσιάζεται η ανάγκη για βελτίωση και προσπάθεια. Αντίθετα, όταν το άτομο συμμετέχει με προσανατολισμό στο εγώ, τότε δεν ενδιαφέρεται καν για το έργο ή τη δραστηριότητα, μειώνεται το ουσιαστικό κίνητρο και επικρατεί η άποψη πως η ικανότητα είναι η αιτία της επιτυχίας. Ο Nicholls (1984) λοιπόν, υποστήριξε πως η συμμετοχή στο έργο είναι πιθανόν να συμβαίνει σε καταστάσεις που βραβεύεται η βελτίωση και υπάρχει ενθάρρυνση για περισσότερη προσπάθεια. Η συμμετοχή στο εγώ παρουσιάζεται όταν υπάρχει σύγκριση ικανοτήτων από το περιβάλλον, ανταγωνισμός εσωτερικός και το στοιχείο της νίκης. Επίσης, ο Ames (1992) έχουν επισημάνει πως το κλίμα παρακίνησης, επηρεάζει και τις δύο όψεις και τη γνωστική και τη συναισθηματική. Επιπλέον, η ικανοποίηση στη συμμετοχή στο έργο, συνοδεύεται με τη θέληση των συμμετεχόντων να γίνουν καλύτεροι επιδεικνύοντας πιο θετική συμπεριφορά απέναντι στους άλλους, χρησιμοποιώντας πιο παραγωγικές στρατηγικές μάθησης. Στη συμμετοχή στο εγώ, η ικανοποίηση συνοδεύεται με το εύκολο παιχνίδι, παίζοντας καλύτερα από τους άλλους και χωρίς μεγάλο κόπο. Οι συμμετέχοντες ήταν από το Πανεπιστήμιο Αθλητισμού και Φυσικής Αγωγής του Norwegian. Οι συμμετέχοντες ήταν 70 άντρες και 78 γυναίκες, ηλικίας από 19 μέχρι 26χρονών και είχαν συμμετοχή σε άθλημα φυσικής αγωγής. Η διαδικασία που χρησιμοποιήθηκε ήταν ερωτηματολόγιο 25 λεπτών και οι συμμετέχοντες ήταν ελεύθεροι να διαλέξουν τη συγκεκριμένη ομάδα αθλήματος αλλά δεν μπορούσαν να αλλάξουν ομάδα κατά τις απαντήσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως αθλητές με ψηλό το κλίμα παρακίνησης, είχαν γενικότερα υψηλό προσανατολισμό στόχου στο έργο και μέτριο προσανατολισμό στο εγώ. Επιπλέον, ήταν ικανοποιημένοι με τη συμμετοχή στην ομάδα τους, καθώς παράγωγα της ικανοποίησής τους ήταν η στρατηγική

της επιτυχίας. Οι αντιλήψεις για το κλίμα παρακίνησης ήταν αντίθετες σε σχέση με την πρακτική αποφυγής. Οι αντιλήψεις του κλίματος απόδοσης ήταν θετικά συνδεδεμένες από κοινού με την άποψη ότι σκοπός της ομάδας είναι να ενισχύσει την κοινωνική της θέση και με τον προσανατολισμό στόχου στο εγώ και αρνητικά συνδεδεμένη με την ευχαρίστηση και ενδιαφέρον. Το κλίμα ελέγχου ήταν θετικά προς τον προσανατολισμό στόχου στο έργο, αποτέλεσε πηγή ικανοποίησης και μάθησης λόγω της πρακτικής συμμετοχής και ότι σκοπός της ομάδας είναι η διά βίου διδασκαλία δεξιοτήτων. Το κλίμα απόδοσης παρουσιάστηκε σαν αρνητικό προγνωστικό για την ικανοποίηση, ενώ ο προσανατολισμός στόχου στο εγώ σαν θετικό. Τέλος, ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα ήταν ότι ο προσανατολισμός στόχου στο έργο προβλέπει τη μάθηση σαν στρατηγική της επιτυχίας ενώ ο προσανατολισμός στόχου στο εγώ επιδιώκει την πρακτική σαν στρατηγική επιτυχίας.

Στη θεωρία της Bandura (1991), γίνεται αναφορά στις συμπεριφορές που μπορούν να παρατηρηθούν άμεσα στον αθλητισμό. Η πρόθεση παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη θεωρία αυτή. Διακρίνει επίσης την ηθική ανάμεσα στις προληπτικές και στις ανασταλτικές πτυχές της. Η προληπτική ηθική εκδηλώνεται στις θετικές συμπεριφορές που επωφελούνται οι άλλοι ενώ η ανασταλτική ηθική εκδηλώνεται σε συμπεριφορές που βλάπτουν τους άλλους. Στην έρευνα, των Sage και Kavussanu, οι όροι «prosocial» συμπεριφορά και antisocial - αντικοινωνική συμπεριφορά χρησιμοποιήθηκαν έναντι των όρων ανασταλτικής και προληπτικής πτυχής. Μελέτες έδειξαν ότι οι συμπεριφορές αυτές παρουσιάζονται και στον αθλητισμό και είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Έρευνες επίσης εξέτασαν τα ηθικά ζητήματα στον ανταγωνιστικό αθλητισμό και είχαν επίκεντρο τη σχέση μεταξύ κινήτρου επίτευξης και ηθών. Η έρευνα αυτή έχει σε μεγάλο βαθμό βασιστεί στη θεωρία του στόχου επίτευξης (Nicholls, 1989). Η θεωρία διακρίνει δύο τρόπους κινητήριας συμμετοχής, τη συμμετοχή στο έργο (task involvement) και της συμμετοχή στο εγώ (ego involvement). Οι τρόποι αυτοί αντανakλούν διαφορετικά κριτήρια για τον ορισμό της επιτυχίας, της αξιολόγησης των ικανοτήτων και των διαφορετικών στόχων των συμμετεχόντων. Ο Nicholls (1989) υποστήριξε ότι ο τρόπος προσανατολισμού στο στόχο μπορεί να έχει επιπτώσεις στη συμπεριφορά του προς τους άλλους. Γενικότερα για να γίνουν κατανοητά τα κίνητρα της πραγματικής ηθικής συμπεριφοράς, οι συμπεριφορές πρέπει να εξεταστούν σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, να εξεταστούν παράλληλα οι επιπτώσεις της κατάστασης αυτής και να ενισχυθεί σημαντικά η ικανότητα πρόβλεψης της πραγματικής συμπεριφοράς. Αυτή η έρευνα, εξέτασε τα αποτελέσματα της συμμετοχής

στο στόχο για τρεις ηθικές συμπεριφορές, χρησιμοποιώντας το ποδόσφαιρο για δημιουργία ανταγωνιστικής ρύθμισης και τη διαφορά του φίλου στην ηθική συμπεριφορά. Στην παραπάνω έρευνα έλαβαν μέρος 96 συμμετέχοντες (45 άντρες και 45 γυναίκες) με μέσο όρο ηλικίας 21,5 χρονών και οι οποίοι συμμετείχαν ανταγωνιστικά σε μια σειρά από αθλήματα και είχαν μέσο όρο εμπειρίας στο άθλημα 9,23 χρόνια συμμετοχής. Ένας πίνακας ποδοσφαίρου και μία βίντεο κάμερα. Αποτέλεσε τον εξοπλισμό της έρευνας. Οι εθελοντές παρακολούθησαν μια 45-λεπτη εργαστηριακή συνεδρίαση. Ζεύγη παικτών στο πρώτο παιχνίδι με βίντεο κάμερα. Στο δεύτερο παιχνίδι το SBS παρουσίασε στους συμμετέχοντες την ευκαιρία για να αποκτήσουν γκολ μόνους για τον εαυτό τους και τέλος γραπτές και προφορικές αναφορές. Τα αποτελέσματα για τις ανασταλτικές συμπεριφορές (Prosocial Choice) έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες στο έργο εμφάνισαν τάση προς ανασταλτικές (prosocial) επιλογές από τους συμμετέχοντες στην εγώ (ego). Οι συμμετέχοντες στην ego έτειναν να δώσουν στον εαυτό τους περισσότερα γκολ μόνους από ό, τι έκαναν για να τον αντίπαλό τους. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι, όταν υπαγορεύεται η μάθηση και βελτίωση, τα άτομα υιοθετούν τις αρχές της δικαιοσύνης. Αντίθετα, τα άτομα που είχαν κίνητρο να είναι καλύτεροι από τον αντίπαλό τους, ή των οποίων τα κίνητρα δεν είχαν παραποιηθεί, εμφανίζονται με πιο εγωκεντρική συμπεριφορά. Επίσης, οι συμμετέχοντες στην ego συμμετοχή είχαν εντολή να ξεπεράσουν τον αντίπαλό τους έτσι οδηγήθηκαν σε λιγότερες ανασταλτικές επιλογές σε αυτές τις συνθήκες. Οι ανασταλτικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού διέφεραν από τις συμπεριφορές μετά τη συνεδρίαση. Τέλος, τα άτομα της συμμετοχή στο εγώ (ego), έδειξαν πιο αντικοινωνικές συμπεριφορές. Σε σχέση με το φύλο και την ηθική συμπεριφορά, οι άνδρες εμφάνισαν λιγότερη ανασταλτική συμπεριφορά. Ωστόσο η έρευνα έδειξε πως ο προσανατολισμός στο στόχο έχει πολύ μικρή επίδραση στην prosocial συμπεριφορά των ανδρών και των γυναικών που συμμετείχαν. Όσον αφορά στην ανασταλτική (prosocial) επιλογή, δε διαπιστώθηκαν διαφορές στο φύλο σχετικά με τον αριθμό των γκολ και οι άνδρες διέφεραν από τις γυναίκες πράττοντας τις πιο ακραίες συμπεριφορές όχι τις ηπιότερες αντικοινωνικές συμπεριφορές. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η έρευνα μπορεί να βοηθήσει προπονητές και αθλητές να αντιμετωπίσουν ανταθλητικές συμπεριφορές τέτοιες που χαρακτηρίζουν και εμφανίζονται σε υψηλού επιπέδου ανταγωνιστικές καταστάσεις, αναπτύσσοντας το είδος εκείνο του χαρακτήρα που θα είναι ευεργετικό σε όλους τους συμμετέχοντες στον αθλητισμό.

Στην έρευνα των Kavussanu και Ntoumanis (2003), αξιολογήθηκε αφενός κατά πόσον η συμμετοχή σε επικοινωνιακά αθλήματα επηρεάζει την ηθικότητα τοποθετώντας την στο πλαίσιο των αθλημάτων και αφετέρου εάν οι επιρροές της μεσολαβούν από τον προσανατολισμό στόχων βάσει του προσωπικού στοιχείου. Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από την Bredemeier (Bredemeier & Shields, 1984) ασχολήθηκαν με τη σχέση που υπάρχει μεταξύ της συμμετοχής σε αθλήματα και διαφόρων στοιχείων της ηθικότητας καταλήγοντας ότι για τον προσδιορισμό της σχέσης αυτής χρησιμοποιήθηκαν δύο ξεχωριστές στρατηγικές. Η πρώτη περιλαμβάνει σύγκριση αθλητών με τους μη αθλητές αναφορικά με την ηθική τους συλλογιστική και η δεύτερη εξετάζει το κατά πόσον η επέκταση της συμμετοχής σε αθλήματα συνδέεται με την ηθική συλλογιστική, τις επιθετικές τάσεις και τις αποφάσεις σχετικά με τη νομιμότητα των εκ προθέσεως ζημιογόνων πράξεων στα αθλήματα. Διάφορες μελέτες όπως αυτές του Rest (1984) που εξέτασε τον ρόλο που διαδραματίζει η επίτευξη στόχων στην ηθική λειτουργία στον τομέα των αθλημάτων, των Kavussanu και Roberts (2001), υπέδειξαν ότι συγκεκριμένα ο προσανατολισμός επίτευξης στόχων βάσει του προσωπικού στοιχείου έχει άμεσες επιπτώσεις στην ηθικότητα που εντοπίζεται εντός του πλαισίου των αθλημάτων. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 161 άνδρες και 61 γυναίκες κολεγιακοί φοιτητές που συμμετείχαν σε ένα από τα αθλήματα καλαθόσφαιρα, ποδόσφαιρο, χοκεϊ και ράγκμπι σε ένα βρετανικό πανεπιστήμιο. Τα συγκεκριμένα αθλήματα επιλέγηκαν λόγω της σύνδεσής τους με χαμηλά επίπεδα ηθικότητας. Για την αξιολόγηση του προσανατολισμού των στόχων και της ηθικής λειτουργίας χρησιμοποιήθηκαν το Ερωτηματολόγιο περί Αντίληψης της Επιτυχίας και ένα όργανο που αναπτύχθηκε από τους Gibbons, Ebbeck και Weiss (1995) αντίστοιχα. Η ειδοποιός διαφορά της έρευνας αυτής από άλλες έρευνες είναι ότι χρησιμοποιήθηκε η πολυχαρακτηριστική - πολυμεθοδική ανάλυση γνωστή με την αγγλική συντομογραφία MTMM που αξιολόγησε τη σταθερότητα των δεικτών της ηθικής λειτουργίας στα διάφορα διλήμματα που υποβλήθηκαν στην έρευνα. Αντιθέτως άλλες έρευνες χρησιμοποιούσαν μεθόδους που συγκάλυπταν αυτούς τους δείκτες. Αυτή η μελέτη απέδειξε ότι εκτενής συμμετοχή σε μετρίως ή πολύ επικοινωνιακά αθλήματα επηρεάζει την ηθική λειτουργία και συνεπώς μέσω αυτής τον προσανατολισμό των στόχων των αθλητών βάσει του προσωπικού στοιχείου. Τονίζεται η ανάγκη για αλλαγή της πορείας των αθλητών από την εστίασή τους στη νίκη και την αποτροπή τους από την χρήση οποιοδήποτε μέσων για νίκη και κυριαρχίας τους έναντι άλλων.

Ο όρος επιθετικότητα στον αθλητισμό χρησιμοποιείται συχνά για να προσδιορίσει συμπεριφορές οι οποίες είναι εκτός κανόνων της δραστηριότητας και έχουν σκοπό να βλάψουν τον άλλο. Στην μελέτη των Rascle και συν. (2005) επισημάνθηκε η θετική συσχέτιση μεταξύ του προσανατολισμού στο εγώ και της παρατηρούμενης επιθετικότητας. Οι αθλητές οι οποίοι ταξινομήθηκαν με ιδιαίτερα υψηλό τον προσανατολισμένο του εγώ, επέδειξαν περισσότερη οργανική επιθετικότητα από αυτούς που είχαν χαμηλότερα τα επίπεδα του προσανατολισμού του εγώ. Σύμφωνα και με την έρευνα Kavussanu and Roberts (1996) ο προσανατολισμός στο κλίμα ελέγχου είναι συνδεδεμένος με τη διασκέδαση, την προσπάθεια και την αντιληπτή ικανότητα. Στα ομαδικά παιχνίδια, η Kavussanu (1997) αναφέρει πως όταν οι άντρες συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται το κλίμα προσανατολισμού ως κλίμα προσανατολισμού στην επίδοση, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να θεωρηθούν ανάρμοστες συμπεριφορές σαν πρέπουσες. Τέλος, έχει υποστηριχθεί πως όσο ο ανταγωνισμός αυξάνεται, η επιθετικότητα γίνεται αντιληπτή από τους παίκτες ως να ήταν περισσότερο από πριν αναγνωρίσιμη και νόμιμη. Στην έρευνα των Rascle και συν. (2005), οι συμμετέχοντες ήταν 162 άντρες, παίκτες της χειροσφαίρισης, μεταξύ 13-15 ετών, 91 από το πιο χαμηλό επίπεδο, 71 από το ψηλό επίπεδο και 21 προπονητές (12 του χαμηλού επιπέδου και οι υπόλοιποι του ψηλού) από 15 ομάδες. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν η συμπλήρωση ερωτηματολογίων από αθλητές και προπονητές καθώς και η βιντεοσκόπηση αγώνων χειροσφαίρισης από την τηλεόραση. Η ανάλυση δεδομένων δεν έδειξε κάποια διαφορά μεταξύ των δύο επιπέδων στο πως αντιλαμβάνονται το κλίμα παρακίνησης. Επιπλέον, δεν προέκυψε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο επιπέδων ως προς το οργανικό μέτρο επιθετικότητας. Σε ανεξάρτητη μέτρηση, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αθλητές υψηλού επιπέδου επεδείκνυαν περισσότερη οργανική επιθετικότητα. Σε ανταγωνιστικό επίπεδο, ο προπονητής, δυστυχώς, πολλές φορές ενθαρρύνει την οργανική επιθετικότητα σε αγώνες που στόχο έχουν τη νίκη και όταν η τιμωρία έχει μικρότερη αξία από ότι τη νίκη. Η επιθετικότητα μπορεί να αποτελέσει και για τον προπονητή και τους παίκτες, μέρος της στρατηγικής τους για την επιτυχία. Χωρίς να αντιλαμβάνεται πως οι παίκτες οδηγούνται σε επιθετική συμπεριφορά, ουσιαστικά ο ίδιος την προωθεί. Τέλος, ο προπονητής όταν δημιουργεί κλίμα παρακίνησης ή εστιάζοντας στη νίκη ή στη βελτίωση των δεξιοτήτων, μπορεί να επηρεάσει το βαθμό στον οποίο οι αθλητές επιδεικνύουν ή όχι επιθετική συμπεριφορά.

Ο αθλητισμός παρέχει πολλές θετικές επιπτώσεις στους συμμετέχοντες ενώ μπορεί να δημιουργήσει και συμπεριφορές που προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις. Μελετητές, έχουν εστιάσει στη σημαντικότητα της ηθικής συμπεριφοράς καθώς η συμπεριφορά είναι το πιο σημαντικό, επειδή επηρεάζει άμεσα τους άλλους ανθρώπους (Kavussanu, 2008). Σύμφωνα με τη Χασσάνδρα (2006), ο αθλητισμός σίγουρα καλλιεργεί κάποιες αξίες ως κοινωνική, συμπεριφορική εκδήλωση αλλά το είδος των αξιών που προωθεί εξαρτάται στενά από το πώς διδάσκονται και εφαρμόζονται τα διάφορα αθλήματα. Άρα, η διδασκαλία των σπορ από μόνη της χωρίς να περιλαμβάνει ειδικές στρατηγικές που να στοχεύουν στην ηθική ανάπτυξη δεν είναι δυνατόν να επιφέρει θετικές αλλαγές. Από την άλλη, είναι ιδιαίτερα δύσκολο η διδασκαλία της ηθικής να αποτελέσει πρωταρχικό στόχο του αθλητισμού και ιδιαίτερα του ανταγωνιστικού, όπου κυριαρχεί η «δίψα» της νίκης (Διγγελίδης & Κρομμύδας, 2008). Η έρευνα παραμένει να είναι αναγκαία ώστε να εντοπιστούν πτυχές της αθλητικής εμπειρίας που σχετίζονται με διαδικασίες που περιλαμβάνουν την ηθική σκέψη και πράξη και να διερευνηθούν και άλλοι παράγοντες σχετικοί με το ευρύτερο αθλητικό περιβάλλον.

Τίμιο παιχνίδι σε σχέση με παράγοντες και μεταβλητές παρακίνησης και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Η ηθική διάσταση της αθλητικής συμπεριφοράς έχει απασχολήσει τις σύγχρονες κοινωνίες. Η συγκεκριμένη έρευνα του Αγγλικού Συμβουλίου Αθλητισμού (1995), μελέτησε τις απόψεις και τις αξίες των νεαρών αθλητών για το τι θεωρούν σημαντικό όσον αφορά τα αθλήματα. Αυτές οι απόψεις και αξίες παρέχουν τη βάση για την αθλητική συμπεριφορά και πιο συγκεκριμένα για την εμφάνιση της ηθικής και ανταγωνιστικής συμπεριφοράς στον αθλητικό τομέα. Αρχικά, έγινε μια διάκριση του φαινομένου της εξαπάτησης (cheating) σε διάφορες μορφές του: α) την χρήση, και κατάχρηση πολλές φορές, ναρκωτικών ουσιών, ή αλλιώς το λεγόμενο «ντοπάρισμα», β) τη χρήση βίας και γ) τα «επαγγελματικά» παραπτώματα που περιλαμβάνουν ανάμεσα σε άλλα δωροδοκίες για «στήσιμο» παιχνιδιών και χειραγώγηση των κανόνων του αθλήματος. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η εμφάνιση τέτοιων συμπεριφορών δηλώνουν την πρόθεση και τη δέσμευση των συμβαλλομένων για νίκη πάση θυσία, ακόμη κι αν η νίκη συνεπάγεται απόσπαση από τις νόρμες εκείνες που καθιστούν γενικά αποδεκτό και θεμιτό το «Τίμιου Παιχνιδιού». Οι απόψεις περί συμβολής των αθλημάτων στην ανάπτυξη του χαρακτήρα χρονολογούνται από πολύ παλιά. Παρόλο όμως που όλοι οι μελετητές συμφωνούν στο ότι η ανάπτυξη χαρακτήρα προϋποθέτει την ύπαρξη κάποιων επιθυμητών

ηθικών ιδιοτήτων, εντούτοις υπάρχουν τρεις (3) διαφορετικά προσανατολισμένες απόψεις για τη θέση στην οποία τοποθετούνται τα αθλήματα αναφορικά με την ηθική ανάπτυξη. Η πρώτη που κυμαίνεται πιο θετικά υποστηρίζει ότι οι επιθυμητές ιδιότητες που αναδεικνύονται κατά το χρόνο διάρκειας του αθλήματος, μεταφέρονται στην καθημερινή ζωή. Η ουδέτερη άποψη από την άλλη, θέλει τα αθλήματα να διακρίνονται από την καθημερινή ζωή και τις ιδιότητες που αναπτύσσονται εντός του αθλητικού πλαισίου να μην σχετίζονται με αξίες της καθημερινής ζωής. Η αρνητική άποψη υποστηρίζει ότι η εξαπάτηση και το «ανήθικο παιχνίδι» αποτελούν φυσική συνέπεια του αισθήματος του ανταγωνισμού και ώστε να πετύχουν στα σύγχρονα αθλήματα, οι αθλητές εκθέτουν προσωπικά τους χαρακτηριστικά όπως η κυριαρχία, ο δυναμισμός και ο εγωκεντρισμός. Η έρευνα είχε ως σκοπούς τη μελέτη των αξιών που οι νεαροί αθλητές χρησιμοποιούν για να αξιολογήσουν την ποιότητα των αθλητικών τους εμπειριών, την αντιμετώπιση που εμφανίζουν σε ηθικά ζητήματα και την ανεύρεση των «σημαντικών άλλων», δηλαδή, των ατόμων που επηρεάζουν περισσότερο τη σκέψη τους. Χωρίστηκε επίσης σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο περιλάμβανε ουσιαστικά μια μελέτη των απόψεων των ειδικών επί του θέματος αναφορικά με τα σημαντικότερα ζητήματα στον τομέα των σύγχρονων αθλημάτων. Συγκεκριμένα προσκλήθηκαν να λάβουν μέρος 102 δάσκαλοι, προπονητές και διαχειριστές, πολλοί από τους οποίους είχαν μάλιστα διπλούς ρόλους, εκ των οποίων απάντησαν 35 άνδρες και 20 γυναίκες. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή των ερωτηματολογίων. Τα ερωτηματολόγια ήταν διαμορφωμένα και διακρίνονταν σε δύο μέρη στα οποία πρώτον ζητούνταν οι συμμετέχοντες να δηλώσουν εάν εμφανιζόταν ένα συγκεκριμένο είδος συμπεριφοράς και κατά δεύτερον, εάν αυτό αποτελούσε σημαντικό πρόβλημα. Ακολούθως ζητούνταν εισηγήσεις εκ μέρους τους για άλλους τομείς που χρειαζόταν διερεύνηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα που εντόπιζαν οι συμμετέχοντες ήταν η ασέβεια προς τους ανωτέρους, που συγκέντρωσε ποσοστό 27.3%, ενώ η λήψη ναρκωτικών ουσιών για ενίσχυση της απόδοσης και η έλλειψη του «Τίμιου Παιχνιδιού» δεν φάνηκαν να αποτελούν βαρυσήμαντα ζητήματα στα νεανικά αθλήματα. Όσον αφορά τα ζητήματα που προσέθεσαν προς εξέταση οι συμμετέχοντες, αυτά περιλάμβαναν ανάμεσα σε άλλα την μελέτη της φύσης της πράξης της εξαπάτησης, την επιρροή του παράγοντα της ηλικίας σε αυτή, τις διαφορές των φύλων και τον εντοπισμό της ηθικής ευθύνης. Σε δεύτερο επίπεδο η έρευνα μελέτησε τις αξίες, επιρροές και συμπεριφορές των νεαρών αθλητών-ανταγωνιστών. Ζητήθηκε συγκεκριμένα από δασκάλους φυσικής αγωγής να δώσουν τρία ερωτηματολόγια σε παιδιά στα σχολεία όπου αργάζονταν, ηλικίας 12-16 χρόνων. Οι συμμετέχοντες που πληρούσαν τα κριτήρια

συμμετοχής σε ανταγωνιστικά αθλήματα, είτε ατομικά, είτε ομαδικά, ήταν τελικά 500 και προέρχονταν από σχολεία της Νοτιοανατολικής Αγγλίας που βρίσκονταν σε πέντε (5) μεγάλες αστικές περιοχές. Τα κορίτσια αποτελούσαν το 53% του δείγματος και τα αγόρια το 47%. Το πρώτο ερωτηματολόγιο σκόπευε στην αξιολόγηση της σημασίας των αξιών με την επιλογή από ένα πίνακα που περιλάμβανε συνολικά 18 αθλητικές αξίες. Το δεύτερο επιχειρούσε να εντοπίσει την επίδραση που δέχονται οι αθλητές από άλλα άτομα στις αξίες που διαμορφώνουν, ενώ το τρίτο αξιολογούσε τις συμπεριφορές απέναντι στην εξαπάτηση, την νίκη πάση θυσία, τους χειραγωγημένους αγώνες και τη διατήρηση της νίκης κατά αναλογία. Τα αποτελέσματα τοποθέτησαν στις πιο ψηλές θέσεις όσον αφορά τις αθλητικές αξίες, το να περνούν ευχάριστα στα αθλήματα, το να βελτιώνουν την προσωπική τους απόδοση και το να αγωνίζονται με φιλότιμο τρόπο. Η ηλικία και ο τύπος των αθλημάτων από τα οποία προέρχονταν οι συμμετέχοντες δε διαδραμάτισαν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στις επιλογές των αθλητών. Οι κοινωνικοηθικές αξίες φάνηκαν να είναι περισσότερο σημαντικές στους αθλητές ατομικών αθλημάτων, αντίθετα με τη δημοφιλή πεποίθηση που ήθελε τις αξίες αυτές να είναι σημαντικότερες για τους αθλητές ομαδικών αθλημάτων. Επίσης, τα κορίτσια φάνηκαν να προσδίδουν γενικώς λιγότερη σημασία στις αθλητικές αξίες από τα αγόρια. Την πιο ισχυρή επιρροή στους νεαρούς αθλητές αποδείχθηκε να έχουν οι προπονητές, οι δάσκαλοι και οι φίλοι τους, ενώ οι γονική επιρροή αποδείχθηκε λιγότερο σημαντική για την πλειοψηφία. Το σχολείο, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, επηρεάζει λιγότερο τα αγόρια, τους πιο μεγάλους σε ηλικία ανταγωνιστές και αυτούς που σημειώνουν καλύτερες επιδόσεις. Για το αίσθημα του «Τίμιου Παιχνιδιού» τα αποτελέσματα ήταν πολύ ενθαρρυντικά αφού το δείγμα υπέδειξε δέσμευση προς αυτό και τη διατήρηση της νίκης κατά αναλογία. Αντιθέτως, δεν υποστήριξαν την εξαπάτηση, τη χειραγωγή αγώνων και την επίτευξη νίκης πάση θυσία. Εν κατακλείδι, έγιναν κάποιες συστάσεις προς τους γονείς ώστε να είναι ενήμεροι για τις αξίες και τις συμπεριφορές που δύνανται να μεταβιβάσουν στους νεαρούς αθλητές και πρωτίστως να κατανοήσουν τι προσδοκίες έχουν από τα παιδιά και τους εαυτούς τους. Επίσης, ενθαρρύνεται ο θεσμός του σχολείου για κατανόηση της παιδικής ανάπτυξης και τα διοικητικά όργανα να απαιτήσουν υψηλότερο επίπεδο στις ηθικές συμπεριφορές των προπονητών (Lee, 1996).

Η Binder (2000), ασχολείται με τα γιατί και τα πώς του θεσμού του Τίμιου Παιχνιδιού ως ηθική έννοια στον τομέα των αθλημάτων και της φυσικής δραστηριότητας κι επικεντρώνεται σε πτυχές που άπτονται της διδασκαλίας και της παιδαγωγικής.

Επισημαίνεται ως αδήριτη η ανάγκη για εκ νέου καθορισμό της έννοιας του Τίμιου Παιχνιδιού και διευκρινίζεται ότι οι αξίες του και η σωστή συμπεριφορά βάσει του θεσμού, είναι διδακτές και μπορεί κάποιος να τις μάθει. Όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στο θέμα του Τίμιου Παιχνιδιού, αναφέρει ότι δύο διαδικασίες μάθησης εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφία ως σημαντικές στο να βοηθούν παιδιά ηλικίας 8-11 χρόνων να αναπτύξουν την ικανότητά τους να προβαίνουν σε ηθική κριτική: α) Ο εντοπισμός και η επίλυση ηθικών συγκρούσεων και β) η αλλαγή ρόλων και προοπτικών. Για τις νέες προοπτικές που θα πρέπει να ακολουθηθούν στο επίδικο θέμα, γίνονται εκτενής αναφορές σε μελέτες των Nussbaum (1986), Gilligan (1982), Noddings (1984), Greene (1995), εκπαιδευτικοί φιλόσοφοι και θεωρητικοί προγραμμάτων σπουδών. Ανάμεσα σε άλλα, επισημαίνεται από την Nussbaum, ότι οι μαθητές θα πρέπει να μάθουν να εκτιμούν την ποικιλία των συνθηκών στις οποίες τα ανθρώπινα όντα αγωνίζονται για την άνθηση, που οδηγεί στο ότι δεν πρέπει να περιορίζονται στη στεγνή γνώση, αλλά διαμέσου της φαντασίας να γίνονται μέρος αυτών που μαθαίνουν (Binder, 2000). Από την πλευρά της η Gilligan, εντόπισε ότι η νομική έννοια που κρίνεται αναγκαία για την ηθική ανάπτυξη του ατόμου, αναπτύσσεται εκ των πραγμάτων πολύ περισσότερο στα αγόρια παρά στα κορίτσια. Με αυτή την μελέτη η δουλειά της Gilligan αποτέλεσε την διαφωτιστική ράβδο στις φωνές των γυναικών που έμειναν περιθωριοποιημένες στον κόσμο της «καθολικής ηθικής». Γενικότερα τα αποτελέσματα των ερευνών των πιο πάνω απομακρύνονται από την αντίληψη ότι η ηθική εκπαίδευση αποτελεί μια κάπως απλή άσκηση στο γνωστικό επίπεδο κι στην επίλυση ηθικών συγκρούσεων. Αντιθέτως κινούνται προς μια νέα και πιο περιεκτική προοπτική για τη διδασκαλία του ηθικού και Τίμιου παιχνιδιού σε όλους (Binder, 2000). Η Noddings ισχυρίζεται ότι η ηθική ανάπτυξη του ατόμου θα πρέπει να έχει ως αφετηρία τη φροντίδα των συνανθρώπων. Επίσης εισηγείται ότι τα σχολεία, θα πρέπει να ανασχεδιαστούν ώστε να υποστηρίζουν τη φροντίδα των ατόμων. Η γαλούχηση των ηθικών ιδεωδών για την Noddings περιλαμβάνει τρία (3) στοιχεία : το διάλογο, την εξάσκηση και την επιβεβαίωση. Μάλιστα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην επιβεβαίωση, υπογραμμίζει τη βαρύτητα της σημασίας της σχέσης μεταξύ δάσκαλου και μαθητή. Σε κάθε παιδαγωγική στιγμή, οι δάσκαλοι ανταποκρίνονται σε εμπνεύσεις, ενθαρρύνσεις, επιβεβαιώσεις ή προβαίνουν σε διορθώσεις των μαθητών τους. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούν τη δυνατότητα να τους αφυπνίσουν αναφορικά με ηθικά ζητήματα, όπως και το αίσθημα του Τίμιου Παιχνιδιού, διαμέσου της επίλυσης ηθικών ζητημάτων που εμφανίζονται καθημερινά στο χώρο του σχολείου όπου οι μαθητές αναλώνουν τις περισσότερες ώρες της μέρας. Η επίλυση ηθικών συγκρούσεων

αναγνωρίζεται ακόμη ως σημαντικό εργαλείο στην ηθική ανάπτυξη, αλλά μια βαθιά αλλαγή παρατηρήθηκε σε αυτή την προοπτική. Σύμφωνα με τον Lawrence Walker, έχει γίνει πλέον εμφανές ότι η διάχυτη επιρροή που άσκησε ο Kohlberg έχει μεταδώσει μια μάλλον αυστηρή και σφιγμένη άποψη της ηθικής λειτουργίας που θα πρέπει να ξεπεραστεί. Πάνω σε αυτό η Noddings διευκρινίζει ότι η θεωρία του Kohlberg αν και ήταν ευρέως διαδεδομένη ως πρότυπο στην ηθική εκπαίδευση, το γεγονός ότι οι γυναίκες παραμελούνται στην θεωρία του μπορεί να αμφισβητήσει την ακρίβεια της (Binder & Guo, 2004). Η Greene επισημαίνει και αυτή με τη σειρά της την πολυπλοκότητα της διαπαιδαγώγησης του αισθήματος του Τίμιου Παιχνιδιού, είτε αυτή επιχειρείται από γονείς, είτε από δασκάλους, είτε από προπονητές ή και την ίδια την κοινότητα. Ιδιαίτερη έμφαση όμως δίνεται στη φαντασία ως η κινητήρια δύναμη που κάνει τους ανθρώπους να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να κοιτάζουν τους άλλους, πέρα από τα όρια του εαυτού τους (Binder, 2000). Με αφορμή τα ευρήματα των πιο πάνω ερευνητών, η Binder (2000), προχωρεί στην εισήγηση προτεραιοτήτων που θα πρέπει να τεθούν στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες του Τίμιου Παιχνιδιού. Ως πιο σημαντικά κρίνει την έμφαση που πρέπει να δίδεται στην φαντασία του παιδιού, τη γνώση των συναισθημάτων και των επιδράσεων που έχουν οι συζητήσεις περί ηθικών συγκρούσεων, την ύπαρξη πρακτικών εμπειριών που θα βοηθήσουν τα παιδιά να προβληματιστούν για ηθικά θέματα και το να λαμβάνεται συνεχώς υπόψη ότι αναλόγως του φύλου τα παιδιά έχουν δικό τους τρόπο να αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα και να αντιδρούν σε αυτά. Επιπρόσθετα, προτρέπει τους δασκάλους να αναπτύξουν θετικά διαμορφωμένο περιβάλλον στο οποίο τα νεαρά άτομα θα έχουν την ευκαιρία να θέσουν ερωτήσεις και να συζητήσουν για το αίσθημα του Τίμιου Παιχνιδιού καθώς και διλήμματα γύρω από αυτό το θέμα, έτσι ώστε να φτάσουν στο σημείο να εξασκήσουν διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς, σύμφωνους με το ιδεώδες. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στις σχέσεις φροντίδας κι ευσπλαχνίας μεταξύ των νεαρών ατόμων. Ίσως τελικά, η έννοια του Τίμιου Παιχνιδιού, να μπορεί ανάμεσα σε άλλα, να ερμηνευθεί και ως επέκταση της ατομικής προδιάθεσης για φροντίδα κι ευσπλαχνία. Τέλος, θα πρέπει ως κύριος άξονας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών αναφορικά με το αίσθημα του Τίμιου Παιχνιδιού, να τίθεται το εξωτερικό περιβάλλον και όλοι οι παράγοντες που το συνθέτουν.

Τίμιο παιχνίδι και παρεμβατικά προγράμματα. Η Φυσική Αγωγή παραμένει ένα από τα σημαντικότερα θέματα του αναλυτικού προγράμματος μέσω του οποίου μπορούμε να

πετύχουμε την ανάπτυξη των ηθικών αξιών και αρχών του ανθρώπου. Ανασκοπώντας την βιβλιογραφία, πληθώρα θετικών ερευνητικών ευρημάτων αποδεικνύουν ότι μέσα από παρεμβατικά προγράμματα, αξίες όπως του «Τίμιου Παιχνιδιού» μπορούν να αναπτυχθούν και εμπεδωθούν στα παιδιά.

Το είδος των αξιών που προωθούνται μέσω των αθλημάτων εξαρτάται από τον τρόπο που τα αθλητικά προγράμματα αναπτύσσονται. Όπως η απλή συμμετοχή σε αθλητικά προγράμματα δεν είναι σε θέση να διασφαλίσει τη φυσική του ανάπτυξη, εκτός εάν το πρόγραμμα τεθεί σε έλεγχο για την αποτελεσματικότητά του, έτσι και η κοινωνική και ηθική ανάπτυξη θα πρέπει να βασίζεται σε αποτελεσματικά προγράμματα που έχουν συγκεκριμένες θεωρητικές αρχές.

Όσον αφορά την προώθηση του αισθήματος του Τίμιου Παιχνιδιού, έχει γίνει περιορισμένη έρευνα με σχολικά δεδομένα. Η Ολυμπιακή Εκπαίδευση είναι ένα πρόγραμμα που εφαρμόστηκε πρώτα στα Ελληνικά σχολεία το 2001. Σκοπός ήταν η εξοικείωση των νέων με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, τις αρχές και την ιστορία τους. Ο σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα ενός παρεμβατικού προγράμματος που είχε ως στόχο την ανάπτυξη συμπεριφορών σύμφωνων με το αίσθημα του Τίμιου Παιχνιδιού σε ένα σχολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα Ολυμπιακής Εκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες ήταν 126 μαθητές από τέσσερα (4) δημοτικά σχολεία. Οι μαθητές έλαβαν μέρος σε δέκα μαθήματα, ένα κάθε βδομάδα, που περιλάμβαναν διάφορες δραστηριότητες, κυρίως ομαδικά παιχνίδια, εξωσχολικές δραστηριότητες κτλ. Οι μαθητές κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτηματολόγια για την μελέτη των συμπεριφορών αναφορικά με το Τίμιο Παιχνίδι, την υποστήριξη και αυτονομία της τάξης. Επίσης συμπλήρωσαν τη σύντομη μορφή της κλίμακας για τις κοινωνικές διακρίσεις των Crowen και Marlowe (1960) και την κλίμακα που εφευρέθηκε από τον Webb (1969) για τον προσανατολισμό του Τίμιου Παιχνιδιού. Η Ελληνική εκδοχή των μέτρων Απογραφής των Εγγενών Κινήτρων (Paraharisis & Goudas, 2003) για την εξέταση των εγγενών κινήτρων και καθημερινά κρατούνταν σημειώσεις από τους δασκάλους που εφαρμόζαν το πρόγραμμα για το τι συνέβαινε στο μάθημα Ολυμπιακής Εκπαίδευσης και για τις στρατηγικές και μέσα που χρησιμοποιούσαν. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα της έρευνας ήταν η διατήρηση των επιπτώσεων του Τίμιου Παιχνιδιού δύο μήνες μετά το τέλος του προγράμματος. Επίσης επισημάνθηκε μέσω των αποτελεσμάτων, ότι, όπως η φυσική αγωγή, έτσι η Ολυμπιακή Εκπαίδευση παρέχει το πλαίσιο για κοινωνικοηθική ανάπτυξη γιατί περιλαμβάνει παιχνίδια και αθλήματα που επιτρέπουν

στους μαθητές να ζήσουν οι ίδιοι της διδασκόμενες αξίες. Εν κατακλείδι, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις μοντέρνες δυτικές κοινωνίες τα σχολεία δε μεταδίδουν μόνο γνώση, αλλά απασχολούν τους μαθητές για το περισσότερο μέρος της ημέρας. Για αυτό το λόγο, μεγάλος βαθμός της κοινωνικής, ηθικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών εμφανίζεται στα σχολικά δεδομένα. Μελλοντική έρευνα επί του θέματος, θα πρέπει να εστιάσει στην βαθύτερη συζήτηση με τους μαθητές, ώστε να βρεθούν οι κατάλληλοι τρόποι διδασκαλίας που θα βοηθήσουν τους μαθητές πιο ουσιαστικά να αναπτύξουν τον συναισθηματικό, ηθικό και γνωστικό τους τομέα.

Σε μια Ευρωπαϊκή έρευνα στην οποία συμμετείχαν 3340 παιδιά ηλικίας δώδεκα ως δεκαπέντε ετών, από πέντε διαφορετικές χώρες, αξιολογήθηκαν οι παράμετροι της φυσικής τους κατάστασης, του ενεργού τρόπου ζωής τους καθώς επίσης και το γνωσιολογικό τους επίπεδο στις Ολυμπιακές Ιδέες. Δηλαδή, το γνωσιολογικό τους επίπεδο για το Ολυμπιακό Κίνημα, τις στάσεις τους απέναντι σε Ολυμπιακές Αξίες όπως του «Τίμιου Παιχνιδιού», των προσωπικών τους αντιλήψεων για το «Τίμιο Παιχνίδι», των εκπαιδευτικών τους εμπειριών στην Ολυμπιακή Παιδεία, των αθλητών Ολυμπιακού επιπέδου και των προσωπικών τους φιλοδοξιών για να γίνουν αθλητές Ολυμπιακού επιπέδου (Naul, Nurpponen, Telama, Rychtecky & Vuolle, 2002). Από τις πιο πάνω παραμέτρους, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στις δύο παραμέτρους που αφορούσαν το «Τίμιο Παιχνίδι», δηλαδή τις στάσεις τους απέναντι σε Ολυμπιακές Αξίες όπως του «Τίμιου Παιχνιδιού» και των προσωπικών τους αντιλήψεων για το «Τίμιο Παιχνίδι». Για την αξιολόγησή τους, δόθηκε στα παιδιά ένα ερωτηματολόγιο με πλήθος Ολυμπιακών ιδεών συναφών με το «Τίμιο Παιχνίδι» και καλούνταν να δηλώσουν κατά πόσο συμφωνούσαν ή διαφωνούσαν ότι το «Τίμιο Παιχνίδι» ήταν συνδεδεμένο με τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Επιπρόσθετα, για κάθε Ιδέα, θα έπρεπε να δηλώνουν κατά πόσο σήμερα παραμένει απλά τυπική στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Επιπλέον, συνοψίστηκαν τα συνολικά ποσοστά συμφωνίας, όπως ο προσδιορισμός του «τυπική σήμερα». Τα ποσοστά της συμφωνίας μετρήθηκαν ως «επιθυμία» του «Τίμιου Παιχνιδιού» ως Ολυμπιακή Ιδέα και τα ποσοστά της δήλωσης ως «τυπική σήμερα» μετρήθηκαν ως να αντανakλούν την πραγματικότητα του «Τίμιου Παιχνιδιού» ως Ολυμπιακή Ιδέα κατά την άποψη των παιδιών. Επιπρόσθετα, δόθηκε στα παιδιά ένας κατάλογος με δέκα διαφορετικές απόψεις για το «Τίμιο Παιχνίδι» αξιολογώντας πάλι το ποσοστό συμφωνίας και ασυμφωνίας όπως πιο πάνω στη βάση μιας κλίμακας τύπου Likert. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά υποστηρίζουν σθεναρά το «Τίμιο Παιχνίδι» ως Ολυμπιακή Ιδέα και όλα έχουν

ένα όραμα στο τι προσδοκούν να είναι το «Τίμιο Παιχνίδι» στο υψηλό επίπεδο των Ολυμπιακών Αγώνων. Αρκετά αγόρια και κορίτσια έχουν σοβαρές αμφιβολίες κατά πόσο το «Τίμιο Παιχνίδι» σήμερα εφαρμόζεται με τα κορίτσια να επιδεικνύουν μεγαλύτερο ποσοστό υποστήριξης του «Τίμιου Παιχνιδιού» ως συμπεριφορά αλλά και ως Ολυμπιακής Ιδέας. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια επέδειξαν ένα υψηλό επίπεδο ηθικότητας από τις προσδοκίες τους στους Ολυμπιακούς αγώνες όσο αφορά πάντα το «Τίμιο Παιχνίδι», υποστηρίζοντας ότι πρέπει να αποτελεί κομμάτι της προσωπικότητας σε κάθε αθλητική δραστηριότητα. Παραταύτα, η ηθική πλευρά του «Τίμιου Παιχνιδιού» φαίνεται να παρουσιάζει δύο όψεις μεταξύ των παιδιών, αφού από τη μια το αναδεικνύουν ως Ηθική Ιδέα αλλά στη ζωή εφαρμόζεται σε μικρό βαθμό.

Το Βρετανικό Συμβούλιο Αθλητισμού εκπόνησε μια έρευνα που στόχο είχε να διερευνήσει το τι σήμερα οι νεαροί αθλητές και αθλήτριες θεωρούν ως πιο σημαντικό στον αθλητισμό (ESC, 1995). Στην έρευνα έλαβαν μέρος αθλητές και αθλήτριες ηλικίας δώδεκα μέχρι δεκαέξι, από έξι αθλήματα και προέρχονταν από αστικές και άλλες περιοχές και ήταν αθλητές/τριες υψηλού επιπέδου. Η έρευνα αποσκοπούσε να εξακριβώσει ποιες αθλητικές αξίες θεωρούνται ως οι πιο σημαντικές, στην εννοιολογική οριοθέτηση της αντίστοιχης σημασίας που προσδίδουν άλλες ομάδες ανθρώπων στις αξίες που έχουν τα παιδιά, να διερευνήσει κατά πόσο τα παιδιά που δε συγκαταλέγονται στην ομάδα των «αθλητών» και που έχουν μόνο το σχολείο και την οικογένεια ως φορέα διαμόρφωσης των αθλητικών αξιών τους, θα επιδείκνυαν λιγότερη ευαισθησία στην εφαρμογή των κανόνων, και τέλος στην περιγραφή των συμπεριφορών των παιδιών με θέματα συναφή με το «Τίμιο Παιχνίδι». Σε σχέση με το «Τίμιο Παιχνίδι», τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά συμμετέχουν στον αθλητισμό με γνώμονα το «Τίμιο Παιχνίδι», η νίκη δεν είναι αυτοσκοπός και επιδεικνύουν θετικές συμπεριφορές σε θέματα που είναι συναφή με το «Τίμιο Παιχνίδι». Πιστεύουν ότι είναι σημαντικό να συνεχίσουν να κερδίζουν αλλά αντιτίθενται στην εξαπάτηση και στην ιδέα να κερδίσω με όποιο το κόστος. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι οι αξίες και συμπεριφορές των νεαρών αθλητών/τριών είναι καλοκάγαθες. Στην παράμετρο που αφορούσε την ομάδα με τη μεγαλύτερη επιρροή στις αξίες των παιδιών, τα σχολεία είχαν λιγότερη επιρροή. Τα αποτελέσματα τόνιζαν τη σημασία που έχουν οι σύλλογοι στην στάσεις και αξίες των αθλητών αλλά και τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.

Ο οργανισμός DWMHA (Dartmouth Whalers Minor Hockey Association) εφάρμοσε ένα σύστημα προώθησης του Τίμιου Παιχνιδιού, βασιζόμενο στις αρχές του

σεβασμού των κανόνων, των αντιπάλων και των ειδημόνων που λαμβάνουν αποφάσεις, του αυτοελέγχου και του δικαιώματος συμμετοχής όλων. Με την πάροδο των χρόνων, το σύστημα προώθησης του Τίμιου Παιχνιδιού διευρύνθηκε κι έγινε ο λόγος για τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές ειδήσεις κι εκπομπές και η αφορμή για θετικά σχόλια και υποστήριξη από τον τύπο (Turner et.al, 2003).

Στην έρευνα των Dunn και Dunn (1999), εξετάστηκε η σχέση μεταξύ του προσανατολισμού του στόχου, των αντιλήψεων για την επιθετικότητα και της ευγενούς συμμετοχής, μεταξύ 171 αγοριών με μέσο όρο ηλικίας 13.08 έτη, στο άθλημα του χόκεϊ στον πάγο. Η ευγενής άμιλλα είχε πέντε διαστάσεις: 1) σεβασμό στο περιεχόμενο του κοινωνικού γίνεσθαι στον αθλητισμό π.χ. χειραψία με τους αντιπάλους, 2) σεβασμό στο περιεχόμενο της προσωπικής συμμετοχής στο άθλημα, π.χ. να μην τα παρατάς κατά τον αγώνα, 3) σεβασμό στους κανόνες και στους παράγοντες, π.χ. σεβασμό στις αποφάσεις των διαιτητών, 4) σεβασμό στους αντιπάλους π.χ. να δείξεις ενδιαφέρον για τον τραυματισμό του αντιπάλου και 5) η αρνητική προσέγγιση στην πράξη, π.χ. καταστροφή υλικοτεχνικής υποδομής μετά από μια κακή εμφάνιση. Οι αθλητές καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτηματολόγια, αξιολογώντας θέματα που αφορούσαν τον προσανατολισμό τους στο στόχο, τη στάση τους απέναντι σε επιθετικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια του αγώνα και συμπεριφορές ευγενούς άμιλλας. Από τη στατιστική ανάλυση διαφάνηκε ότι οι αθλητές που ήταν αρκετά προσανατολισμένοι στο «εγώ», έκλιναν περισσότερο στο να επιδείξουν επιθετική συμπεριφορά σε σχέση με αυτούς οι οποίοι ήταν λιγότερο προσανατολισμένοι στο «εγώ». Αυτά τα αποτελέσματα ήταν συναφή με αυτά της μελέτης των Duda, Olson και Templin (1991), σε αθλητές καλαθοσφαίρισης λυκειακού επιπέδου, όπου παρουσίασαν υψηλό επίπεδο προσανατολισμού του «εγώ». Οι αθλητές (κυρίως τα αγόρια) εγκρίναν τη χρήση επιθετικής συμπεριφοράς σε αντιπάλους, τέτοια που θα τους προκαλούσε ακόμα και την απόσυρση τους για το υπόλοιπο της αθλητικής τους χρονιάς σε αντίθεση με τα κορίτσια που εγκρίναν περισσότερο τις συμπεριφορές μέσα στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας και του «Τίμιου Παιχνιδιού». Οι αθλητές με υψηλό το επίπεδο προσανατολισμού στο στόχο, παρουσίασαν υψηλό επίπεδο συμμετοχής στο άθλημα μέσα στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας. Τέλος, ανεξάρτητα από το επίπεδο του προσανατολισμού του «εγώ», το χαμηλό επίπεδο προσανατολισμού στο στόχο ήταν πιο επιζήμιο προς τις διάφορες μορφές της ευγενούς άμιλλας. Ανασκοπώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, αυτά τα αποτελέσματα ήταν όμοια με τις διάφορες αναφορές των Alison (1982), Bredemeier (1985), Silva (1983), οι οποίοι αναφέρουν ότι οι άρρενες

τείνουν να αντιλαμβάνονται το περιεχόμενο του «Τίμιου Παιχνιδιού» ή νόμιμη αθλητική συμπεριφορά, διαφορετικά από τα κορίτσια (Duda et al., 1991).

Οι Bredemier, Weiss, Schields, και Shewchuk (1986) σε έρευνα που πραγματοποίησαν σε καλοκαιρινή αθλητική κατασκήνωση, ήθελαν να ερευνήσουν τις επιπτώσεις της κοινωνικής μάθησης και των οδηγιών της δομικής ανάπτυξης για την ηθική παιδαγωγική. Απώτερο σκοπό είχαν να εξετάσουν κατά πόσο η ηθική ανάπτυξη μπορεί να υιοθετηθεί ως εφικτός στόχος για τους εκπαιδευτικούς της φυσικής αγωγής ή τους προπονητές των αθλητικών προγραμμάτων νεολαίας. Στην έρευνα έλαβαν μέρος σαράντα οχτώ παιδιά ηλικίας πέντε ως επτά ετών τα οποία χωρίστηκαν τυχαία σε τρεις ομάδες: α) κοινωνικής μάθησης, β) δομικής ανάπτυξης και γ) ομάδα ελέγχου. Οι ομάδες είχαν όμοιο αναλυτικό πρόγραμμα και για έξι βδομάδες ενώ εκπαιδεύονταν από δύο εκπαιδευτές. Το πρόγραμμα διαρκούσε τρεις ώρες καθημερινά και υποβοηθούσε στην ανάπτυξη της συμμετοχής των παιδιών στην άσκηση, στην αθλητική γνώση και στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δια μέσω ενός κατάλληλα δομημένου προγράμματος του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, μπορεί να επέλθει η ανάπτυξη της ηθικής στα παιδιά.

Το Fair Play for Kids είναι μια ξεχωριστή συμβολή από επαγγελματίες στην ανάπτυξη μεθόδων διδασκαλίας που εστιάζονται στην ηθική ανάπτυξη. Αποτελεί ένα εκπαιδευτικό εγχειρίδιο από την Επιτροπή για το «Τίμιο Παιχνίδι» στον Καναδά (Ebbeck, Gibson, & Weiss, 1995). Το εγχειρίδιο συμπεριλάμβανε μια σειρά από διαθεματικές δραστηριότητες για τα παιδιά της τετάρτης μέχρι έκτης του δημοτικού. Οι δραστηριότητες αυτές ήταν σχεδιασμένες εστιάζοντας την προσοχή τους στην ανάπτυξη τέτοιων συμπεριφορών που να επεξηγούν τις ιδέες του «Τίμιου Παιχνιδιού» όπως ερμηνεύονταν από την επιτροπή. Αυτές οι ιδέες ήταν: α) σεβασμό των κανόνων, β) σεβασμό στις αποφάσεις των υπευθύνων, γ) σεβασμό των αντιπάλων, δ) ευκαιρία ίσης συμμετοχής και ε) συνεχή διατήρηση του αυτοελέγχου. Το όλο πρόγραμμα στηρίχτηκε στις αρχές της κοινωνικής μάθησης (Bandura, 1977) και των θεωριών της δομικής ανάπτυξης (Aerts & Cooper, 1985; Haan, 1977; Kohlberg, 1976). Η επιλογή των πιο πάνω θεωριών έγινε, θεωρώντας τις ως τις πιο ιδανικές για την αξιολόγηση της κοινωνικής ανάπτυξης. Το Fair Play for Kids σχεδιάστηκε ώστε να ενισχύσει την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, την διαπίστωση και επίλυση ηθικών διαφορών και την αλλαγή των ρόλων και των πεποιθήσεων δια μέσω της Φυσικής Αγωγής. Στηριζόμενο το πρόγραμμα στο μοντέλο της θεωρίας της κοινωνικής ανάπτυξης και της έρευνας (Weiss & Bredemeier, 1990; Rest,

1984), είχε ως στόχο την διερεύνηση των θετικών επιπτώσεων ενός ειδικά σχεδιασμένου αναλυτικού προγράμματος στην κοινωνική ανάπτυξη, στις αποφάσεις, στη λογική, στις προθέσεις και στη συμπεριφορά των παιδιών του δημοτικού. Στην έρευνα συμμετείχαν 452 παιδιά (248 κορίτσια και 204 αγόρια) από δέκα οχτώ τμήματα της τετάρτης, πέμπτης και έκτης των προάστιων δύο μεγαλουπόλεων. Τρεις ομάδες των έξι τμημάτων δημιουργήθηκαν. Μία ομάδα ελέγχου (140 παιδιά), η οποία δεν ενεπλάκη στο κοινό αναλυτικό πρόγραμμα, μια δεύτερη ομάδα (146 παιδιά) η οποία διδασκόταν από τους εκπαιδευτικούς της Φυσικής Αγωγής το νέο αναλυτικό και μια τρίτη ομάδα (166 παιδιά) στην οποία είχε το νέο αναλυτικό πέραν από το μάθημα της Φυσικής Αγωγής είχε εφαρμογή και σε άλλα θέματα όπως της Υγείας, στη Γλώσσα, Κοινωνικές Επιστήμες και Καλές Τέχνες. Το πρωτόκολλο διήρκεσε επτά μήνες ενός ακαδημαϊκού έτους και μετρήσεις έγιναν πριν και κατά την ανάπτυξη του προγράμματος. Τα παιδιά είχαν κάθε βδομάδα ενενήντα λεπτά μαθήματος Φυσικής Αγωγής καταναμημένα όπως οι εκπαιδευτική ήθελαν, π.χ. 2x45 λεπτά ή 3x30 λεπτά. Στους εκπαιδευτικούς που ακολουθούσαν το αναλυτικό πρόγραμμα Fair Play for Kids, τους δίνονταν υλικό μέσα από το οποίο μπορούσαν να αντλήσουν μεθόδους και δραστηριότητες υλοποίησης των στόχων του προγράμματος. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τους ερευνητές, οι οποίοι υπέθεσαν ότι ένα παρεμβατικό πρόγραμμα δια μέσω της Φυσικής Αγωγής, στηριζόμενο στις αρχές της κοινωνικής μάθησης και ανάπτυξης, μπορεί να επιφέρει αλλαγές στην ηθική ανάπτυξη των παιδιών και ειδικότερα στο «Τίμιο Παιχνίδι».

Οι πιο πάνω έρευνες απέδειξαν ότι στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής ή σε συνδυασμό με άλλα μαθήματα, δραστηριότητες οι οποίες δίνουν έμφαση και τονίζουν το «Τίμιο Παιχνίδι», είχαν εξίσου θετικές επιπτώσεις στις αποφάσεις, στη λογική, στις προθέσεις και στη συμπεριφορά των παιδιών. Για αυτό, για τη θετική διαφοροποίηση του δείκτη ηθικής, αποτελεί πλέον ανάγκη η αναδόμηση των αναλυτικών προγραμμάτων. Κοινωνία και πολιτεία, εκπαιδευτικοί και προπονητές, οφείλουν να ενσωματώσουν στα προγράμματά τους δραστηριότητες που να συμβάλουν στη διά βίου εφαρμογή του «Τίμιου Παιχνιδιού».

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Δείγμα

Ο πειραματικός σχεδιασμός της έρευνας, επέβαλλε τη χρήση της μεθόδου της σταδιακής δειγματοληψίας με στρωματοποίηση (stage sampling), μέσω της οποίας οι 54,215 μαθητές όλων των δημοτικών σχολείων της Κύπρου χωρίστηκαν σε μια ιεραρχημένη δομή μονάδων (επαρχίες, περιοχές, σχολεία, τμήματα, φύλο) όπου από κάθε μονάδα επιλέχτηκε αρχικά, πραγματοποιήθηκε με αντιπροσωπευτικό τρόπο η επιλογή των επομένων μονάδων. Στις επιμέρους φάσεις της σταδιακής δειγματοληψίας, η επιλογή των μονάδων πραγματοποιήθηκε με τυχαία δειγματοληψία με τη μέθοδο της λοταρίας. Λήφθηκε πρόνοια ώστε ο αριθμός των παιδιών που προέκυψε στο τελικό δείγμα, να ήταν αναλογικός της κάθε μίας από τις μονάδες της ιεραρχημένης δομής του πληθυσμού από τον οποίο προερχόταν. Κριτήριο για τον τελικό αριθμό του δείγματος ήταν η αντιπροσωπευτικότητα του πληθυσμού, και ο περιορισμός των επιπέδων του στατιστικού λάθους σε χαμηλό ποσοστό ($\pm 3.5\%$). Με βάση το ποσοστό αυτό ένας αριθμός 773 ατόμων ($n = 773$), θεωρήθηκε επαρκής για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης (σχηματική περιγραφή της διαδικασίας παρατίθεται στο παράρτημα). Στόχος της παρουσίασης ήταν να ληφθεί γραπτή συγκατάθεση από Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και να γίνει κατανοητό το περιεχόμενο της μελέτης από το διοικητικό – εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου. Οι συμμετέχοντες ήταν παιδιά της πέμπτης και έκτης τάξης της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ο τελικός αριθμός συμμετεχόντων που απάντησαν στα ερωτηματολόγια ήταν 720. Από αυτά 374 ήταν αγόρια και 346 κορίτσια, 333 παιδιά προέρχονταν από αστικές περιοχές και 387 από μη αστικές και 462 συγκαταλέχθηκαν στην ομάδα των αθλητών και 258 στην ομάδα των μη αθλητών. Από την επαρχία Λευκωσίας συμμετείχαν 234 παιδιά, από τη Λεμεσό 205, από τη Λάρνακα 130, από την Αμμόχωστο 69 και 82 από την επαρχία της Πάφου. 343 παιδιά φοιτούσαν στην πέμπτη και 377 στην έκτη τάξη ηλικίας 11 με 12 ετών.

Όργανο αξιολόγησης

Για την αξιολόγηση του «Τίμιου Παιχνιδιού», χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Τίμιο Παιχνίδι στη Φυσική Αγωγή (Χασσάνδρα, Γούδας,

Χατζηγεωργιάδης & Θεοδωράκης, 2002). Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει δύο παράγοντες με θετική κατεύθυνση – κοινωνική συμπεριφορά (σεβασμός σε συμπαίχτες και σεβασμός σε τυπικότητες), και δύο με αρνητική κατεύθυνση αντι-κοινωνική συμπεριφορά (τέχνη νίκης και κλέψιμο). Η διάσταση σεβασμός στους συμπαίχτες περιλαμβάνει συμπεριφορές όπως προφορική υποστήριξη και αναγνώριση της καλής προσπάθειας (π.χ. «Βοηθάω τους συμπαίχτες μου»). Η διάσταση σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ περιλαμβάνει θετικές κοινωνικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται μέσα στα σπορ (π.χ. «Στο τέλος δίνω το χέρι στους αντιπάλους»). Σαν κλέψιμο ορίζονται συμπεριφορές όπως παραβίαση των κανόνων του παιχνιδιού προσπαθώντας ταυτόχρονα να αποφύγουν την τιμωρία (π.χ. «Κλέβω αν είμαι σίγουρος ότι δε θα με πιάσουν»). Η τέχνη της νίκης, αντίθετα προς το κλέψιμο, περιλαμβάνει συμπεριφορές οι οποίες δεν αποτελούν παραβίαση των κανόνων του παιχνιδιού, αλλά συμπεριφορές που είναι ηθικά αμφισβητήσιμες και προσχεδιασμένες τακτικές με σκοπό να κλονίσουν τους αντιπάλους (π.χ. «Προσπαθώ να εκνευρίσω τους αντιπάλους»). Το ερωτηματολόγιο έχει την προθεματική φράση «Υποδείξτε πόσο συχνά κάνετε αυτά που περιγράφονται...», και αποτελείται από 16 ερωτήσεις (4 για κάθε παράγοντα). Οι απαντήσεις δίνονται με 5-βάθμια κλίμακα (1=Ποτέ, 5=Πάντα).

Για την πιλοτική εξέταση του ερωτηματολογίου και τον έλεγχο παραγόντων, οι οποίοι πιθανόν να επηρέαζαν την ερευνητική διαδικασία, καθώς επίσης και για τη διασφάλιση της ομαλής διεξαγωγής της διαδικασίας, του συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων και επιπλέον, για σκοπούς εξοικείωσης του ερευνητή με τη διαδικασία της αξιολόγησης, έγινε εφαρμογή πιλοτικής μελέτης. Η εφαρμογή της έγινε σε εκατό παιδιά τα οποία δε συμπεριλήφθηκαν στην κυρίως έρευνα και είχε διάρκεια μια εβδομάδα. Εκτός από τα εκατό παιδιά, έγιναν συνεντεύξεις σε πέντε παιδιά για τον έλεγχο της κατανόησης των ερωτήσεων. Από τη διαδικασία αυτή δεν προέκυψαν πιθανά προβλήματα. Ακολούθως το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε στην αρχική του μορφή.

Διαδικασία μέτρησης

Διαδικασία Μετρήσεων. Για την εφαρμογή του κυρίως μέρους της έρευνας, ο ερευνητής ήρθε σε επικοινωνία αρχικά με τους διευθυντές των σχολικών μονάδων που είχαν επιλεγεί, στους οποίους επεξηγήθηκαν οι στόχοι και οι σκοποί της έρευνας και ζητήθηκε από αυτούς η αποδοχή συμμετοχής του σχολείου τους σε αυτή. Ακολούθως είχε

προσωπική επαφή με τους δασκάλους του μαθήματος Φυσικής Αγωγής οι οποίοι συνέβαλαν στη διάθεση και συλλογή των ερωτηματολογίων. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε εντός των τάξεων των παιδιών υπό την εποπτεία των δασκάλων του μαθήματος Φυσικής Αγωγής, οι οποίοι είχαν ενημερωθεί για το περιεχόμενο και τον τρόπο συμπλήρωσής τους στην κατ' ιδίαν συνάντηση που είχα μαζί τους.

Σχεδιασμός της έρευνας

Ο παραγοντικός σχεδιασμός της μελέτης περιλάμβανε 3 παράγοντες. Συγκεκριμένα, ο παράγοντας “Φύλο” περιλάμβανε τα επίπεδα “αγόρια” (n =374) και “κορίτσια” (n = 346). Ο παράγοντας “Περιοχή” περιλάμβανε δύο επίπεδα: “αστική” (n = 333) και “αγροτική” (n =387) και ο παράγοντας “Άθληση” ο οποίος παράγοντας περιλάμβανε τα επίπεδα: “αθλητές” (n = 462) και “μη αθλητές” (n = 258). Η απεικόνιση του παραγοντικού σχεδιασμού παρουσιάζεται στο Παράρτημα Χ.

Στο πρώτο στάδιο των αναλύσεων, διεξάχθηκε επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση (Confirmatory Factor Analysis) για να διαπιστωθεί κατά πόσο οι ερωτήσεις στο ερωτηματολόγιο Τίμιου Παιχνιδιού ομαδοποιούνται στους ίδιους τέσσερις παράγοντες όπως και στο πρωτότυπο ερωτηματολόγιο που αναπτύχθηκε σε δείγμα μαθητών στην Ελλάδα. Ακολούθως, εξετάστηκαν οι δείκτες εσωτερικής συνοχής για τον κάθε παράγοντα με το συντελεστή alpha του Cronbach. Με αυτές τις αναλύσεις εξετάστηκε η δομική εγκυρότητα και η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου. Στο δεύτερο στάδιο των αναλύσεων, εξετάστηκαν τα περιγραφικά στατιστικά και συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών. Τέλος, χρησιμοποιήθηκαν πολυμεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης και έγιναν συγκρίσεις στους μέσους όρους των τεσσάρων διαστάσεων του Τίμιου Παιχνιδιού σε διαφορετικές ομάδες ανάλογα με το φύλο, τον τόπο κατοικίας (αστικές – αγροτικές περιοχές) και αθλητική ιδιότητα, (αθλητές – μη αθλητές).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εξέταση παραγοντικής δομής του ερωτηματολογίου

Επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση εκτελέστηκε για να εξεταστεί η δομική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου Τίμιο Παιχνίδι στη Φυσική Αγωγή για τον πληθυσμό των Κύπριων μαθητών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ικανοποιητικούς δείκτες προσαρμογής αναφορικά με τα σύγχρονα κριτήρια που προτείνονται από τους Hu και Bentler (1999). Παράλληλα, οι φορτίσεις των θεμάτων ήταν υψηλές. Συνολικά η ανάλυση υποστήριξε τη δομική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου. Οι δείκτες προσαρμογής παρουσιάζονται στον Πίνακα 3, ενώ οι φορτίσεις των θεμάτων παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.

Πίνακας 3. Επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση: Οι δείκτες προσαρμογής του μοντέλου.

Δείκτης προσαρμογής	
chi square / degrees of freedom	222.38 / 98
Non-Normed Fit Index	.96
Comparative Fit Index	.96
Incremental Fit Index	.96
Standardised Root Mean-Squared Residual	.04
Root Mean Square Error of Approximation	.05

Πίνακας 4. Επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση: Οι φορτίσεις των θεμάτων.

Θέματα κατά παράγοντα	Loading	Uniquenes	R-squared
<i>Σεβασμός στους συμπαίκτες</i>			
Υποστηρίζω τους συμπαίκτες μου	.51	.86	.26
Βοηθάω τους συμπαίκτες μου	.57	.82	.32
Επιβραβεύω τις καλές προσπάθειες των συμπαικτών μου	.57	.82	.33
Συμπαραστέκομαι στους συμπαίκτες μου	.67	.74	.45
<i>Σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ</i>			
Συγχαίρω τους αντιπάλους όταν χάνω	.68	.74	.46
Δίνω το χέρι στον αντίπαλο ανεξάρτητα αν κέρδισα ή έχασα	.84	.54	.71
Στο τέλος δίνω το χέρι στους αντιπάλους	.85	.52	.73
Συγχαίρω τον αντίπαλο για μια καλή απόδοση	.72	.70	.51
<i>Τέχνη νίκης</i>			
Προσπαθώ να εκνευρίσω τους αντιπάλους	.72	.70	.52
Προσπαθώ να ενοχλώ τους αντιπάλους	.77	.64	.59
Μιλάω άσχημα στους αντιπάλους	.64	.77	.41
Προσπαθώ να κάνω τους αντιπάλους να θυμώσουν	.80	.61	.63
<i>Κλέψιμο</i>			
Κλέβω αν είμαι σίγουρος ότι δεν θα με πιάσουν	.82	.57	.68
Κλέβω όταν κλέβουν και οι άλλοι	.78	.63	.61
Κλέβω αν αυτό με βοηθάει να κερδίσω	.76	.65	.58
Κλέβω όταν μπορώ	.75	.66	.56

Περιγραφικά στατιστικά και συσχετίσεις

Τα περιγραφικά στατιστικά, οι δείκτες εσωτερικής συνοχής, και οι συσχετίσεις για όλες τις μεταβλητές παρουσιάζονται στον Πίνακα 5. Ο δείκτης alpha του Cronbach ήταν σε αποδεκτά επίπεδα για τους τέσσερις παράγοντες, υποστηρίζοντας έτσι την αξιοπιστία της κλίμακας. Γενικά, οι συμμετέχοντες υψηλά σκορ στη μεταβλητή ‘σεβασμός στους συμπαίκτες’, μέτρια σκορ στη μεταβλητή ‘σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ’, και χαμηλά σκορ στις μεταβλητές ‘τέχνη νίκης’ και ‘κλέψιμο’. Οι δύο παράγοντες που αντανakλούσαν κοινωνικές συμπεριφορές είχαν μέτρια θετικά συσχέτιση μεταξύ τους, και χαμηλές προς μέτριες αρνητικές συσχετίσεις με τους δύο παράγοντες αντι-κοινωνικής συμπεριφοράς, οι οποίοι είχαν επίσης μέτρια θετική συσχέτιση μεταξύ τους.

Πίνακας 5. Περιγραφικά στατιστικά και συσχετίσεις.

Παράγοντες	Περιγραφικά στατιστικά		Cronbach's alpha	Συσχετίσεις		
	<i>M</i>	<i>SD</i>		1	2	3
1. Σεβασμός στους συμπαίκτες	4.25	.74	.63			
2. Σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ	3.53	1.14	.85	.38		
3. Τέχνη νίκης	1.79	.92	.80	-.19	-.35	
4. Κλέψιμο	1.47	.84	.84	-.22	-.26	.51

Ανάλυση διακύμανσης

Για να εξεταστούν διαφορές στις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού ως προς το φύλο, την αθλητική ιδιότητα (αθλητές – μη αθλητές), και την περιοχή προέλευσης (αστική – αγροτική) εκτελέστηκε τρίπλευρη ($2 \times 2 \times 2$) πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης. Τα αποτελέσματα της πολυμεταβλητής ανάλυσης έδειξαν στατιστικά σημαντικές επιδράσεις για το φύλο, $F_{(4, 706)} = 3.93, p < .01, \eta^2 = .02$, την αθλητική ιδιότητα, $F_{(4, 706)} = 4.82, p < .01, \eta^2 = .03$, και την περιοχή προέλευσης, $F_{(4, 706)} = 4.09, p < .01, \eta^2 = .02$, ενώ δεν παρατηρήθηκε καμία αλληλεπίδραση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Σχετικά με το φύλο, εξέταση των μονομεταβλητών αναλύσεων έδειξε στατιστικά σημαντική επίδραση για τις διαστάσεις τέχνη νίκης, $F_{(1, 716)} = 7.36, p < .01, \eta^2 = .01$, και κλέψιμο, $F_{(1, 716)} = 6.45, p < .05, \eta^2 = .01$, και μη στατιστικά σημαντική επίδραση για τις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες, $F_{(1, 716)} = 1.26, p = .26$, και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ, $F_{(1, 716)} = .84, p = .36$. Από την εξέταση των μέσων όρων προέκυψε ότι τα αγόρια είχαν υψηλότερα σκορ από τα κορίτσια στη τεχνη νίκης και στο κλέψιμο.

Σχετικά με την αθλητική ιδιότητα, εξέταση των μονομεταβλητών αναλύσεων έδειξε στατιστικά σημαντική επίδραση για τις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες, $F_{(1, 716)} = 8.41, p < .01, \eta^2 = .01$, και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ, $F_{(1, 716)} = 11.95, p < .01, \eta^2 = .02$, και μη στατιστικά σημαντική επίδραση για τις διαστάσεις τέχνη νίκης, $F_{(1, 716)} = .30, p = .59$, και κλέψιμο, $F_{(1, 716)} = .03, p = .87$. Από την εξέταση των μέσων όρων προέκυψε ότι οι αθλητές παρουσίασαν χαμηλότερα σκορ από τους μη αθλητές στις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ.

Σχετικά με την περιοχή προέλευσης, η εξέταση των μονομεταβλητών αναλύσεων έδειξε στατιστικά σημαντική επίδραση για τις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες,

$F_{(1, 716)} = 6.66, p < .01, \eta^2 = .01$, τέχνη νίκης, $F_{(1, 716)} = 8.27, p < .01, \eta^2 = .01$, επίδραση που πλησίασε τη στατιστική σημαντικότητα για το κλέψιμο, $F_{(1, 716)} = 3.15, p = .07, \eta^2 = .01$, και μη στατιστικά σημαντική επίδραση για τη διάσταση σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ, $F_{(1, 716)} = .01, p = .97$. Από την εξέταση των μέσων όρων προέκυψε ότι οι μαθητές από αστικές περιοχές παρουσίασαν μεγαλύτερα σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίκτες και χαμηλότερα σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο από τους μαθητές από αγροτικές περιοχές.

Οι μέσοι όροι στις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού για τις επιμέρους ομάδες παρουσιάζονται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6. Μέσοι όροι στις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού για τις επιμέρους ομάδες.

	Φύλο		Αθλητική ιδιότητα		Τόπος κατοικίας	
	Αγόρια	Κορίτσια	Αθλητές	Μη αθλητές	Αστική	Αγροτική
Σεβασμός στους συμπαίκτες	4.23	4.27	4.19	4.36	4.34	4.18
Σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ	3.63	3.42	3.40	3.74	3.57	3.49
Τέχνη νίκης	1.89	1.68	1.76	1.84	1.67	2.05
Κλέψιμο	1.57	1.37	1.46	1.50	1.40	1.54

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα έρευνα είχε ως σκοπό την ανάλυση των συμπεριφορών των παιδιών των Δημόσιων Δημοτικών Σχολείων της Κύπρου σχετικά με το Τίμιο Παιχνίδι με βάση τις αυτοαναφορές τους (self-reported behavior). Ειδικότερα, η μελέτη αυτή (α) διερεύνησε τις απόψεις των παιδιών ηλικίας 11-12 χρονών για δύο θετικές κοινωνικές συμπεριφορές τίμιου παιχνιδιού, το σεβασμό σε συμπαίκτες και το σεβασμό στις τυπικότητες των σπορ, και δύο αντικοινωνικές συμπεριφορές, την τέχνη νίκης και το κλέψιμο, (β) εξέτασε τις διαφορές στις τέσσερις αυτές συμπεριφορές ως προς το φύλο, την αθλητική ιδιότητα (αθλητές – μη αθλητές), και τον τόπο διαμονής (αστική – αγροτική).

Για την αξιολόγηση των συμπεριφορών του τίμιου παιχνιδιού χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Τίμιο Παιχνίδι στη Φυσική Αγωγή (Χασάνδρα, κ.α., 2002), το οποίο αναπτύχθηκε σε ελληνικό πληθυσμό. Για τον έλεγχο του ερωτηματολογίου προηγήθηκε της κυρίως έρευνας πιλοτική εφαρμογή και έλεγχος κατανόησης των θεμάτων. Από τον έλεγχο δε διαγνώστηκαν πιθανά προβλήματα και το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε στην πρωτότυπη μορφή του. Μετά τη συλλογή των δεδομένων της κυρίως έρευνας έγινε ψυχομετρική αξιολόγηση προκειμένου να ελεγχθεί η δομική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου. Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε υποστήριξε τη δομική εγκυρότητα. Συνεπώς το ερωτηματολόγιο Τίμιο Παιχνίδι στη Φυσική Αγωγή κρίνεται κατάλληλο για την αξιολόγηση του τίμιου παιχνιδιού για τον πληθυσμό των Κύπριων μαθητών ηλικίας 11-12 ετών.

Η στατιστική ανάλυση εξέταση αρχικά τους περιγραφικούς δείκτες και τις συσχετίσεις των μεταβλητών. Από τους μέσους όρους φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες παρουσίασαν υψηλά σκορ στις θετικές κοινωνικές συμπεριφορές και χαμηλά σκορ στις αντικοινωνικές συμπεριφορές. Από τις συσχετίσεις βρέθηκε ότι οι κοινωνικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές είχαν χαμηλές προς μέτριες αρνητικές σχέσεις, το οποίο υποδεικνύει ότι η εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών είναι σχετικά ανεξάρτητη η μία από την άλλη (η εκδήλωση θετικών συμπεριφορών δεν αποκλείει την εκδήλωση αρνητικών συμπεριφορών).

Στη συνέχεια εξετάστηκαν διαφορές στις διαστάσεις του τίμιου παιχνιδιού ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Όσον αφορά τις διαφορές του φύλου, τα κορίτσια επέδειξαν περισσότερη ευαισθησία στην τήρηση των κανόνων του «Τίμιου Παιχνιδιού». Από τους μέσους όρους προέκυψε ότι τα αγόρια παρουσίασαν υψηλότερα σκορ από τα κορίτσια στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο. Τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με την αρχική μας υπόθεση και επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα άλλων ερευνών (π.χ., Duda, Olson & Templin, 1991), όπου οι αθλητές (κυρίως τα αγόρια) ενέκριναν τη χρήση επιθετικής συμπεριφοράς σε αντιπάλους, τέτοια που θα τους προκαλούσε ακόμα και την απόσυρσή τους για το υπόλοιπο της αθλητικής τους χρονιάς. Σε αντίθεση με τα κορίτσια που ενέκριναν περισσότερο τις συμπεριφορές μέσα στα πλαίσια της ευγενούς άμιλλας και του «Τίμιου Παιχνιδιού». Σε ανάλογες έρευνες οι Alison (1982), Bredemeier (1985), Silva (1983), αναφέρουν ότι τα αγόρια τείνουν να αντιλαμβάνονται το περιεχόμενο του «Τίμιου Παιχνιδιού» και τη νόμιμη αθλητική συμπεριφορά, διαφορετικά από τα κορίτσια (Duda et al., 1991).

Παρόμοια αποτελέσματα έχουν αναφερθεί και σε Ελληνικό πληθυσμό από τους Παπαγεωργίου, Χασάνδρα και Χατζηγεωργιάδη (2008) και Διγγελίδη και Κρομμύδα (2008) οι οποίοι αναφέρουν σε έρευνές τους ότι τα αγόρια δείχνουν να εμφανίζουν πιο συχνά αρνητικές κοινωνικο-ηθικές συμπεριφορές και λιγότερο συχνά θετικές κοινωνικο-ηθικές συμπεριφορές σε σχέση με τα κορίτσια. Τα παραπάνω αποτελέσματα δε συμφωνούν με άλλες έρευνες που δε βρήκαν διαφορές ως προς το φύλο (Γεωργιάδη, Λιούμπη και Μουντάκη, 2006).

Οι Kavussanu και Roberts (2001) αναφέρουν σε έρευνά τους ανάμεσα σε αθλητές και αθλήτριες καλαθόσφαιρας κολεγίου, ότι παρουσιάστηκαν διαφορές στο φύλο στα πλείστα θέματα ηθικής. Τα κορίτσια έδειξαν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα του τρόπου λειτουργίας της ηθικής σε αυτά τα θέματα σε σχέση με τα αγόρια.

Τα πιο πάνω αποτελέσματα συμφωνούν με έρευνες των συμπεριφορών στο Τίμιο Παιχνίδι των Duda και συν. (1991), της γνησιότητας των απόψεων μεταξύ των φύλων, των Bredemeier (1985), Duda και συν. (1991) και Silva και συν. (1983), και του τρόπου σκέψης της ηθικής στον αθλητισμό και στη ζωή των Bredemeier και Shields (1986).

Στην πορεία του χρόνου, στην αθλητική βιβλιογραφία, καταβλήθηκαν πολλές προσπάθειες για την ερμηνεία των διαφορών των φύλων σε σχέση με την ηθική. Οι Bredemeier και Shields (1986) εισηγούνται ότι οι αρνητικές διαστάσεις της συμμετοχής

στον αθλητισμό μπορεί να είναι λιγότερο αισθητές στο γυναικείο αθλητισμό, γιατί παραδοσιακά ο αθλητισμός αποτελούσε άντρο των ανδρών και λόγω του εγωκεντρικού χαρακτήρα των συναγωνιστικών αλληλεπιδράσεων, μπορεί να αγκαλιάζεται περισσότερο από τους άντρες παρά από τις γυναίκες. Τέλος, υπάρχει η άποψη και η αποδοχή ότι η επιθετικότητα ταυτίζεται περισσότερο με τους άντρες παρά με τις γυναίκες (Weiss & Bredemeier,1990).

Παρατηρήθηκε επίσης ότι τα παιδιά «αθλητές» επιδεικνύουν λιγότερη ευαισθησία στην εφαρμογή των κανόνων του «Τίμιου παιχνιδιού» από τα παιδιά «μη αθλητές». Από τους μέσους όρους προέκυψε ότι οι αθλητές παρουσίασαν χαμηλότερα σκορ από τους μη αθλητές στις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ. Τα παιδιά που δε συγκαταλέγονται στην ομάδα των «αθλητών» και που έχουν μόνο το σχολείο και την οικογένεια ως φορέα διαμόρφωσης των αθλητικών αξιών τους, επιδεικνύουν μεγαλύτερη ευαισθησία στην εφαρμογή των κανόνων του Τίμιου Παιχνιδιού.

Τα αποτελέσματα δε στηρίζουν την αρχική μας υπόθεση η οποία βασίστηκε στα αποτελέσματα έρευνας που διεξήγαγε το Βρετανικό Συμβούλιο Αθλητισμού (1995), που στόχο είχε να διερευνήσει το τι σήμερα οι νεαροί αθλητές και αθλήτριες θεωρούν ως πιο σημαντικό στον αθλητισμό, ποια ομάδα πληθυσμού έχει μεγαλύτερη επιρροή στις αξίες αυτών των παιδιών, καθώς και να διερευνήσει τις συμπεριφορές των παιδιών σε σχέση με το «Τίμιο Παιχνίδι». Στην παράμετρο που αφορούσε την ομάδα με τη μεγαλύτερη επιρροή στις αξίες των παιδιών, τα σχολεία είχαν λιγότερη επιρροή. Τα αποτελέσματα τόνιζαν τη σημασία που έχουν οι σύλλογοι στις στάσεις και αξίες των αθλητών αλλά και τον εκπαιδευτικό τους ρόλο.

Αυτή η άποψη υποστηρίζεται και από τα αποτελέσματα της μελέτης των Proios και συν.(2004), που έδειξε ότι η συμμετοχή στον αθλητισμό δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση του ηθικού διαλογισμού. Παρά ταύτα, υποστηρίχθηκε ότι η ηθική ανάπτυξη επηρεάζεται από το περιβάλλον (π.χ. γονείς, συνομήλικους) και ειδικότερα από τους εκπαιδευτικούς (δάσκαλοι, καθηγητές). Αυτό φανερώνει την ανάγκη για ειδική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών ώστε να είναι σε θέση, αλλά και να προωθούν την ηθική ανάπτυξη και την ανάπτυξη του χαρακτήρα των παιδιών. Παρόμοια, ο Rees (2000), ο οποίος υποστήριξε ότι ο αθλητισμός δε χτίζει το χαρακτήρα και δε συμβάλει στην ηθική ανάπτυξη.

Πολλές μελέτες οι οποίες είχαν ως αντικείμενο έρευνας την ανάπτυξη της ηθικής στον αθλητισμό στηρίχθηκαν στη θεωρία του Hann (1983). Όπως οι Bredemeier και Shields (1984) οι οποίοι είχαν ρωτήσει αθλητές και μη αθλητές για τα ηθικά διλήμματα τα οποία αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα και στον αθλητισμό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι και οι δύο ομάδες στην καθημερινότητα επεδείκνυαν ψηλά ποσοστά ηθικότητας παρά σε αθλητικές συνθήκες. Παρά ταύτα όμως, οι αθλητές επεδείκνυαν χαμηλότερα ποσοστά ηθικότητας από τους μη αθλητές σε αθλητικές δραστηριότητες (Long, et al, 2006). Παρόμοια αποτελέσματα έχουν αναφερθεί και σε άλλες μελέτες, για παράδειγμα οι Bredemeier και Shields (1986), ερευνώντας τη σχέση μεταξύ αθλητικής συμμετοχής και ωριμότητας ηθικού διαλογισμού, δε διαπίστωσαν καμιά σημαντική σχέση μεταξύ αθλητικής εμπειρίας και ηθικής ανάπτυξης σε αθλητές γυμνασίου (Μπασάλας κ.α.,2006). Σε αντιστοιχία βρίσκονται και οι θέσεις των Weiss και Smith (2002), οι οποίοι αναφέρουν ότι η εμπλοκή στον αθλητισμό δεν οδηγεί παράλληλα και στην ανάπτυξη και διάπλαση του χαρακτήρα (Long et al., 2006).

Τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών προκαλούν σημαντικό προβληματισμό για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του αθλητικού περιβάλλοντος, και της συμβολής των αθλητικών σωματείων, παραγόντων και φορέων, στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της ηθικής συμπεριφοράς των αθλητών/τριων και της εφαρμογής των κανόνων του Τίμιου Παιχνιδιού στον αθλητισμό γενικότερα, αλλά και στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής ειδικότερα.

Τέλος, αναφορικά με τον τόπο διαμονής, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι μαθητές/τριες από αστικές περιοχές παρουσίασαν μεγαλύτερα σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίκτες και χαμηλότερα σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο από τους μαθητές/τριες από αγροτικές περιοχές. Παρά την αδυναμία εντοπισμού μελετών στην Κύπρο οι οποίες να τεκμηριώνουν την ύπαρξη διαφορών μεταξύ παιδιών που διαβιούν σε αστικές σε σχέση με παιδιά που διαβιούν σε αγροτικές περιοχές, αποτέλεσε εντούτοις ιδιαίτερη πρόκληση η διερεύνηση των συγκεκριμένων παραγόντων. Είναι πιθανόν η προσφερόμενη δυνατότητα εμπλοκής των παιδιών στα αστικά κέντρα σε περισσότερες αθλητικές, πολιτιστικές, κοινωνικές ή άλλων μορφών δραστηριοτήτων, να αποτελούν σημαντικό παράγοντες διαμόρφωσης θετικότερων συμπεριφορών στο Τίμιο Παιχνίδι.

Από μεθοδολογικής απόψεως, η παρούσα έρευνα στοχεύοντας στο σχηματισμό μιας αντιπροσωπευτικής εικόνας των συμπεριφορών των παιδιών των δημόσιων σχολείων

της Κύπρου για το Τίμιο Παιχνίδι στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, εστίασε στην επάρκεια του μεγέθους του δείγματος ($n= 720$) καθώς και στις διαδικασίες επιλογής του. Διατηρήθηκε η αναλογικότητα για κάθε μια από τις μονάδες της ιεραρχημένης δομής του πληθυσμού από τον οποίο προερχόταν, με τυχαίο τον τρόπο επιλογής του, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της λοταρίας περιορίζοντας τα επίπεδα του στατιστικού λάθους σε χαμηλό ποσοστό ($\pm 3.5\%$). Η επαφή του ερευνητή αρχικά με τους διευθυντές των σχολικών μονάδων που είχαν επιλεγεί, στους οποίους επεξηγήθηκαν οι στόχοι και οι σκοποί της έρευνας, συνέβαλε στην πιο εύκολη αποδοχή της συμμετοχής του σχολείου τους σε αυτή και στην απρόσκοπτη προσωπική επαφή με τους δασκάλους του μαθήματος Φυσικής Αγωγής, οι οποίοι βοήθησαν στη διάθεση και συλλογή των ερωτηματολογίων. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε αποδείχθηκε ψυχομετρικά ισχυρό, καθώς υποστηρίχθηκαν τόσο η δομική εγκυρότητα όσο και η αξιοπιστία του. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά της έρευνας, αποτέλεσαν σημαντικά στοιχεία στην υλοποίηση των σκοπών της παρούσας εργασίας και βοήθησαν ώστε να διασφαλιστούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό η εγκυρότητα και αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.

Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας μπορούν να αποτελέσουν μια σημαντική βάση για περισσότερη έρευνα ανάμεσα στον πληθυσμό των παιδιών των δημόσιων σχολείων της Κύπρου αλλά και ανάμεσα σε άλλους πληθυσμούς παιδιών. Παράλληλα, αποτελεί ένα στοιχείο μελέτης των αποτελεσμάτων από τα ίδια τα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς και όλους τους εμπλεκόμενους φορείς της παιδείας και του αθλητισμού. Τα ευρήματα μπορεί να αποτελέσουν την απαρχή για ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων παρέμβασης, που θα έχουν ως στόχο την ηθική ανάπτυξη των παιδιών και την καλλιέργεια του Τίμιου Παιχνιδιού στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής και γενικότερα στη ζωή τους, με ιδιαίτερη έμφαση στις ομάδες πληθυσμού που αποδεδειγμένα χρίζουν βελτίωσης στον τομέα της ηθικής συμπεριφοράς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συνοπτικά, τα αποτελέσματα της παρούσα έρευνας έδειξαν ότι:

- Οι συμμετέχοντες παρουσίασαν υψηλά σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίκτες, μέτρια προς υψηλά σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ, και χαμηλά σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο
- Οι διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ παρουσίασαν θετική συσχέτιση μεταξύ τους
- Οι διαστάσεις τέχνη της νίκης και κλέψιμο παρουσίασαν επίσης θετική συσχέτιση μεταξύ τους
- Οι δύο διαστάσεις θετικών κοινωνικών συμπεριφορών είχαν μέτριες αρνητικές σχέσεις με τις δύο διαστάσεις αντικοινωνικών συμπεριφορών
- Τα αγόρια παρουσίασαν υψηλότερα σκορ από τα κορίτσια στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο
- Οι αθλητές παρουσίασαν χαμηλότερα σκορ από τους μη αθλητές στις διαστάσεις σεβασμός στους συμπαίκτες και σεβασμός στις τυπικότητες των σπορ
- Οι μαθητές/τριες από αστικές περιοχές παρουσίασαν μεγαλύτερα σκορ στη μεταβλητή σεβασμός στους συμπαίκτες και χαμηλότερα σκορ στις μεταβλητές τέχνη νίκης και κλέψιμο από τους μαθητές/τριες από αγροτικές περιοχές

Από την παρούσα ανασκόπηση, παρουσιάστηκε αδυναμία εντοπισμού μελετών στην Κύπρο, παρά ελάχιστες στον Ελλαδικό χώρο που να έχουν ως αντικείμενο μελέτης το Τίμιο Παιχνίδι. Οι μελέτες αυτές κατά βάση ασχολήθηκαν με την ηθική ανάπτυξη των παιδιών, το κλίμα παρακίνησης τους στη φυσική αγωγή και τις διαφορές ανάμεσα στο φύλο. Δεν ανεβρέθησαν από τον ερευνητή εργασίες οι οποίες να τεκμηριώνουν την ύπαρξη διαφορών μεταξύ παιδιών που διαβιούν σε αστικές σε σχέση με παιδιά που διαβιούν σε αγροτικές περιοχές, καθώς επίσης και μελετών που να τεκμηριώνουν την ύπαρξη διαφορών μεταξύ παιδιών ανά επαρχία. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι

περισσότερες έρευνες διεξήχθησαν με μαθητές δημοτικού σχολείου παρά με μαθητές μέσης εκπαίδευσης. Συνεπώς, προτείνεται σε μελλοντικές έρευνες η χρησιμοποίηση και μαθητών γυμνασίου-λυκείου για την άντληση περισσότερων πληροφοριών για τις συμπεριφορές των παιδιών στο Τίμιο Παιχνίδι στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Παρατηρήθηκε επίσης ότι η περισσότερες έρευνες αντλούσαν τα αποτελέσματά τους από τα παιδιά των δημόσιων σχολείων. Προτείνεται και σε αυτή την περίπτωση η χρήση δείγματος και από ιδιωτικά εκπαιδευτήρια για σύγκριση των αποτελεσμάτων. Ένα άλλο στοιχείο που παρατηρήθηκε ήταν η απουσία ερευνών μεταξύ παιδιών αθλητών και μη αθλητών, που προέρχονταν από διαφορετικά αθλήματα, ατομικά ή ομαδικά, το αγωνιστικό επίπεδο της ομάδας ή του παιδιού, το επίπεδο απήχησης του αθλήματός του στην κοινωνία, σε σχέση με το πολιτισμικό και κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου τους και την αθλητική-οικογενειακή τους κουλτούρα. Όσον αφορά την Κύπρο, δεν υπάρχουν έρευνες γενικότερα αλλά και ειδικότερα στη Φυσική Αγωγή και πιο ειδικά στο Τίμιο Παιχνίδι μεταξύ πληθυσμών της ελεύθερης Κύπρου με των κατεχομένων περιοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ames, C. (1992). Classroom: Goals, structures and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84, 261-271.
- Bergmann, D. (2000). The logical connection between moral education and physical education. *Curriculum Studies*, 32 (4), 561-573.
- Binder, D. Beyond Rules: Implications of current theory for a new pedagogy of fair play, 2000 pre-olympic congress, Brisbane, Australia. Ημερομηνία ανάκτησης: 15-5-2010. <http://www.deannabinder.com/documents/Brisbane2000>
- Binder, D. & Guo, Y. (2004). Olympic education as values education: Linking East and West. *Unpublished paper presented to the International Forum on the 2008 Beijing Olympic Games: The Plurality of Creativity: the Olympic Spirit and the Oriental Culture*. Beijing: Renmin University of China.
- Blake, B. (1996). Spiritual, moral, social and cultural development in physical education. *Bulletin of Physical Education*, 32, 6-16.
- Boardley, I. & Kavussanu, M. (2007). Development and validation of the moral disengagement in sport scale, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29, 608-628.
- Βοσνιάδου, Στ. (2000). *Κείμενα εξελικτικής ανάπτυξης. Κοινωνική ανάπτυξη, Γ' τόμος*. Αθήνα : Gutenberg Ψυχολογία.
- Boxill, J. (2003). *Sports Ethics: An Anthology*. Blackwell: UK.
- Bredemeier, B. & Shields, D. (1984). The utility of moral stage analysis in the investigation of athletic aggression. *Sociology of Sport Journal*, 1, 138-149.
- Bredemeier, B. (1985). Moral reasoning and the perceived legitimacy of intentionally injurious sports act. *Journal of Sport Psychology*, 7, 110-124.
- Bredemeier, B. & Shields, D. (1986). Game reasoning and interactional morality. *Journal of Genetic Psychology*, 147, 257-275.

- Bredemeier, B., Weiss, M., Schields, D., & Shewchuk, R. (1986). Promoting moral growth in the summer sports camp: The implementation of theoretically -grounded instructional strategies. *Journal of Moral Education*, 15, 212-220.
- Bredemeier, B., Shields, D. & Miller, S. (1997). Sociomoral education through physical education with at-risk children. *Quest*, 49, 114-129.
- Butcher, R. & Schneider, A. (1998). Fair play as a respect for the game. *Journal of Philosophy of Sport*, 25, 1-22.
- Caille, A. (1998). The concept of fair play. *Olympic Review*, XXXI(22), 27-38.
- Council of Europe, (2001). Europe sport charter, code of sports ethics. *International Sports Law Review*, 1(2), 33.
- Council of Europe, (1992). European sports charter. *Code of Sports Ethics*, Recommendation No. R (92) 14 rev: Rhodes. Ημερομηνία ανάκτησης: 20-3-2007. <https://wcd.coe.int>
- Deutsch, M. (1985). *Distributive justice: A social-psychological perspective*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Διγγελίδης, Ν. & Κρομμύδας Χ. (2008). Διαφορές μαθητών και μαθητριών γυμνασίου ως προς την ηθική συμπεριφορά και η σχέση της με το κλίμα παρακίνησης, τους στόχους επίτευξης και την ευχαρίστηση στο μάθημα της φυσικής αγωγής. *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό*, 6, 149-161.
- Διεθνής Επιτροπή Φιλάθλου Πνεύματος, CIFP. Διακήρυξη για το τίμιο παιχνίδι. Ημερομηνία ανάκτησης: 20-3-2007. <http://www.fairplayinternational.org/>
- Δραγώνα- Μονάχου, Α. (1981). Ανθρώπινο και πολιτικό αγαθό στον Αριστοτέλη". *ΕΕΠΑΣΠΕ*, Αθήνα.
- Dunn, J., & Dunn, J. (1999). Goal orientations, perceptions of aggression, and sportpersonship in elite male youth ice hockey players. *The Sport Psychologist*, 13, 183-200.

- Duda, J., Olson, L., & Templin, T. (1991). The relationship of task and ego orientation to sportsmanship attitudes and the perceived legitimacy of injurious acts, *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 62, 79-87.
- Ebbeck, V. & Gibbons S. (2003). Explaining the self-conception of perceived conduct using indicators of moral functioning in physical education. *Research Quarterly for Exercise and Sport, American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance*, 74(3), 284-291.
- English Sports Council (1995). An examination of values attitudes to fair play among youth sport competitors. Young people sport and ethics: London. Ημερομηνία ανάκτησης: 22-4-2009. www.sportengland.org/bestval.pdf
- Franchini, E. (1998). Judo's foundations applied to Olympic education and to the development of fair play. In: 9th International Postgraduate Seminar on Olympic Studies, 2001, Athens. International Olympic Academy – Report on the I.O.A.'s Special Sessions and Seminars 2001. Athens : International Olympic Academy, 2001. 1. 190-199. ioa.org.gr/en/reports/special-sessions/doc
- Georgenas, G. & Daroglou, G. (2008). The relationship between achievement goal and perceptions of motivational climate in Greek handball athletes, *Hellenic Journal of Physical Education & Sport Science*, 28(4), 43-54.
- Gibson, S., Ebbeck, V. & Weiss, M. (1995). Fair play for kids: effects on the moral development of children in physical education. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 66, 247-255.
- Gill, E. (1982). *Fair play*. Netanya: Wingate Institute.
- Hassandra, M., Goudas, M., Hatzigeorgiadis, A. & Theodorakis, Y., A Fair play intervention program in school Olympic education, (2007) , *European Journal of Education*, 22(2), 99-114.
- International Olympic Academy. Fair play by Yannakis Thomas (GRE). Ημερομηνία ανάκτησης: 20-3-2007. ioa.org.gr/en/reports/special-sessions/doc

- International Olympic Academy. Sport ethics in the past and now by Giannis Zervas. Ημερομηνία ανάκτησης: 20-3-2007. ioa.org.gr/en/reports/special-sessions/doc
- International Olympic Committee: Olympic charter. Ημερομηνία ανάκτησης: 20-3-2007. http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_122pdf
- Ιστορία της φυσικής αγωγής. Η φυσική αγωγή και Αρχαία Ελλάδα. Μετάφραση Κ. Κιτρινιάρη (1961). Ημερομηνία ανάκτησης: 17-8-2008. Πηγή: Από την ιστοσελίδα Φυσική Αγωγή [1].
- Καζεπίδης, Τ. (1998). *Η φιλοσοφία της παιδείας. Παιδεία και γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Kavussanu, M. (2008). Moral behavior in Sport: a critical review of the literature. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 124-138.
- Kavussanu, M. (2007). Morality in sport. In S. Jowett & D. E. Lavallee. (Eds.), *Social psychology in sport* (pp. 265-278). Champaign IL: Human Kinetics.
- Kavussanu, M. (1997). *Moral functioning in sport: An achievement goal perspective*. Unpublished doctoral dissertation, Urbana-Champaign, IL: University of Illinois Urbana – Champaign.
- Kavussanu, M. & Boardley, I. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 97-117.
- Kavussanu, M., Seal, R. & Phillips, R. (2006). Observed prosocial and antisocial behaviors in male soccer team: age differences across adolescence and the role of motivation variables. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18, 326-344.
- Kavussanu, M., & Ntoumanis, N. (2003). Participation in sport and moral functioning: does ego orientation mediate their relationship?, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 25, 501-518.
- Kavussanu, M., Roberts, G. & Ntoumanis, N. (2002). Contextual influences on moral functioning of college basketball players, *The Sports Psychologist*, 16, 347-367.

- Kavussanu, M. & Roberts, G. (2001). Moral functioning in sport: An achievement goal perspective. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 23, 37-54.
- Kavussanu, M. & Roberts, G. C.(1996). Motivation in physical activity contexts: The relationship of perceived motivational climate to intrinsic motivation and self-efficacy. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 18 (3), 264-280.
- Λιούμπη, Π., Γεωργιάδης, Κ. & Μουντάκης, Κ. (2006). Συμπεριφορά που σχετίζεται με το τίμιο παιχνίδι ελλήνων μαθητών/τριών της Στ' Δημοτικού. *Πρακτικά 17^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Κομοτηνή: ΤΕΦΑΑ, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο.
- Long T., Pantaleon, N. Bruant, G. & D'Arripe-Longueville, F. (2006). A qualitative study of moral elite athletes. *The Sport Psychologist*, 20, 330-347.
- Λυπουρλής, Δ. (2000). *Αριστοτέλης Ηθικά Νικομάχεια. Βιβλίο Β'.* Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- McNamee, M., Jones, C. & Duda, J.L. (2003). Psychology, ethics and sports: Back to an Aristolian "museum of normalcy", *International Journal of Sport and Health Science*, 1(1), 61-75.
- McNamee, M. & Jones, C. (1999). Value conflict, fair play and sports education worthy on the name. In: M Leicester et al. (Eds), *Education, Culture and Values*, 4, 103-111.
- McNamee M. J. & Parry S. J. (1998). *Ethics & Sport*. Taylor & Francis: London.
- Miller, S., Bredemeier, B., & Shields, D. (1997). Sociomoral education through physical education with at-risk children. *Quest*, 49, 114-129.
- Moreno, J., Murcia, E. & Gimeno, D. (2008). Relationships among goal orientations, motivational climate and flow in adolescent athletes: differences by gender. *The Spanish Journal of Psychology*, 11(1), 181-191.
- Morgan, W., Meier, K. & Schneider, A. (2001). *Ethics in sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Μουρατίδη, Ι. (2002). *Θέματα φιλοσοφίας φυσικής αγωγής. Εισαγωγή στη φιλοσοφία*. Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδης.

- Μούσιου, Ο. (2001). Κοινωνική μάθηση και αντικοινωνική συμπεριφορά. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 32, 57-73.
- Μπαμπινιώτη Γ. (2002). *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας. Β' Έκδοση*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπασάλας Γ., Πρώιος Μ., Δογάνης Γ. & Μπαλάσας Δ. (2006). Ηθική ανάπτυξη και φυσική αγωγή-αθλητισμός. *Αναζητήσεις στη φυσική αγωγή & τον αθλητισμό*, 4, 225-236.
- Nicholls, J.G. (1984). Achievement motivation: Conceptions of ability, subjective experience, task choice and performance. *Psychology Review*, 91, 328-299.
- Ommundsen, Y., Roberts, G., Lemyre, P. & Treasure, D. (2003). Perceived motivational climate in male youth soccer: relations to social-moral functioning, sportspersons hips and team norm perceptions, *Psychology of Sport and Exercise*, 4, 397-413.
- Ommundsen, Y., Roberts, G. & Kavussanu, M. (1998). Perceived motivational climate and cognitive and affective correlates among Norwegian athletes, *Journal of Sports Sciences*, 16, 153-164.
- Ορισμός του "ηθική" στο Δωρεάν Ηλεκτρονικό Λεξικό. Ημερομηνία ανάκτησης: 10-7-2008. www.el.thefreedictionary.com/ηθική
- Ormord, J. & Rice, F. (2003). *Lifespan development and learning*. Boston, MA: Pearson Custom Publishing.
- Παπαγεωργίου Μ., Χασάνδρα Μ. & Χατζηγεωργιάδης Α. (2008). Το τίμιο παιχνίδι στη φυσική αγωγή: Επίδραση φύλου, ηλικίας και κινήτρων συμμετοχής. *Αναζητήσεις στη φυσική αγωγή & τον αθλητισμό*, 6, 162-168.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1998). *Εισαγωγή στη ψυχολογία. Β' έκδοση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία. Γ' τόμος*. Αθήνα.
- Pintich, P. (2000). An achievement goal theory perspective on issues in motivation terminology, theory and research. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 92-104.

- Πλατσίδου, Μ. (2001). Τα ηρωικά πρότυπα των παιδιών: ένα παράδειγμα εφαρμογής της εκπαίδευσης για την ηθική. *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 5, 57-68.
- Pope, C. (2007). Olympism: sport at the service of people. Messages for physical educators and coaches. *The 4th porritt memorial lecture college of education*, University of Canterbury. www.olympicstudies.canterbury
- Power, B., Higgins, A. & Kohlberg, L. (1989). Lawrence Kohlberg's approach to moral education. *New York: Columbia university press*.
- Πρώτος, Μ. (2007). *Ηθική Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: University Press.
- Proios, M., Doganis, G. & Athanailidis, I. (2004). Moral development and form of participation, type of sport and sport experience. *Perceptual and Motor Skills*, 99, 633-642.
- Rasclé, O. (2005). Perceived Motivational Climate and Observed Aggression as a Function of Competitive Level in Youth Male French Handball, *Journal of Sport Behavior*, 28(1), 51-67.
- Razis, D.V. (1990). Ethics and the Universality of Morality, *Quality Assurance in Health Care*, 2, 369-373.
- Rees, C. (2000). Schools sports in America: The production of "winners" and "losers". *Perspectives: Interdisciplinary Series of Physical Education and Sport Science*, 1, 115-129.
- Romance, T., Weiss, M. & Bockoven, J. (1986). A program to promote moral development through elementary school physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 5, 126-136.
- Sage, L. & Kavussanu, M. (2007). The effects of goal involvement on moral behavior in an experimentally manipulated competitive setting. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29, 190-207.
- Salkind, J.N. (2001). *Θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης*. Αθήνα: Πατάκης.

- Scottish Sports Council. Ethics in sport. Ημερομηνία ανάκτησης: 2-8-2008.
www.sportscotland.org.uk
- Sheridan, H. (2003). Conceptualizing fair play: a review of the literature, *European Physical Education Review*, 9, 163-184.
- Shields, D.R., & Bredemeier, B.J.(2007). Advances in sport morality research. *Handbook of Sport Psychology* (pp. 662-684). New Jersey: Hoboken.
- Shields, D.R., & Bredemeier, B.J. (1995). Character development and physical activity. *Champaign, IL: Human Kinetics*.
- Shields, D.R., & Bredemeier, B.J. (1993). Moral psychology in the context of sport. In R.Singer, M.Murphey, & L.K.Tennant. (Eds.), *Handbook of research in sport psychology* (pp. 587-599). New York: Macmillan.
- Sigmund, L. (2002). Fair play in sport. *Ethics and Sport*. London: Taylor & Francis.
- Silva, J.M.(1983). The perceived legitimacy of rule violating behavior in sport. *Journal of Sport Psychology*, 5, 438-448.
- Stephens, D.E. & Bredemeier, B.L.J. (1996). Moral atmosphere and judgments about aggression in girl's soccer. Relationship among moral and motivational variables. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 18, 158-173.
- Stoll, S.K. & Beller, J.M.(2000). Do sports build character? In J.R.Gerdy, *Sports in School: The future of an institution* (pp.18-30). New York: Teachers College Press.
- Stoll, S.K. & Beller, J.M.(1999). Character education at the center for ethics. *Center of Ethics*, University of Idaho, Moscow, ID.
- Stuard, M.E.(2003). Moral issues in sport: The child's perspective. *Research Quarterly for Exercise and Sport, American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance*, 74(4), 445-454.
- Telama, R., Naul R., Nupponen H., Rychtecky A. & Vuolle P. (2002). Physical fitness, sporting lifestyles and Olympic ideals. *Cross-Cultural Studies on Youth Sport in Europe*. Schorndorf: Hofmann.

- Treasure, D. & Roberts, G. (1995), Application of achievement goal theory to physical education: Implications for enhancing motivation, *National Association for Physical Education in Higher Education*, 47, 475-489
- Tzetzis, G., Goudas, M., Kourtessis, T., & Zisi, V. (2002). The relation of goal orientations to physical activity in physical education. *European Physical Education Review*, 8, 177-188.
- Turnel, S., Brown, D., Buist, A., Fafard, M. & Goulet, C. (2003). Best practices in sport: A vehicle for positive values and ethical conduct?. *The Sport We Want, Essays on current issues in community*. Canada: Canadian Centre of Ethics in Sport.
- Weiss, M.R. & Bredemeier, B.J. (1990). Moral development in sport. *Exercise and Sport Science Reviews*, 18, 331-378.
- Williams, L. & Gill, D.L. (1995). The role of perceived competence in the motivation of physical activity. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 18, 174-193.
- Wright, L. (1987). Physical education and moral development. *Journal of Philosophy of Education*, 21, (1), 93-102.
- Χασσάνδρα Μ. (2006). Η ανάπτυξη του «ευ αγωνίζεσθαι» στη φυσική αγωγή. *Αναζητη στη φυσική αγωγή & τον αθλητισμό*, 4, 211-224.
- Χασσάνδρα, Μ., Γούδας, Μ., Χατζηγεωργιάδης, Α., & Θεοδωράκης, Ι. (2002). Ανάπτυξη ερωτηματολογίου για την αξιολόγηση του τίμιου παιχνιδιού στη φυσική αγωγή για παιδιά δημοτικού σχολείου. *Αθλητική Ψυχολογία*, 13, 105-126.
- Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, (2004). *Αναλυτικά προγράμματα δημοτικής εκπαίδευσης*. Λευκωσία: Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων & Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2001). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Π.Φ. 6243
Α.Κ.Α 467980

Χρυσοστόμου Χρυσόστομος
Ηρώων 9, Λατσία, 2222
Δ' Δημοτικό Σχολείο Λατσιών
Τηλ: 99331122

Ημερ: 7/5/07

Δ/ντη Δημοτικής Εκπαίδευσης
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
1434 Λευκωσία

Θέμα: Άδεια για διεξαγωγή έρευνας σε δημοτικά σχολεία

Αξιότιμε κύριε,

Επιθυμώ να μου παραχωρηθεί άδεια διεξαγωγής έρευνας στα δημοτικά σχολεία. Η έρευνα αποτελεί μέρος του μεταπτυχιακού μου διπλώματος που παρακολουθώ στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης με τίτλο «Άσκηση και Ποιότητα Ζωής» με κατεύθυνση στην Παιδαγωγική και Δημιουργική Μάθηση. Η έρευνά μου έχει ως τίτλο «Στάσεις και Αντιλήψεις παιδιών των Δημόσιων Δημοτικών Σχολείων της Κύπρου για το Τίμιο Παιχνίδι (Fair Play) στη Φυσική Αγωγή», μεταξύ των παιδιών των τάξεων της Ε' και Στ'. Με γνώμονα την ομαλή λειτουργία των σχολείων, θα ήθελα να σας αναφέρω ότι η όλη διεξαγωγή της έρευνας θα γίνει με ιδιαίτερα προσεγμένο τρόπο ώστε να μη θίγεται το έργο των συναδέλφων εκπαιδευτικών, τα παιδιά και όλες οι δραστηριότητες που θα λάβουν χώρα θα εμπίπτουν μέσα στα πλαίσια που καθορίζονται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η απώλεια διδακτικού χρόνου των παιδιών θα περιοριστεί στον ελάχιστο δυνατό βαθμό με τη συμμετοχή των παιδιών στην έρευνα θα είναι καθαρά προαιρετική και με τη γραπτή συγκατάθεση των γονιών.

Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του «Τίμιου Παιχνιδιού» στη Φυσική Αγωγή

Στις παρακάτω σελίδες καλείσαι να απαντήσεις σε ερωτήσεις που έχουν σχέση με τον εαυτό σου και το μάθημα της Φυσικής Αγωγής.

Στις ερωτήσεις που θα βρεις δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις.

Μας ενδιαφέρει να μας πεις την αληθινή σου γνώμη με ειλικρίνεια. Τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα και συνεπώς κανείς δε θα μπορεί να ξέρει τι απάντησες.

Διάβασε προσεκτικά τις ερωτήσεις και να απαντήσεις χωρίς να ξοδέψεις πολύ χρόνο για να σκεφτείς τι θα απαντήσεις.

Σε ευχαριστούμε πολύ

Φύλο:	Αγόρι	Κορίτσι
Ημερομηνία γέννησης:		
Τάξη/Τμήμα:		
Το μάθημα της γυμναστικής το κάνει	άνδρας	γυναίκα
Είσαι αθλητής σε ομάδα/σύλλογο;	Όχι	Ναι
Αν ναι, σε ποιο άθλημα;		
Αν ναι, πόσα χρόνια ασχολείσαι με το άθλημα αυτό;		
Παίρνεις μέρος σε αθλητικούς αγώνες;	Όχι	Ναι
Αν ναι, πόσα χρόνια παίρνεις μέρος σε αγώνες;		

Υποδείξτε πόσο συχνά κάνετε αυτά που περιγράφονται ακολούθως όταν παίζετε στο σχολείο, με βάση την παρακάτω κλίμακα.

1 = ποτέ 2 = σχεδόν ποτέ 3 = μερικές φορές 4 = συχνά 5 = πολύ συχνά

Όταν παίζουμε παιχνίδια στο σχολείο:						
1.	Υποστηρίζω τους συμπαίκτες μου	1	2	3	4	5
2.	Προσπαθώ να εκνευρίσω τους αντιπάλους	1	2	3	4	5
3.	Προσπαθώ να κλέβω	1	2	3	4	5
4.	Συγχαίρω τους αντιπάλους όταν χάνω	1	2	3	4	5
5.	Βοηθάω τους συμπαίκτες μου	1	2	3	4	5
6.	Προσπαθώ να ενοχλώ τους αντιπάλους	1	2	3	4	5
7.	Επιβραβεύω τις καλές προσπάθειες των συμπαικτών μου	1	2	3	4	5
8.	Μιλώ άσχημα στους αντιπάλους	1	2	3	4	5
9.	Θέλω να κλέβω	1	2	3	4	5
10.	Δίνω το χέρι στον αντίπαλο ανεξάρτητα αν κέρδισα ή έχασα	1	2	3	4	5
11.	Κλέβω αν αυτό με βοηθάει να κερδίσω	1	2	3	4	5
12.	Προσπαθώ να κάνω τους αντιπάλους να θυμώσουν	1	2	3	4	5
13.	Συμπαραστέκομαι στους συμπαίκτες μου	1	2	3	4	5
14.	Στο τέλος δίνω το χέρι στους αντιπάλους	1	2	3	4	5
15.	Κλέβω αν είμαι σίγουρος ότι δεν θα με πιάσουν	1	2	3	4	5
16.	Συγχαίρω τον αντίπαλο για μια καλή απόδοση	1	2	3	4	5

Ευχαριστούμε πολύ για τη βοήθειά σας

Παραγοντικός Σχεδιασμός

Φύλο		Κατάσταση		Περιοχή		
				Αστική (ΑΣ)	Αγροτική (ΑΡ)	
Κορίτσια (Κ)	Αγόρια (Α)	Κατάσταση		Αθλητές (Α)	Α.Α.ΑΣ	Α.Α.ΑΡ
				Μη Αθλητές (ΜΑ)	Α.ΜΑ.ΑΣ	Α.ΜΑ.ΑΡ
Μη Αθλήτριες (ΜΑ)	Αθλήτριες (Α)	Κατάσταση		Κ.Α.ΑΣ	Κ.Α.ΑΡ	Κ.Α.ΑΡ
				Κ.ΜΑ.ΑΣ	Κ.ΜΑ.ΑΡ	Κ.ΜΑ.ΑΡ